

Zdá se mi, že velmi mnoho se mluví o románě Henri Barbussa, čte se také patrně. Jest v něm mnoho věcí, které mohou sloužiti za velmi přiměřené a poučné téma nerušených debat — v zázemí. Lidé, kteří „v tom dosud nebyli“, jsou však poněkud nemile překvapeni. Představovali si snad nesmírnou hrůzu podle schopností své fantazie; nikdo snad nepředstavoval si ji tak neheroickou a sprostou. Nicméně, každý cítí, že Henri Barbusse je pravdivý, že mu dokonce šlo o tuto pravdu. A tato pravda nepozlacená, nahá, a tudíž brutální jako všechny pravdy, znepokojuje poněkud zázemí. Francouzské asi především, ale i jiná, ... a pak vůbec, poněvadž jsme idealisté. Lidé v zázemí jsou největší idealisté, myslím dokonce jediní idealisté, a dodávám z hlubokého přesvědčení i současně nikoli bez ironie: zázemí musí nám býti zachováno, nemá-li idealista zahynouti.

Mnohý čtenář, když se konečně smířil s myšlenkou, že válka, skutečná válka tam venku není nic parádní a hezká, má pak aspoň zhola tuto pochybnost (ze stejných důvodů); není-li škodливо, že právě teď se čte a šíří tato pravda. Vždyť pravda není opravdu blahodárná za všech okolností, někdy bývá lépe s ní počkati. Tento čtenář může se upokojiti: Jsouc všude stejně hrozná a stejně surová, může být ještě dnes neznáma jen v zázemí. Venku voják, jeden vedle druhého, sám denně ji tvoří, každý ji tvoří a každý jest jí prostoupen. A válka jako ohromný drtič šterku posunuje se přesto stále dál do času: to, co ji pohání, jest patrně něco zcela jiného než její vlastní pravda nebo lež, něco zcela neodvislého od vnitřních sil života — zevní, brutální moc, jež se ukázala a dosud ukazuje silnější nad všechny pravdy.

S větším zájmem bude asi Oheň čten vůbec jen lidmi úplně zázemními. Pro vojáky bude tu platiti asi toto: Čím více sám zažil, tím méně zábavným bude se mu zdáti román Barbussův, a vojáka, který sestoupil v sám střed vá-

lečného pekla, bude dokonale nuditi. Aspoň dnes, dokud všechny jeho vzpomínky jsou ještě živé jako otevřené vředy a rány. Ach, to nic není, řekne, ve skutečnosti je to horší, páchne to sprostotou a neřestí, kterou ani Zola neodvážil by se vysloviti.

Oheň není ještě pravý román o této válce. Je to urychlený protest, časově i místně přece jen příliš omezený, předběžný protest, první náběh k onomu velikému protestu, který bude, musí býti napsán až po válce, snad po letech, ohnivým pérem, nesmazatelným písmem. Je to epizoda, kdežto ten budoucí bude eposej. Je to hrst listů vytržených z jednoho zápisníku, nikoli kvintesence všech těch nesčíslných notesů, do nichž si vojáci zapisují den ze dne své drobné příhody, z nichž nejedna je snad kvantitativně i kvalitativně větší než některá veliká událost z historie.

Nevytýkám, konstatuji pouze.

Není možno dosud přehlédnouti jasným okem, obsáhnouti klidnou myslí a načrtnouti pevnými rysy ani toho, co válku předcházelo; sami známe nedostatečně jen onu dobu, kdy jsme se rvali o programy a cestičky, zatímco jako ten třetí, který se směje, rostla mezi námi ohromná, neодолатelná výslednice všech těch drobných sporů a zápasů, ohnivá a krvavá Cesta. Jakž by mohl tedy smrtelník, uprostřed stojící, bez odstupu jsoucí, obsáhnouti již dnes veškeru složitou hrůzu, veškeren složitý smysl tohoto několikaletého úděsného světového stavu, pro nějž slovo „válka“ je tak příliš nepatrné? Kdyby se zkrřížilo navzájem deset dvacet mečů, jakmile se zastaví, jsou to pevné linky, z nichž každá jasně směřuje k určitému svému cíli, ale dokud se mihají v oslňujícím klubku švihů a blesků, nevíš nic. Můžeme jen tušiti, a jen nepředvídané věci rozhodnou.

Jistě však z toho, co v této době dnešní napsáno bylo o soudobé válce s úmysly uměleckými, zůstane Oheň knihou nám drahou, jednou z mála dobrých.

Henri Barbusse je předně jasný, prostý a poctivý muž a má srdce. Jeho kniha jest jemná a lidská přesto, že sestupuje až ke dnu bídy, nad niž už nic hrůznějšího nelze si představit. Jest delikátní a milosrdná. Autor jako by se

lečného pekla, bude dokonale nuditi. Aspoň dnes, dokud všechny jeho vzpomínky jsou ještě živé jako otevřené vředy a rány. Ach, to nic není, řekne, ve skutečnosti je to horší, páchne to sprostotou a neřestí, kterou ani Zola neodvážil by se vysloviti.

Oheň není ještě pravý román o této válce. Je to urychlený protest, časově i místně přece jen příliš omezený, předběžný protest, první náběh k onomu velikému protestu, který bude, musí býti napsán až po válce, snad po letech, ohnivým pérem, nesmazatelným písmem. Je to epizoda, kdežto ten budoucí bude eposej. Je to hrst listů vytržených z jednoho zápisníku, nikoli kvintesence všech těch nesčíslných notesů, do nichž si vojáci zapisují den ze dne své drobné příhody, z nichž nejedna je snad kvantitativně i kvalitativně větší než některá veliká událost z historie.

Nevytýkám, konstatuji pouze.

Není možno dosud přehlédnouti jasným okem, obsáhnouti klidnou myslí a načrtnouti pevnými rysy ani toho, co válku předcházelo; sami známe nedostatečně jen onu dobu, kdy jsme se rvali o programy a cestičky, zatímco jako ten třetí, který se směje, rostla mezi námi ohromná, nedolatelná výslednice všech těch drobných sporů a zápasů, ohnivá a krvavá Cesta. Jakž by mohl tedy smrtelník, uprostřed stojící, bez odstupu jsoucí, obsáhnouti již dnes veškeru složitou hrůzu, veškeren složitý smysl tohoto několikaletého úděsného světového stavu, pro nějž slovo „válka“ je tak příliš nepatrné? Kdyby se zkřížilo navzájem deset dvacet mečů, jakmile se zastaví, jsou to pevné linky, z nichž každá jasně směřuje k určitému svému cíli, ale dokud se mihají v oslňujícím klubku švihů a blesků, nevíš nic. Můžeme jen tušiti, a jen nepředvídané věci rozhodnou.

Jistě však z toho, co v této době dnešní napsáno bylo o soudobé válce s úmysly uměleckými, zůstane Oheň knihou nám drahou, jednou z mála dobrých.

Henri Barbusse je předně jasný, prostý a poctivý muž a má srdce. Jeho kniha jest jemná a lidská přesto, že sestupuje až ke dnu bídy, nad niž už nic hrůznějšího nelze si představit. Jest delikátní a milosrdná. Autor jako by se

moderních básnických obrazů, pro něž — jsou velmi poučné — měl by každý milovník nového umění vzít Oheň ještě jednou do ruky a po četbě, které šlo o celkový dojem, pustiti se do druhé četby, která jest studium. Jsou to čisté květy umělecké senzibility typicky dnešní, žádná nezbedná hříbata impresionistická, žádná navoněná a líná angorská kořata estétská, nýbrž nejbernější mince, pevně ražené z denního života, a současně něco tak vonného, živného, jako lívance z ječné mouky. Český spisovatel měl by často čísti tento román, jež Hanuš Jelínek přeložil s dobrým porozuměním.

V umění slovesném zapadli jsme za války ještě hlouběji v starý notorický blud literární kritiky odborné i laické, který věnuje veškeru pozornost slupce uměleckého díla, jádro ponechávaje téměř nepovšimnuto. Slupka jest věc zevnější, a tou v umění jsou sociální, etické, politické a jiné soukromé názory umělce, jakož i jeho „motiv“; jádro jest věc vnitřní, a tím v umění jest pouze tvárný princip a jeho zrání od řídké syrovosti, často nechutné, až k hutnosti sladké mandle. Tímto přísným rozlišením nechceme vytrhovati umění ze souvislosti života: je nezbytno toliko k zavedení pořádku a jasnosti, bez nichž jest nemožno se zdarem a spravedlivě hodnotiti umělecká díla z hlediska uměleckého, oddělovati hodnoty od pahodnot a chrániti umělce před nesčetnými úklady nejrůznějších požadovatelů z tábora kritiky i z tábora čtenářův.

Kdyby kritika především tázala se, na základě které zásady jest umělecké dílo před ní ležící uděláno a pak jak jest uděláno, kdyby především tyto věci vyložila vždy s odbornou věcností, prostotou a nezákladnou jasností, bez ješitné učenosti, která na libovolné místo vpašuje vše, čeho si přeje na něm míti, bez velekněžské pózy, ale s onou milovností čistoty, která nevyklučujíc zápalu aniž lásky a nenávisti, dává nicméně poznati spravedlnost — kdyby posuzovala slovesné dílo, jež jest nebo chce býti umělecké, nejprve odborně, literárně odborně, jako zjev odborný, literárně odborný, literárně umělecký a stanovila přesně jeho odbornou hodnotu, a pak teprve, když byla zvážila a rozbořem zjistila jeho jádro, ponechala jeho slupku vášním a zálibám člověka a dne, s jejich požadavky etickými, politickými a jinými přelidskými, — tu přestal by býti vývoj našeho slovesného umění porušován domácími zmatky a nepřátelskými vpády a postupoval by bezpečně po pevné, vlastní půdě.

Válka sama nezavinila nic, učinila toliko chorobu la-

tentní obecně zřejmou. Řada neveselých zjevů, předválečná již, stala se za války jen smělejší a početnější. Měli jsme před válkou kritiky nesporně správného, odborného postřehu v umění slovesném, četli jsme od nich věcné úsudky, schopné podporovati jeho vývoj a zvýšiti jeho úroveň; ale po čase tyto úsudky byly uhlazovány a korigovány pod tlakem „obecného mínění“ a „národních požadavků“. Dnes odehrávají se před námi již zcela veřejné a překotné „rehabilitace“, řekl bych přímo zrady, které naši drazí kdysi provětrávači pášou na svých nejlepších letech. Lidé odkládají politickou nedůtklivost a tvoří jednolitý šik pro národní obranu i národní výboj; toť krásné, a každý řádný náš člověk řekne „jdu s vámi“ a postaví se v šiku na své místo. Nejednáme však naopak protinárodně, když princip, který v politice stal se kategorickým imperativem, přenášíme do umění, a ke všemu ještě tak, že literární nedůtklivost a zlobu necháváme vesele kvéstí dál, kdežto podstatné, trvalé a cenné rozpory a neshody snažíme se přikrýti divadelním gestem? Neřekne zde každý řádný náš spisovatel, který cítí odpovědnost a jemuž slovesné umění není pouze místem, kde se ukájí osobní ješitnost: Nemohu jíti s vámi, poněvadž nechci zmatek, nýbrž pořádek.

Měli jsme také před válkou slovesná díla umělecká, zcela podřadná z hlediska uměleckého, která však víceméně právem byla vážena pro své pozitivní hodnoty etické, národní, kulturněhistorické. Dnes některá toho druhu díla jsou téměř posvátná, ale chápeme-li láskyplně svou dobu a přejeme-li každé zásluze uznání a úctu, jež jsou i podmínkami zdravého národního života, zůstaneme klidni. Vždyť jde jen o to, aby význam vyznamenávaných nebyl přesunován přes dosah své sféry a nezveličován na úkor zásluh jiných. Náš protest bude spíše na místě tam, kde se jedná o slovesná díla zdánlivě zcela stranou dne a z nejvyššího posvěcení uměleckého vzrostlá, ve skutečnosti však mrtvě narozená, u nichž odborný rozbor může zjistiti pouze etickou nebo estétskou deklamaci a hru voskových figurín, jsou-li prohlašována za vrchol, vedle něhož vše ostatní je

malé a nicotné, a rozpoutávají-li indiánský tanec ctitelské vášně. Nebyl by možný, kdyby prosté, odborné slovo bylo u nás méně vzácné a více váženo.

Zatímco každá nová skutečná modernost naráží u nás vždy znova na nevraživou nechápavost, tím větší, čím více odborného poučení předpokládá umělecký směr, organizuje se u nás periodicky kult krásné módní fráze: lidé omdlávají rozkoší, manipuluje-li se s ní dosti obratně, a tato obratnost, za kterou číhá smrt umění i života, nahraňuje jim úplně skutečné a ingeniem posvěcené tvárné úsilí (pokud ovšem jim snad o ně jde), jež přece směřuje toliko k jednomu: k potencionovanému životu.

Jak hluboko, že až k samému kořání slovesného umění pronikl tento blud slupky, jako rakovina podlamující soustavně jeho zdravý růst a rozvoj, to dokazují nejlépe nedávné rozlehlé polemiky o umělcův postoj k válce — pravím výslovně postoj, neboť ve skutečnosti nešlo o nic jiného než o romantický postoj, jednou kladný, podruhé záporný. Byl to typický boj o slupku, jakých bývalo u nás do roka legion, a chybí jen jediné, důsledek: aby v příštím čtvrtstoletí, po kterou dobu nejméně bude mítí válka taký neb onaký vliv na slovesné umění, klasifikována byla slovesná díla dle svého poměru k válce.

Bude nutno často a podrobně vraceti se k tomuto bludu slupky, ač ovšem rozhodné nápravy mohla by docílit jen nová, mladá kritika, která by soustavně a asketicky omezovala se u každého slovesného díla jen na jeho jádro, která by se nebála šedi soudů čistě odborných a proti dnešní skvělé, ale znemravňující a nepořádek šířící esejistice postavila jasné výklady tvárných zásad a spravedlivé rozbory tvárných úsilí.

Podobného návratu k jádru potřebuje však nejen naše kritika a naše čtenářstvo, pokud jest ho schopno, nýbrž také samo naše slovesné umění.

Člověk může býti nejméně slepý pro krásu motivu a zápal tendence v díle uměleckém, jakmile poznal jednou rozkoš, jakou poskytuje obraz individuálních zápasů o naplnění nových, nezevšeobecnělých dosud tvárných zákonů,

počne hledati v uměleckém díle vždy především toto úsilí, stále znova se opakující zápas o nové jádro, jeho přitrpklé zrání a konečnou sladkost. Diletantova záliba mění se v odbornou vážnost, které velikým ospravedlněním umění jest nikoli okamžik nějakého tajemného činu, kvůli němuž jako jeho podnož musely se nakupiti steré ty drobné zdánlivě zápasy a děje, nýbrž plynoucí dění samo, věčný vzestup a pokles, věčné a vznešené obrozování umění.

Z tohoto hlediska, odborného hlediska, jest naše slovesné umění, zejména prozaické, velmi nudné, ač také nevyniká na druhé straně ani pestrostí motivů, ani vynalézavostí fabulistickou, ani smělostí etických, sociálních nebo jiných názorů. Zájmu odbornému jeví se mělkým a konzervativním, módnímu pozlátku spíše než modernosti přístupným.

Nicméně, obrat není vyloučen, jsmeť povahy, která nasetrvává v poznaném bludu, a jest možná dokonce dosti blízký, povede-li se nové generaci úplně se povznést nad staré, husté předivo zřetelů osobních a důsledně setrvati jen u zřetelů věčných.

Dvě knihy, Josefa Čapka *Lelio* a Karla Čapka *Boží muka*, které těmito řádky mají býti spíše správně umístěny v naší nové próze než odborně posouzeny, k čemuž povolána jsou jiná péra, vzbudily ozvěnu již celkem potěšitelnou. Našlo se dosti kritiků, kteří bez fixlování i beze zloby a perfidnosti snažili se s větším nebo menším zdarem zmocniti se jádra tohoto nového umění slovesného a vyložiti je prostě a bez vedlejších úmyslů. Nutno ovšem ihned podotknouti, že knihy samy poskytují nejméně opory pro hru se slupkou a nutí kritika k postupu odbornému. Ale aby naše radost, přenášející se přes dvě tré kritik neloajálních, ropuchu nezbytnou, nevybočila v iluzi, ozval se i hlas velmi mravokárný a divže neocejoval za tupé měšťáky všechny, kdož v době světové války se opovážili při této příležitosti odborně se zaměstnávat slovesným uměním. Což samo o sobě stačilo by odůvodniti nezbytnost našich rekriminací.

Válka i v umění leckde zabrzdila, nejisté uvedla ve zmatek a slabým vzala odvahu; jestliže jsme však při vypuknutí války předpokládali, že umění vcelku počne po válce tam, kde na počátku války přestalo, vidíme dnes, že válka objevila se tu ještě překonatelnější: nezastavila nic, umění jen zakolísalo poněkud, ale nepřestalo. Také nová česká moderna, třebaže válka připravila ji o první veselá léta mladosti, nebyla válkou a nebezpečnými hesly z ní plynoucími pohlcena, nýbrž žila a rostla nehlučně a jest dnes na bystrém pochodu. Nedala se zakřiknouti, ač zakřikovali ji lidé nejpobláznější, vítězila potichu, objevujíc některé své tvárné principy i v dílech svých odpůrců. Knihy Josefa a Karla Čapkův a jisté nové básně, kresby Vlastislava Hofmana a obrazy Josefa Čapka, Václava Špály a Jana Zrzavého, jakož i řada cenných pokusů o novou výraznost jak v umění slovesném, tak i v umění výtvarném rozptylují včerejší obavy o vývoj českého umění a posilují naději, že bez těžkých přelomů překonáme náraz chvilkových hesel, starostlivých jen o nejsvrchnější slupku uměleckého díla.

Na naši citovost, na všeobecný stav myslí má ovšem válka vliv rozhodnější. Ani ti, kteří pokoušejíce se domysleti její možný význam, probíjejí se denně jejími hrůzami k víře a naději, nezůstali pravidelně ušetřeni bolestných nálad, které válka tato nutně všude šíří. Hledajíce tímto směrem najdeme válku často i tam, kde není o ní jediné přímé zmínky, najdeme ji v zarmoucené a protestující náladě poezie, v knihách, v nichž lidé zdají se naříkati, když hovoří.

To jest právě případ Lelia a Božích muk — k nimž přistupme tedy konečně přímo —, dvou knih časově smutných a bolestných, nadto však typicky moderních...

Měli jsme a máme málo spisovatelů, kteří od svých počátků zasahují do umění s takovou informovaností, odborností a jistotou volního úsilí jako bratři Čapkové. Neznají koncesí a nenávidí líbivost. Jdou bez kompromisů svou cestou logického vývoje a nekoketují se zálibami dne.

I jejich vývoj je typicky moderní: od marnotratnosti k přís-
nosti a askezi.

První a četné jejich prózy, dosud knižně nevydané, představují — neklame-li mne snad časová vzdálenost — přebohatý fejetonism, sršící duchaplností a erudicí a neznající snad ještě krásy čistého útvaru; ta však plně již září v první jejich knize, v *Zářivých hlubinách*, v řadě etap časově odůvodněných: stejně virtuózně jako se zápalem zmocňují se tu několika minulých slovesně uměleckých útvarů, jichž čistota a síla kvintesence je zde obdivuhodná, které však svou jemnou ironickou příchutí ukazují současně na svět překonávaný a překonaný skutečně v próze poslední, která jest již ražby zcela moderní. K *Zářivým hlubinám* jako celku mohli autoři připsati tuto závěrečnou poznámku: Hleďte, co bychom dovedli, kdybychom chtěli. Mohli bychom se zmocniti kteréhokoli z těch starých slovesných útvarů, jež milujete a obrozujete, a naplniti jej svým životem a mohli bychom viděti v tom své umělecké poslání, a vy přijali byste nás s úctou a jásotem. To nás však neláká, to nestačí k ospravedlnění slovesného díla, neboť je to v jádru cizopasnictví, a umění má z toho jen kvantitativní, nikoli kvalitativní prospěch. Jsme muži nové doby, která chce býti vyslovena ve svých slovesných útvarech, svou metodou dojíti oslavení v uměleckém díle, svůj život potencovaný zvěčniti v novém čistém tvaru. Ukázali jsme vám, že známe své řemeslo, ale teď vstupujeme na půdu nového světa, jímž chceme prošlapati svou stezku, neohlížejíce se, neboť na vás jest jíti za námi, nikoli na nás, abychom se po vás starostlivě obraceli...

V nových svých knihách nejdou bratři Čapkové spolu již v těsném společenství, nýbrž vedle sebe souběžnými pěšinkami. Obě knihy vyznávají v jádru stejnou modernost, básnické temperamenty však a hutnost stylová jsou různé.

Nalézáme tu většinu znaků nového tvárného úsilí, jak jsme se je již před válkou pokoušeli formulovati. Budiž aspoň na některé upozorněno již z toho důvodu, že odbornější kritika povšimla si jich sice, ale buď nepostihla, nebo zamlčela jejich typičnost pro nové umění.

V obou knihách nalézáme často například dějovou a syntaktickou nesouvislost představ, lící, událostí, které vnějškem nejsou spojeny, nýbrž zdánlivě nelogicky a s kinematografickou hospodárností k sobě přiřazovány v jeden proud i věcně, místně a časově někdy různé. Dociluje se touto metodou čistě poetickou zhuštěnosti obsahu, spádu, který strhuje, intenzívnosti účinku a magičnosti, která jednak obnovuje v naší mysli bezděčně ztrácený pocit souvislosti všeho života, jednak „odhmotňuje“ skutečnost v obrazy, jako když nazírají dětské oči.

Stejně typický a řekl bych úmyslný, kdybych nevěděl, jak mentalita obou spisovatelů je proniknuta moderností jako svým osudem, takže s přirozenou již samovolností vydává svůj květ, jest dále v obou knihách výběr obrazů, míst a událostí — většinou samé nejprostší věci, všední věci, často i ošklivé věci, které však, přetaveny subtilní magickou hrou, jež ve skutečnosti je nejvážnějším uměním a tvárnou zdatností, tlumočí nám přesvědčivě širou lásku k životu, dnešní smutnou lásku, která nicméně zítra nebo pozítří stane se radostnou.

Z této pokorné, nevтіravé, vroucí, nikoli na slupce, nýbrž v jádru jádra až zjevné lásky k životu a současně z vědomí jeho nezdolné souvislosti vyplynula také občanskost moderního umění, s kterou shledáváme se i v těchto knihách, zejména v *Božích mukách*, civilnost jako reakce proti nakadeřenému estétství a proti kultu krasořečnictví. Byla ovšem položena otázka, jak se shoduje „kult zázraku“ a „touhy lidské postihnouti boha přímo“, obsažený domněle právě v této knize, s programem umění civilního, tj. prý „umění osvícensky pokrokového, sociálně pozemského, protimystického a protimetafyzického“, — ale poněvadž jednak v *Božích mukách* domnělý kult zázraku je pouhé citové zčeření a domnělé hledání boha pouhým obratem do sebe v okamžicích znepokojení a jednak požadavek civilnosti umění není nikterak totožný s požadavkem umění osvícensky pokrokového atd., odpadá i odpověď, a tím spíše, že by to byla jen nová polemika o slupku. Cudná asketická prostota *Božích muk*, jejichž veliká vřelost je tak

hluboce vnitřní, z jádra vyzařující, odráží se sama nejvýmluvněji a nejpřesvědčivěji od holedbavé frázovitosti literatury, proti níž vyzdvížena byla občanskost umění moderního.

O obsahu a básnickém rázu obou těchto knih citu bylo řečeno již jinde dosti správného a vystižného (panem M. Ruttem v Národních listech, panem K. Fialou v Moderní revui). Lelio jsou především „básně v próze“ dechu širokého i těžké hutnosti až neprůzračné. Vedle Božích muk jest jejich tvárná metoda spíše malířská a hudebnická, jsou způsobem skladby lyričtější a více unášeny podvědomým proudem ingenia. V dobrém smyslu slova jsou femininem toho, co u Karla Čapka jest maskulinum, ač jinak toto umění je stále a přísně mužské a mužné. Podrobný odborný rozbor této knihy, velmi sice obtížný, ale nikoli nemožný, byl by neobyčejně poučný, bohužel chybí k němu dnes čas, místo, klidné prostředí. Boží muka jsou průzračnější, asketičtější, bližší také útvaru povídkovému, ač zejména v druhé části jsou to také jen jakési „básně v próze“. Ale kdežto prózy Lelia zdají se definitivním výsledkem básnického úsilí, jež se tu plně vyslovuje, prózy Božích muk činí dojem závazných počátků, které napovídají teprve básnickou a tvárnou představu, jež bude se chtít asi úplněji projevit v útvaru složitějším, v románu.

Umění Karla Čapka je intelektuálnější než lyrika jeho bratra. Toť jisto: *Stopa* například jest báseň o sněhu, *Odrasy* jsou báseň o vodě; nicméně již tituly naznačují, že jsou ještě něčím dalším. Básněmi o myšlenkách jest většina próz v Božích mukách, o myšlenkách spekulativně toliko napovězených, ale zato tím hlouběji a vřeleji prožitých, *procítěných* v denní zkušenosti, která se básníku, byť byla sebevšednější, proměňuje před zrakem v ustavičné tajemství, v stálý zázrak. Mohlo by se namítnouti, že Karel Čapek na rozdíl od Josefa Čapka, lyričtěji do věcí zamilovaného, jest nucen okrášleti si věci předem tajemstvím, přítomností boha, aby je mohl milovati. Ale v Božích mukách nezdá se, že by to byl básník, který vkládá do věcí metafyzický nepokoj filosofův: věci samy mluví k němu o tajem-

ství, vidí je tajemnými, a poněvadž jest myslitel, vyvolávají v něm současně obrys myšlenky, počatý nicméně zcela v jeho citovosti. Budoucnost ukáže, dovede-li básník podržeti vrch nad filosofem: místy aspoň zdá se, což ostatně může býti také jen subjektivní pocit jinak zaujatého čtenáře, že filosofování, jinak velmi čisté, jest jistou přítěží této knihy.

Škoda, že nedostatek místa a času, dnes velmi omezených a zabraných nutnými projevy různých odporů a souhlasů, nedovoluje soustavně podrobnými citáty doložiti vše, co se praví a co by mělo se ještě říci o těchto knihách. Válka oloupila nás přece jen o mnoho měsíců, jichž mohlo býti a jistě také bylo by bývalo užito k zdravé výměně názorů, k řádnému pročištění prostředí. Nové české umění nevstupuje na půdu zcela připravenou a bude nutno vrátiti se časem k mnohému, co bylo by bývalo jinak již odbyto. Zato však toto umění samo v tichu, jímž prošlo, oprostilo se znamenitě od cizího a přenešeného, zařídilo se na svém a ve svém. Je zcela české již, zcela naše. Také Lelio a Boží muka jsou pro to dokladem. Nenašly se cizí vzory, jichž nesamostatnou ozvěnou — jak jistě by se bylo rádo dokazovalo! — byly by knihy Josefa a Karla Čapka. Zato v cizině informovaní lidé sáhli k těmto knihám, jako sahají i k jiným výsledkům české moderny slovesné i výtvarné, aby poukázali na hlubokou svéráznost, které my z nemnoha národů dosáhli jsme již v novém hnutí.

Není to nejlepší české slovo; přesto zdá se býti dnes velmi oblíbeno. Poněvadž lépe znějící synonyma stávají se jakým-si příkazem doby, nezbytným přívlastkem občana, který nechce platiti za zpozdilého, bylo sáhnuto po tomto slově, aby znamenalo příliš dobrého, kritické neschválení překročených mezí.

Jsme asi v této situaci: Evropské lidstvo na počátku 20. věku, když nesnesitelnost přezrálého měšťanského pořádku počínala býti příliš zjevna, bylo postaveno před alternativu: revoluce nebo válka, a vybralo si válku. Rozdíl mezi oběma není ve skutečnosti tak veliký: revoluce byla by vyšla z otázky sociální a k řešení otázek národnostních byla by vedla téměř automaticky; válka postavila si národnostní cíle, ale vede nutně i k sociálním proměnám. A revoluce byla by přestala býti pouhou revolucí, jako světová válka není již pouhou válkou: muselo se nutně dojít k chaosu, z něhož má se pomalu zroditi hvězda, lépe řečeno souhvězdí, shoda svobodných národů. V takové době polovičatost nepovažuje se za vkusnou, dobrý dojem vyžaduje, aby občan veřejný platil za zásadního, neústupného, radikálního a ctil tyto vlastnosti u svého bližního. Tedy i měšťan politický, občan národně zásadní a neústupný cítí, že stejné právo na tyto vlastnosti má pak i dělník a občan socialistický; nemůže přirozeně vytýkati třídě dělnické vlastnosti, jimiž honosí se třída měšťanská. Nuže, slovo přímočarost — to jsou jeho zadní dvířka v tomto případě.

Zásadní státoprávnost nové české politiky a poměrně ukázněná zkoncentrovanost českých sil pro tuto politiku, naprosto vystihující smýšlení všeho uvědomělého lidu československého, jsou netoliko jediné správnou odpovědí na důtklivou otázku, kterou i našemu národu předložila doba, nýbrž i velkým vítězstvím mravním, jehož bychom měli ve své domácnosti do krajnosti využít. Jen slepec nebo člověk

podlý, jen diplomat známé ráže, který jest vědomě napůl tímto a napůl oním, může označovati toto stanovisko za hazardní hru nebo psychózu: řádný, jasně myslící muž sebenestrannější, sebekritičtější hledící na dnešní kvas, vidí tu toliko jediný možný postoj národa, který ví, co chce, a jest hoden toho, co chce.

Na druhé straně však nesmíme obecný idealism přeceňovati. Válka obnažila i pro pohled zcela povrchní nesmírnou faleš lidského rodu, a člověk srdce a nervů spatřil v těchto krutých letech v zázemí a desateronásobně na frontách obrazy, jež mu tisíckrát zhnusily obecného lidského živočicha. Válka povolila uzdu ohromné orgii dravého sobectví. Stud stal se nesmírně vzácným.

Není tedy divu, že rub nejednoho lesklého veřejného projevu je velmi temný. Nejednen radikál chvěje se tajně — o svůj život? — nikoli, o své zisky. Obecně projevované národní uvědomění, obecně přiznávaný demokratism nejdou do takové hloubky, aby nebyly často jen pouhou dobovou maskou: vlastenci nejsou vždy tak vlastenečtí, aby snesli klidně myšlenku spravedlivého vyrovnání vlastníků s námezdníky, a demokraté nejsou vždy tak demokratičtí, aby byli ochotni přiřknouti dělníku stejné rozhodovací právo jako zaměstnavateli.

Celkem jest dnes již opět zjevno, že radikálně politický měšťan přeje si to, co si prával v každé rozhodné době: součinnost proletariátu jako podřízeného činitele, který vrací se bez reptání k předešlému způsobu života, jakmile dohrál svou pouliční úlohu, — ale nikoli součinnost lidu jako činitele rovnocenného s „pány“, který když byl zvítězil, to jest pomohl dobýti svobody politické, počne budovati základy spravedlnosti sociální a hospodářské. Historie má se opakovati.

Je dovoleno mluvit o všelikých drobných reformách demokratických, schvaluje se vágní a velmi všeobecně humanitářský náter prázdné prozatím bubliny, která se jmenuje „český socialism“, — ostatní vše, především každý skutečný socialism, každá zásadní, neustupná radikální *akce* socialistická jest — přímočarost.

Myslíme však, že dělnictvo a nesvobodní pracovníci vůbec musí se míti právě dnes velmi na pozoru, aby nebyli přímočaří příliš málo, aby v rozhodnou dobu nezastavili se ostýchavě před oltářem zlatého telete, nepoznávající ho snad pod vlasteneckým vyšnořením, aby ve vlasti, která bez nich nemohla by býti dobyta, nehráli úlohy odkopnutí mouřenína.

Zdá se, že jsou při práci všechny ruce, jimž záleží na tom, aby pojmy a představy našich stavů vykořisťovaných byly náležitě zmateny. Mluví se u nás například mnoho proti marxismu, ale bystré ucho postřehne ihned, že mnohem více než doktrinářské bludy a prušácký nátěr marxistických ideálů překáží pánům opravdové socialistické jádro marxismu. Podobně je tomu i s bolševiky. Ti jsou přímočaří vždy, kdykoli jednají. Můžeme dokonce denně slyšeti, že jsou obviňováni z neruského cítění a jejich zásady z cizokrajného původu, ač nej povrchnější rekapitulace dějin ruské revoluce a dějin socialismu v Rusku poučí nás o tom, jak čistým naopak květem ruské povahy je bolševism, aspoň pokud jde o zásady, a jak „nematerialistickým“ idealismem je často veden ve svých skutcích.

Je pravděpodobno tedy, že také čeští dělníci a čeští socialisté budou obviněni z nedostatku českého cítění, jakmile se nezastaví před vlasteneckým měšcem a zůstanou-li na pevné půdě skutečného socialismu. Ale nutno hned dodat, že koncentrace socialistických stran českých pozbyla by všeho smyslu, kdyby na jedné straně nezbavila se živlů vládních a bařtipánských a na druhé se domnívala, že vystačí s vágními hesly v době, která potřebuje zásadních činů a přímočarosti všude, nejen v národní politice.

Dnes nemožno ani opakovati dosti často, že o tom, je-li či není-li některá věc nebo myšlenka národní, rozhodují vnitřní vlastnosti a důvody její, nikoli znaky vnější. Je zcela lhostejno, kde jsme vzali semeno nebo sazenici, důležité je však, zapustila-li mladá bylina řádné kořeny do naší půdy a zda je to naše míza, která ji pohání ke vzrůstu, květu, ovoci. Naše jest nejen to, co z nás a mezi námi vyrostlo a vydalo plod, nýbrž i to, co v nás a mezi nás zarostlo. Tento organický poměr je důležit, nikoli národní nátěr. Na živý národ, který se neobkličuje zdí a netrvá v tupém konzervatismu za uzavřenými okny, útočí stále nové myšlenky, nové a nové proměny a obměny věčných zjevů a základních principů, zvenčí i zevnitř, domácí i cizí, a národ, aniž se táže po jejich původu, přijímá jedny a zamítá druhé dle skrytých zákonů své povahy a ty, kterých se zmocní prostřednictvím svérázných talentů nebo skrze vrstvy lidové, stávají se národními. Národní v tomto smyslu množí se přirozeným výběrem, jehož nemůžeme svémocně určovati. Jako sebeintenzívnější propaganda některého nového tvárného principu uměleckého nestačí vyvolati nové domácí umění, nenajde-li dosti talentů, jež z vnitřní potřeby přijmou jej za svůj, tak sebeširší agitace pro myšlenku sebekrásnější rozběhne se v písku, když lid neuzná ji za potřebnou. A nemůžeme také například ty nebo já sednouti za stůl, vzíti prvky obecně za národní uznané, složiti je v umělý útvar a domnívati se pak, že jsme stvořili národní fenomén, — neboť ten jest za všech okolností věc živá a organicky vzrostlá, nikoli mrtvé schéma, národními barvami natřená slupka, které chybí zdravé jádro, životaschopný obsah, přímý a přirozený poměr k mysli a citovosti národa.

Volá se po národní církvi. To ovšem nepřekvapuje v době, kdy poptávka po národním zboží znamenitě stoupla: náboženští praktikové byli vždy výborní obchodníci. Také není tato domnělá otázka se vším všudy tak zá-

važná, aby za ní hrozilo nebezpečí nějaké občanské války pro bublinu. Jen o jedno běží: aby pozornost nebyla pochybnými hesly odvracena od věci závažnější, od jiné otázky svrchovaně důležité pro ráz budoucího života československého.

Smíme snad doufat, že nikdo z těch, kdož volají po národní církvi, netouží po novém, zcela umělém útvaru, nicméně — oč může jim jíti v nejlepším případě? Zajisté aspoň o přizpůsobení některé existující církve potřebám domněle všenárodním, o agitaci, která by se snažila vehnati většinu národa do jejího lůna, a pak nepochybně v nemalé míře i o privileje, jež by z ní učinily v budoucnosti církev státní. Tedy krátce opět o věc jen umělou, násilnou dokonce, o věc tak málo národní jako příliš státní, o přenesení dnešního nadprávní církve římskokatolické na nějakou nově organizovanou církev českobratrskou třeba.

Tu především nutno říci: dnes jest u nás církev katolická právě tak národní jako kterákoli domácí nebo zdomácnělá u nás církev protestantská, jinými slovy: oba náboženské principy vžily se u nás, měly nepopíratelný vliv na naši národní povahu, zplodily tu své české typy čisté i zkrížené. Máme tedy ve skutečnosti již národní církve, nemáme však a nemůžeme, nebudeme míti jedné církve všenárodní, poněvadž moderní život nemůže roditi středověkých fenoménů. A kdybychom i připustili možnost tak obecného budoucího znásilnění nejen příslušníků u nás žijících církví, ale i živlů proticírkevních a protináboženských — také jejich principy jsou již u nás národní —, které by se pokusilo vnutiti všem těmto různým svědomím jedinou církevní organizaci, neobdrželi bychom stále ještě církve národní, všenárodní, nýbrž jen a jen církev státní, ve skutečnosti protinárodní.

Prakticky může volání po národní církvi znamenati toliko projekt státní církve pro budoucí československý život — a na to jest jediná odpověď: požadavek zásadní, radikální a důsledné odluky státu od církve, jež musí býti provedena do nejmenších podrobností.

Bez odluky státu od církve nemůžeme si představití nový

život československého národa. Důsledná odluka státu od církve je samozřejmým úkolem národa, k jehož tradičním ctnostem patří boj za svobodu svědomí, národa, který nadto není národem jedné církve, národa, jehož většina smýšlí dokonce proticírkevně. Toliko radikální odluka státu od církve zaručuje stejnou svobodu individuu i obci ve věcech náboženství a svědomí, očišťuje a úplně uvolňuje cestu českému myšlení, českému svědomí.

(*Výstava ve Weinertově aukční a umělecké síni*)

Překonali šťastně nejhorší časy, odolali svodům a neza-
lekli se neúspěchu v době, která vydala hesla mířící přímo
proti podstatě umění. Představují se dnes jako individua-
lity tak silné, abychom mohli uznati za zcela lhostejnou tu
okolnost, že se vyvíjeli za doby válečné v jádru, v tiché,
odloučené zátoce, beze styků s druhy zahraničními, stejně
umělecky cítícími. Kdyby byla potrvala pro ně souvislost
s cizinou, snad tu a tam byli by šli jinak, nebyli by však
jistě nastoupili cestu méně samostatnou a českou. Vystavují
dnes, aby ukázali, že se nevzdali, že neuznali za dobré
přesedlati a že jsou ztraceně živí, třebaže je pochovávali,
a že přes všechny kletby a smíchy, přes všechna odmítnutí
chtějí živými zůstatí.

Jejich nevelká výstava je pro toho, kdo „tomu rozumí“,
krásná výstava, třebaže tato šestka je nestejnorodá a spíše
stejným uměleckým osudem než stejným uměleckým ideá-
lem na jedno místo svedená. Mladí výtvarníci včerejšími
„revolucionáři“ a dnešními „hófráty“ tvrdě odmítnutí
mohou býti velmi spokojeni s tím, co tu na vlastní pěst a
v nemalé míře proti všem postavili před hojné návštěvníky.
Dobře je to takhle, řekněme si, a nebudeme ta odmítání
chápati — či lépe řečeno nechápati? — příliš tragicky.
Jsou patrně nezbytna jako osud, a moje, tvoje rozhořčení
nad určitými případy jest asi jen dokument jakéhosi idea-
lismu z jiného světa. Jinak je tomu ovšem, uvážíme-li, že
taková výstava má míti nejen informativní, nýbrž i trochu
výchovný ráz. Vidíme tu dnešní *výsledky* několikaletého zá-
pasu; v zájmu obecnstva bylo by však, kdyby nyní, po
překonání letargie první válečné doby, spatřilo na této
výstavě *celý* zápas, jeho vývoj a soubor; nejvíce usnadníme
pochopení, můžeme-li ukázati organický postup tvárné
myšlenky umělcovy od prvních kroků jeho na nové půdě.
Proto nepatřím k těm, kteří soustavně podceňují škodlivý
význam některých překážek, s nimiž se setkává nové umění.

Nebyla snadno umožněna tato výstava; není vůbec možná výstava, jaké bychom potřebovali. To mluví po mém soudu dosti jasně proti našemu uměleckému hospodaření.

Naše nové umění výtvarné zastoupeno je na výstavě především svými dvěma hlavními pilíři, pokud máme na mysli ryzost tvárných zásad a uměleckou zralost, to jest: Josefem Čapkem a Václavem Špálou. Tyto dvě osobnosti se jaksi doplňují v úplný český obraz. Čapek je město, Špála je venkov, umění Čapkovo vyvěrá z intelektu, umění Špálovo z pudu, čisté malířské cítění je spojuje.

Josef Čapek prodělal poctivě celý vývoj umění poimpressionistického. Vyšel ze zjednodušujících snah expresionistických, prošel rozkladnými snahami kubistickými a dochází šťastně a na vlastní pěst k nové tvarové syntézi. Dnes poznáváme v něm pozorného pozorovatele kubistů již jen dle jednotlivostí, jichž užívá jako pomůcek ke svému přetváření forem naturalistických. Někdy, jako na některých „podobách z biografu“, konstruuje ještě tělo z hranatých plošek nestejně barevné hloubky, dociluje tím pozoruhodné plastičnosti, ale zůstává poněkud „plakátovým“, a cit nezdá se býti dosti zúčastněn. Na většině a na nejlepších z nových svých obrazů přestává však úplně s „hranatismem“ a staví svět svých prostých a chudých lidí z oblých forem, zbavených veškeré mimomalířské příkrasy a připomínající nejvšednější věci ze všedního života. Smutná něha k prostým zjevům, tato závažná složka nemalé části nového umění, která vyzařuje již z Čapkova umění slovesného, naplňuje i tyto obrazy, jest podstatou jeho ingenia a současně výmluvným svědectvím jeho nespornosti. Jest očividno, že umělec, než přistoupí k hlavní práci, uvažuje a zkouší, že hledá příléhavý tvárný nápad pro hmotné uskutečnění svého dojmu, své vzpomínky ze života (nápad vždy znovu hledaný po jisté řadě obrazů), — ale to, co z něho činí umělce, jest přirozeně z ingenia, nikoli z intelektu: toť citový život těch ztlumených barev a prajednoduchých forem, k nimž přistupuje někdy skvělá magická hra světla a stínu. Josef Čapek nechce vás klamati nebo podpláceti ani barvou, ani kresbou, aniž čímkoli jiným, co jest popu-

lární chloubou oblíbených dnes virtuosů a kýčářů, typicky prázdných buržoazních malířů: v tomto směru stojí před vámi jeho umění zcela nahé, upřímné, občanské. Takový Hoch s lucernou (opakující se bez koloritu na překrásné litografii), taková Dívka z lékařovy čekárny (dávám jim přednost před krásnou například Žebračkou jen proto snad, že tato je příliš válečně smutná) — to jsou typické moderní malby české, nejkrásnější výsledky tiché a poctivé práce.

Motivy, city, barvy, tvary jsou u Josefa Čapka z městských ulic a z městských bytů a podívaných — u *Václava Špály* je to všechno z venkova, z niv a luhů, kde všechno vlaje a proudí. Špála je ryzí lyrik českého venkova, který mu tak nejlépe sluší. Komponuje své obrazy z veselých barevných plošek, syrová červeň a modř, a kde to musí býti, i stejně ostrá zeleň jsou jeho barvy; v druhé řadě obrazů (a ty jsou hlavně zastoupeny na této výstavě) *konstruuje* malbu ze stejného materiálu, jenže k ploškám přistupují pak ještě někdy linie obrazců geometricky jednoduchých. Nestejnou barevnou hloubkou a svítivostí plošek dociluje hlavně dojem objemů. Ale ať komponuje nebo konstruuje, je to stále stejně dobrý Špála, takže nakonec usoudíme, že lepší je ten, který jest účelnější, to jest laikovi srozumitelnější. Na dnešní Špálově zálibě rozkládající a do krajnosti tvary zjednodušující můžeme míti tedy jen holý *technický* zájem: je to ovšem sice zcela milá věc, pozorujeme-li, kterak dívka, představená pouhými třemi trojúhelníky, žije, nadnáší se a vlaje stejně jako její zřetelnější sestra: ale *tvárně* neznamená to pro Špálovo umění plus. Ovšem nelze říci ani, že by to bylo minus, pokud nejde nám o jeho srozumitelnost. Je-li však Špála veden především bujným a zdravým pudem, nenásleduje z toho ještě, že by byl barbarem. Již jeho zájem o nové vytváření prostoru a objemu a jeho vědomé úsilí zjednodušovací ukazují malíře informovaného a nepoddávajícího se pudu slepě. Maluje svou Píseň z venkova několikrát z různého hlediska náladového i formálního, aby se nejúplněji vyložil. A jedná velice správně, nezatěžuje-li své barevné písně mudrováním a zůstává-li stále ryzím malířem.

Vlastislav Hofman a Jan Zrzavý nejsou již tak prosti břemene vedlejších úmyslů a pudů. Architekt *Vlastislav Hofman* uplatnil se v době válečné jako vynikající ilustrátor, první opět po dlouhé době naprostého úpadku tohoto výtvarného druhu. Čekáme od něho dílo, v němž kompoziční půvab některých kreseb ze Zářivých hlubin pojil by se ve svérázný celek s psychologickým bystrozrakem hlav z Dostojevského. Jeho novější grafické práce nestejného rázu a nestejně hodnoty jsou jakýmsi tápáním po pravém výrazu. Tu připomínají architekta, tam opět lehkou zvůli dekorativní; jinde libují si v bílkovském téměř mysticismu, všude ovšem ukazujíce na znamenitý talent kreslířský. Velmi studený je zato expresionism jeho akvarelových krajin. Zdá se, že Hofman jest vystaven dvojímu nebezpečí: na jedné straně přemíře mudrovatelské, na druhé straně svodům dekorativnosti.

Jan Zrzavý naopak nechce býti intelektuálním, ale jako malíř má největšího nepřítele v nejniternějších svých dispozicích. Umí kresliti a malovati: neobyčejně, kreslí a maluje přímo zbožně. Myslí to také zcela dobře: své akrobaty sestavil by rád z mechanických součástí, na něž například myslíme, když přihlížíme k dobré akrobatické produkci. Svou Krajinou rád by se vyjádřil dětinný rajský pocit. Ale jakýsi tajemný a nemalířský činitel vkládá se mezi vůli a výsledek a proměňuje věci v mystické vize. Mystickou atmosférou naplňuje svoji velmi krásnou Vdovu, perverzní smyslnost z jiného světa vkládá se mu do některých žen a přímo provokativní obludnosti dodává jeho Milencům a Ježšiši. Jsou to ve skutečnosti jen některé podřadné detaily, jimiž Zrzavý souvisí s novým uměním; patří k mystikům a symbolistům data mnohem staršího. Je zjev citově vyjimečný a zcela nečasový, jehož výtvarný smysl zachraňuje skvělá často vroucnost a dovednost kreslířská a malířská, zřejmá hlavně v jednotlivostech.

Poslední dvojice vystavujících malířů, *Rudolf Kremlička* a *Otakar Marvánek*, je obecně nejsrozumitelnější. Připomíná někdy Corota, jindy Mánesa, ve výborných kresbách Ingres a Mánesa, což nemá býti výtka; horší jest, že dovede

někdy odflekнуть svou věc skutečně nemožně, viz Červenou punčochu nebo Nohy velké tanečnice. Velmi sličný je Večer a výrazný Korzet; plošné malování u velké podobizny vyvolává úctyhodným způsobem dojem objemů. Záliba v asketicky stříbřitém koloritu a u kreseb v ingresovské věcné a čisté linii sblížuje jej s moderními; jinde formová rozplizlost je nám hodně cizí. Otakar Marvánek pohybuje se v početných mezích ateliérového umění, na něž expresionismus vykonal svůj vliv.

Předvádí-li tato výstava hlavní směry poimpressionistického umění českého, nepodává ovšem úplného obrazu nových snah. Lidé nedají se tak snadno sdružovati dle toho, jak patří k sobě jako umělci. S tím však nutno se vždy předem smířiti.

Příčiny jsou celkem lhostejny. Jsou patrně jedny zcela vnější a jiné vnitřní; fakt je však, že nebývale hojně čtou se nejen noviny a programy biografů, nýbrž i knihy, a že se kupují nejen skvosty a starožitnosti, nýbrž i obrazy. Pro nakladatele a knihkupce, pro obchodníky s obrazy nebylo u nás dosud lepší konjunktury. Také pro jisté výtvarníky. A snad tu a tam i pro některého spisovatele. Značné hmotné zisky plynou do různých kapes, nejméně ovšem do těch patřičných, jak víme nejen z mnoha zkušeností, nýbrž i z mnoha stesků stále znova se opakujících. O hmotné zisky však prozatím tu neběží; rozhlížejíce se, hledáme *kulturní zisk* z nové situace. Nebude to spíše manko?

Jdeme hlavními třídami a ulicemi: napravo nalevo v každé druhé skříní obrazy, obrázky, obrázečky, originály především, a před nimi lidé netušící nic zlého. Tu a tam senzace, nějaký časový portrét ze společnosti, která se baví, nebo nějaká velká malba, dráždící šminkou nebo masem jako naličené a vystřižené krasavice z promenády. Před nimi zanícený zástup, zevlující se zbožnou vážností, jako když zpívá slavný tenorista nebo hraje hvězda biografu.

Jdeme hlavními třídami a ulicemi: knihkupci všude. Ale solidní a vkusný výklad je vzácný; jarmareční výstavy jarmarečního zboží převládají. Bývaly časy, kdy u solidního knihkupce našel jsi vždy pořádek a vše na svém místě; na první pohled jsi poznal, co vyšlo nového, a svoje ke svému se řadilo. Dnes knihkupecká skříň je chaos překřičujících se dryáčnických hlasů. S novou silou kvetou opět všemi sprostými barvami svůdné obálky, do nichž se vkládají nejzbytečnější překlady i nejzbytečnější výrobky domácí.

Tak se vychází vstříc procitlé zálibě, tak se vychovává lačné obecenstvo. Není ruk, jež by vedly, ale nevinní jdou z ručky do ručky těch, jimž běží jen o výdělek. Nemyslete si však, že kýčem výtvarným a literárním jsme takto zaplaveni jen v Praze a v několika větších městech. Nejnesvědo-

mitější z obchodníků a nakladatelů jsou bohužel nejohravnější a nejčipernější: starají se, aby české země byly náležitě zpracovány až do poslední venkovské chaty.

Existuje například nakladatelství, jež tuším neprávem říká si zemědělské: nevydalo dobré beletristické knihy, zato specializovalo se na zboží, které nesnese sebemenšího měřítka literárního, a tím zavodňuje po mnoha tisících český venkov, vysílajíc zástup agentů na ubohé české zemědělce, čili právě tam, kde jest již čas, aby se opět otevřely dveře dobré knize.

Takové věci nejsou tak lhostejny, jak se snad někomu zazdá na první pohled. Jsou to vážné díry do našeho uměleckého rozpočtu národního, poněvadž na druhé straně nečelí jim nikde úspěšná starost o věc *dobrou*. Dobrý malíř a dobrý spisovatel probíjí se u nás nevlídným, ba nepřátelským prostředím obyčejně tak dlouho, dokud za něco stojí; musí provésti něco, co s uměním nesouvisí, má-li se dočkati jistého hmatatelného úspěchu, dříve než zemře. Ve Francii, v Německu je to čilý kunsthändler a nakladatel, kteří dovedou udělati malíře a básníky; u nás aby spisovatelé udělali nakladatele, a o obchodnících s obrazy lépe pomlčeti, neboť ti jsou vůbec srostlí s kýčem.

Vymýšlíme si ovšem hezké věci pro nové uspořádání své společnosti, kreslíme podrobné plány organizace, která nás i v umění a v literatuře zbaví příživníků, zapomínáme však, že otázka kýče není pouze otázkou organizace, že kýč povládne i v socialistickém národě, nepostavíme-li mu do cesty opravdovost umělecké své kultury a chápavou lásku i k tomu umění, které je mladé.

Kýč vládne, ale my, potíráme-li vůbec něco, potíráme snahy skutečně poctivé, talenty skutečně závažné. Potíráme především mládí, nejraději, a kýči, je-li dosti obratný a skvělý, se koříme. Máme veliký strach, abychom se nezmylili, jedná-li se o mladý talent, ale nestydíme se nemíti strachu, jedná-li se o prázdného virtuosa, před nímž kdekdo leží na břiše.

Nemožno namítati nic proti způsobům, jež vyvíjejí se zcela logicky. Buržoa v pravém smyslu slova a zbohatlík

obdivují se přirozeně Obrovskému a Nechlebovi: to jsou jejich malíři, jejich vkus, jejich nádhera, jejich brilianty. Méně přirozeno je však, leží-li před těmito a jim podobnými modlami, ryzím výkvětem prázdného umění měšťáckého, v nábožném obdivu i kritikové ze socialistických časopisů a propagátoři umění demokratického, kteří ve své horlivosti zatracují dokonce — „zlaté“ rámy. A méně přirozeno je také, když kritik velmi přísné revue byl deset let slepý, nevidá nic pozoruhodného na umělci, který se probíjel a poctivě pracoval, ale náhle nabude zraku, když umělec, podlehnuv vkusu obecenstva, stal se pouhým obrátným řemeslníkem: teď je pro pana kritika vyzrálým mistrem...

Kýč vládne, kýč pro pány i pro lid, kýč, dobrých sedmdesát procent všeho, co se u nás namaluje, nakreslí, vymodeluje a napíše. Tolik je jisto, že pokud běží o umění výtvarné i slovesné, vejdemo do nových poměrů zatížení hříchy této doby, neopravdovostí našeho uměleckého cítění především.

Vezměme například vědu historickou. Dejme tomu, že máme před sebou souvislou řadu historických skutečností z českých dějin, faktů kdesi kýmsi objevených a zjištěných; je velmi lhostejno, kdo je vynesl z prachu knihoven a archívů, zda člověk náš, anebo — což je také zcela dobře možno — cizinec. Tato historická fakta jsou toliko materiál dějepiscův, jež nutno teprve metodicky zpracovati a naplniti životem. Z vědátora stává se tvůrce, který musí míti nejen obrazotvornost, schopnou vžítí se v danou minulost, nýbrž myšlenku a plán. Chceme po něm, aby nejen sestavil objevy a výzkumy organicky, nýbrž podal i jejich úplný výklad a osvětlil jejich smysl v dějinném vývoji národa i lidstva. Tu je pak velmi přirozeno, že takový tvůrce člověk, byť usiloval o sebevětší nestrannost, pracuje s jistým vlastním zorným úhlem, odpovídajícím jeho povaze, jeho myšlení a cítění, zkrátka že to, čemu se říká „duch“ díla, bude různé dle toho například, je-li v našem případě historik člověk svobodomyšlný nebo konzervativní, je-li Čech nebo Němec. Českost historického díla není tedy podmíněna ani rušena vnějšími momenty, jako je například původ materiálu nebo národnost objevitele daných historických skutečností, jeho českost není vnějšek, nýbrž vnitřek, živá míza, přímo z českého myšlení a cítění historikova se přelévající v jeho dílo.

Anebo vezměme umění. Umělecké dílo je především tvárný problém čili nejsrozumitelněji řečeno každý uzná, že sebelepší námět, je-li špatně zpracován, jest věc nepotřebná, a nikoli umělecká. Každý umělec přistupuje tedy ke svému dílu s jistými tvárnými zásadami a musí úsilovně pracovati, utvářeti, má-li svou věc dobře udělati. Umění není však zjev neměnný, nýbrž plynoucí a vlastní silou stále se proměňuje, souběžně se životem společnosti, ve které vzniká. Tvárné zásady se mění hlavně na základě tvárných objevů, jež činí vyjimeční umělci pravidelně, když

životní, plodná síla zásad předchozích byla vyčerpána. Vznikají umělecké epochy, směry, školy a vykonavše svou úlohu zanikají opět, aby učinily místo dalším. Tyto změny v hlavních rysech prodělává také novodobé umění české. Ač bylo však až dosud nuceno přejímati *základní* tvárné zásady stále z ciziny, víme přece, že nám dalo již dlouhou řadu nesporně českých hodnot, s nimiž můžeme hrdě předstoupiti před kohokoliv. Takovou hodnotou jest jistě například Neruda, ač jest známo, co se vytýkalo lumírovcům; takovou hodnotou jest jistě Aleš, a přece vyšel z německé školy malířské. To jsou ti nejpopulárnější; jest však mnoho uznaných, u nichž tomu bylo stejně, a jest ještě více těch, jichž českost bude uznána až po jejich smrti. Všichni naši dobří a nejlepší umělci počali učením se v cizině, přejímali přímo nebo nepřímo odjinud tvárné zásady, ale život, jímž je naplnili, jest český, poněvadž česky mysliili a česky cítili. A naopak: přijde doba, kdy uznáno bude obecně i to, co dnes ví již každý dobrý odborník: že nejedno umělecké dílo, naplněné národními hesly nebo národními kroji, rozplyne se vniveč, nepotrvá ani jako umělecká, ani jako česká hodnota, jsouc pouhý povrch, slupka bez jádra, věc bez života.

Podobně je tomu i se socialismem. Čeští socialisté měli ovšem v historii našeho národa silné a svérázné předchůdce. Ale tomu je dávno již. Moderní doba má jiný ideál, jiné prostředky, jiná odůvodnění. Moderní socialism vyvíjí se mezi dvěma protilehlými metami, mezi státním socialismem, jehož zásady nejpřesněji formulovali Němci a jehož metodou byla především činnost parlamentární, a volným komunismem svobodářským, jež nejkrásněji vyslovili Rusové a Francouzi a jehož nejtypičtější metodou byl revoluční syndikalism. Jisté zásady a jisté požadavky jsou však společny oběma směrům, a každý socialism musí je přijmouti v zásadě i v praxi jako nezbytnou kostru, nechce-li býti mátohou a papírovou náhražkou. Neobejde se například bez důsledného demokratismu v politice, bez třídního boje v akci hospodářské, bez radikální odluky státu od církve v snažení kulturním atd. Na druhé straně předsta-

vují nicméně toliko hesla: je velmi lhostejno, kdo je vydal, jsou všechna dosti široká, aby bylo v nich hojně místa nejen pro život vůbec, nýbrž i pro různé životy národní, jeden vedle druhého. Tak jsou to tedy také základní tvárné zásady pro budovu socialismu českého; jsou dány mezinárodním socialismem v nejširším smyslu slova, *můžeme* s nimi sloučiti své teoretické odstíny a detaily, *musíme* je naplniti svým životem, českým myšlením a cítěním. Nezůstanou-li u nás mrtvou literou, počestí se, byť přišly odkudkoliv. Kus práce máme ostatně již za sebou: měli jsme před válkou v našem životě řadu rozptýlených ostrovů po česku socialistických, ostrovů především ovšem dělnických, a válka je sotva zahladila. Povstaly a udržovaly se přesto, že cizí duch odváděl soustavně a porušoval socialistickou mysl českou křivým směrem. Nyní běží jen o to, aby všemu socialistickému myšlení a cítěním u nás zjednána byla pevná společná půda dosti svobodná, široká a chráněná pro intenzivní život nikoli nadiktovaný, nýbrž samovolně se rodící: z toho pak nutně vyrosté taková větev socialismu mezinárodního, o níž budeme moci s chloubou říci, že to jest socialism český, socialism, který obecně platné normy a formy socialismu naplňuje životem, jehož míza jest česká.

Není důvodu pochybovati o tom, že právě vzniklá *Česká strana socialistická* jest nejen povolána, nýbrž i schopna státi se takovou půdou: mnoho zdaru provázejž ji českým životem.

Je opravdu podivno, že za rychlého novodobého vývoje uměleckého, kdy jednotlivec má možnost pozorovati za svého života několikerou široce platnou proměnu uměleckou, vyskytuje se stále ještě tak málo lidí o umění se zajímajících, kteří v kritické době takové umělecké proměny nedají se svěsti pohodlností nebo davovou nechutí k novému a zachovávají si aspoň klid, přístupný poučení. Vždyť přece každý, byť jen povrchně informovaný člověk mohl by dnes již věděti, že umění svou podstatou je zjev plynoucí a ustavičně se obrozující novými tvárnými objevy a pohnutkami, akcemi a reakcemi, bez nichž — dají-li někdy na sebe dlouho čekati — vadne vysílením, hyne nedostatečnou obnovou mízy. Vzácní jsou lidé, kteří nevybuchují nenávistným odporem nebo posměvačnou nedůvěrou, jakmile nový směr počíná si raziti cestu. A ještě vzácnější jsou ti, kteří s láskou a porozuměním vycházejí vstříc rodící se proměně, mladému směru, jenž po dozrání, úpadku a vysílenosti vůdčího směru předchozího podobá se jaru umění, témuž jaru, jež milujeme v přírodě i v sobě samých. Patrně nežije se dosud s uměním dosti vroucně a intimně ani tam, kde bychom toho měli předpokládati. Umělecká díla pozorují se toliko jako hotové výsledky, a nikoli jako souvislé kročeje zjevu stále postupujícího, jako stopy organického dění. A přece není nic krásnějšího, více povzbuzujícího skrytou hlubokou vírou, nic zajímavějšího nad toto dění.

Jaká radost, moci sledovat první těžký průboj nového tvárného cítění obecnou zploštělostí dodělávajícího směru, první tápavé výsledky nového úsilí, první tvárný objev a první teoretická odůvodnění, vítězství objevitele — moci sledovat, kterak z objevitele stává se magnus parens, z osvobozujícího objevu směr, závažná hra nejrůznějších složek, širá tkáň rozličných temperamentů a schopností, — moci sledovat, kterak nové talenty a zásady, zprvu potírané a posměchem stíhané, rostou, rozvětvují se, košatí, vyplňujíce

nakonec veškeren prostor, který jest jim k dispozici, objevují se v nejrůznějších podobách a vztazích, dobývají světa — a vydavše se ze všeho sestupují pomalu v stařecký marasmus, laickými ctiteli snad ještě stále obdivovaný, ale poctivého umělce dráždící k novým opět průbojům!

Jest, opakují, navýsost podivné, že této radosti stále ještě tak málo lidí jest schopno. Podivné a trapné. Snad ovšem je zdrávo pro ocel průkopnické mysli umělecké, je-li kalena odporem a nepochopením, ale v uměleckém hospodářství národním jest na místě především nestranná přísnost a uvážená hospodárnost, která více přeje tomu, co se rodí, než tomu, co odumírá, a nepřeceňuje zbytečně nosnosti mladých sil.

Příliš veliké je spiknutí, jímž poctivý mladý umělec jest obklopen, jakmile přichází s novým tvárným cítěním. Jest mu býti opravdu velmi tvrdošíjným, nemá-li podlehnouti. Dnes zejména. Neboť není mu čeliti toliko obecné nechuti k novému, o níž jsem právě mluvil: ryčné požadavky dne stojí před ním ještě vyhrůžněji. Jest, mám-li mluvit přímo, pachatelem nějakého domnělého nebo skutečného ismu, a ismy byly dány v klatbu jako umění nenárodní. A vedle toho aby snad ještě odpovídal za nedostatečný poměr k válce a dnešní „veliké“ době.

To však znamená, že takový tvrdošíjný umělec, pokud je skutečně umělcem, zasluhuje dnes ještě více úcty a obdivu než v dobách pokojných. Pevně přesvědčen, že dobrý obraz není ani úvodní článek, ani generální pochod z vojenské trubky, nýbrž výsledek poctivého úsilí tvárného, jehož národní povaha kotví v struktuře umělcova ingenia, v jeho krvi a nervech, a nikoli v syžetovém nebo dokonce jen krojovém vnějšku díla, neodpírá poznané tvárné pravdě a jde mužně svou cestou.

Umění dnešních našich Tvrdošíjných podává tato výstava, nadepsaná A přece! Většinou patří tyto umělecké projevy v široký rámec nového umění poimpresionistického, pro něž tvárný objev učinil Cézanne a jež nejabstraktněji pojal Picasso. Ale veliká část vystavených zde obrazů znamená mnohem více. Tato díla uzrála v tichu nerušeném již

cizími hesly a vykazujícím násilnickou dobu před své zamčené dveře. Toto umění vytěžilo ze situace konečné oproštění, a vše, co zde najdete skutečně krásného a zralého, mluví k vám již svéráznou řečí domácí. Zde dere se na zasloužené boží světlo rázovitá, silná česká větev soudobého moderního umění evropského. Pokoušeli se zastrašiti ji, pokoušeli se vzíti jí místo a vzduch. A přece se dere, přece se dere tvrdošíjně svým směrem vpřed.

Přísežný slib, složený v sobotu 13. dubna zástupci národa ve Smetanově síni, působil nejen spontánní vroucností a přirozenou opravdovostí shromážděných tisíců, nýbrž také svým prvenstvím v národním našem životě za této války. Předem nepřipravený, proto i zevně oslnil a povznesl. Byl čímsi vysoce vzletným a heroickým, momentem, jehož tvůrcem mohl býti jen velký národní věstec a hluboké srdce básníkovo.

Přísaha národa v okamžicích osudově vrcholových a rozhodných není však v našich dějinách starších i z doby nové zjevem neobvyklým. Přísahou bývala píseň Kdož jste boží bojovníci, zasvěcující česká vojska před bojem, přísahou byly tajné bratrské bohoslužby ve skalách a houštinách od Bílé hory do tolerančního patentu, téhož významu býval sokolský slib, skládaný novým členstvem sokolských jednot na prapor, a právě před padesátiletím objevil se pud přísahy také při kladení základního kamene k budově Národního divadla ve dnech 10.—16. května 1868.

Vnitřní obsah všech těchto přísah nebyl zcela stejný, měnil se dle časového vývoje. V době husitské bylo jejím účelem náboženství a národní svoboda, tajné schůzky bratrské přísahaly na náboženství lásky, míru a spravedlnosti, sokolský slib cílil k uvědomění povinnosti Čecha jako příslušníka národního a člověka, povznášel ztracené sebevědomí a čistil různými vlivy rušenou veřejnou mravnost; národní přísaha před padesátiletím byla politická, ve znamení jednoty Čech, Moravy, Slezska a Slovenska, příslušnosti slovanské a neslevitelného požadavku samostatnosti.

Jádro všech těchto přísah bylo však stejně hluboké a povznešené, prýštilo z ideálních snah národních a kulturních a opíralo se o pravdu a spravedlnost. V jejich spojitosti uplatňuje se proto i přísaha ze 13. dubna jako v prostředí rovnorodém a důstojném. Svou vědomou slavnostností, okolnostmi vzniku a důsledky staví se jim však v čelo.

Veliké chvíle samy si vždy vyvolaly potřebu takové posvátné záruky a docilovaly její obecnosti. Před padesátiletím mělo formu přísahy už vítání a žehnání kamenů z Řipu, Bláníka, Vítkova a Radhoště, vezených do Prahy většinou povozy, při průjezdu vesnicemi a městy, přísahou bylo jich přijímání sborem Národního divadla a neméně také výroky při poklepech. Proto i přísaha ze 13. dubna zůstala by jen krásnou chvilkou, kdyby se neproměnila v lavinový příval projevu všeobecného a hromadného, jak je právě nejvýše třeba, zůstala by jen jiskrou, uhaslou před vzplanutím požáru, kdyby se nadšení v Praze nestalo také podnětem k projevu zjevného souhlasu a sebedůvěry venkova.

Za předpokladu, že se presidiu Českého svazu podaří co nejrychleji dosíci jejího zveřejnění beze všech škrtů cenzurních, měla by nyní býti čtena stejně slavnostně na všech schůzích a táborech, hlavně dne 1. máje. Kromě toho však i ve shromážděních všeho občanstva každé jednotlivé obce, svolaných za tím účelem představenstvy.

Prísaha ze 13. dubna je výrazné dílo umělecké, nové evangelium politické orientace a ojedinělá už památka dějinná. Musí proto býti známa všem a všemi vědomě zastávána. Nebyla však také odpovědí pouze Černínovi.

V sobotu zdvižené pravice strhaly poslední závazky i s těmi, kdož stáli v jeho okolí a o něž se opíral, tedy i s jeho zástupci, s československými odpůrci dneška i zítřka. Platnost, závaznost a posvátnost této přísahy nebyla proto Černínovým rychlým pádem nijak oslabena.

Je hlasem doby a českou vlajkou na všechny strany, je programem národního hlasování o naší budoucnosti. V tom poslání nechť letí po českých nivách a volá do šiku.

Chceme svobodu československého národa. Proč? Aby zisky z práce českých dělníků a českých inteligentů plynuly jen do kapes českých finančních velmožů a kapitalistů? Aby vznikla česká moc, rozšiřující imperialistickými prostředky sféru českého vlivu na úkor národů jiných? Aby z českých zemí stala se vysokým plotem chráněná půda pro shnilý život povrchních požitků a líné soběstačnosti? Snad nikoli. Takový národní ideál nestál by věru za jedinou krůpějí poctivého českého potu a poctivé české krve. Snad nám běží přece o něco krásnějšího. Naše věc byla by předem ztracena, kdyby v této hrůzné době šlo toliko o ten neb onen malinký nacionalism.

O pořádek na světě běží, o světovou zásadu, které dříve nebo později budou nuceni všichni se podrobiti, tedy i Němci a Angličané, a která musí se všude a důsledně uplatniti, aby světlá západoevropská kultura mohla zvítěziti nad zlými mocnostmi temnot a železného násilí. O lidstvo jde, to jest o svobodnou půdu pro všechny plodné schopnosti národův i jednotlivcův, o osvobození myšlenky a práce. Každý osvobozovací zápas politický, sociální, hospodářský má jen tenhle krásný smysl. Ostatní jsou zcela podřadné. Nechceme otroků, ale nikoli z pohnůtek mravních, které jsou příliš relativní, vědouce, že svoboda za jistých okolností stejně hubí jako otroctví, ani ze sentimentálních důvodů humanitářských, nevědouce, zda člověk svobodný netrpí více než otrok, nýbrž pro tohle: na zotročený národ, na zotročeného člověka je nesmírně smutný pohled — jako na strom, který by krásně kvetl, ale nemůže kvésti, který by měl sladké ovoce, ale držán je v neplodnosti.

Jak zoufalou představu o lidstvu bylo by nám dnes míti, kdybychom se dívali na svět očima moralistů a lidumilů. Zlo této války připadalo by nám úplně bezutěšným a neopravitelným. Bylo by to zlo, jež může opět jen zlo zplo-

dití. Zatím však jde o zápas, do něhož vsadila nás krutá, ale spravedlivá pěst krásného osudu, jenž nás vede stále k vyšším cílům, ale jehož chápeme vždy tak pozdě, že krví a mukami zaplatíme svou zpozdilost. Věděli jsme, že k tomuto zápasu musí dojít; co jsme učinili, aby se odehrál jinak a méně bolestně? Pronásledovali jsme nepohodlné myšlenky, zastavili jsme násilím a úskokem vývoj k převratu, a proto za zády nám dozrál vývoj k válce. Tak musí hleděti na dnešní situaci muž — ostatní je zženštilost.

A muž bude proto žárlivě chrániti smysl těchto strašlivých dnů a smysl české účasti na nich před porušením a zatemněním. Přísahali-li jsme (anebo také nepřísahali, nepovažující gesto za nutné tam, kde celá přirozenost samozřejmě jde spolu), přísahali-li jsme, že neupustíme od požadavku samostatnosti československého národa, prostou hru jsme sehráli, jestliže to neznamenal, že pevně trváme na tom, aby také české země v budoucím svazku národů byly půdou, kde se volně kvete a volně vydává ovoce. —

Jsou však lidé, mnoho lidí, zdá se, kteří ještě dnes a i na tento hrůzný zápas, v němž my padneme nebo zvítězíme s celým lidstvem, hledí očima copatých starovlastenců z let devadesátých a předchozích. Domnívají se, že přišla opět doba, jejich doba, kdy nutno jménem vlastenectví a národního zdraví potíratí různé nepříjemné věci: všechno zdánlivě nepochopitelné, jako například expresionistické umění, všechno nepohodlné, jako například přiznání, že existuje syfilis, všechny myšlenky, které dosud nezevšeobecněly, všechny věci, které nejsou v dosahu každé modré punčochy. Následek: intričky, anonymní dopisy, kletby. (Pokud například jde o Červen, mají na mušce nejen obrázky, ale i Philippův román Bubu z Montparnassu, tento skvost moderního uměleckého cítění, celý ze smutné něhy a nabitý v každé řádce ryzí mravností, jaké ovšem moralista nikdy nepoznal.) Tito lidé, ustavičně vlastenečtí ve svých řečích, nevědí ovšem, jak nevlastenečtí jsou ve svém působení. Stavíce se stále do cesty vývoji myšlení i cítění, proměňám uměleckým, reformám sociálním, pokrokům a no-

vým věcem, oni jsou to, kteří svádějí z přirozené cesty a zavíňují krize, jež vedou k výbuchům, z nichž jedním je tato válka. Vlast podle jejich vkusu byla by obílený hrob.

Za takovou vlast, za vlast omezenosti a plísně se nebijeme. Naopak jde nám o svobodnou vlast a samostatný národ, poněvadž předpokládáme, že ve vlastním domě budeme míti tolik světla a vzduchu, aby tu omezenosti a plísní se nedařilo. Náš nacionální radikalism je dneškem odůvodněný důsledek naší lásky k myšlence, která se nebojí, a k práci, která chce býti radostná. O ty především nám jde vždy a všude. A proto také je nám nacionalism toliko nezbytným dnes průjezdem k světlé budoucí mezinárodnosti rovnoprávných národů a svobodných lidí.

Po dlouhé době, po dvou — třech — po více než třech letech usedám opět k papíru připravenému pro fejeton. S pocity velmi smíšenými, spíše nepříjemnými — ale také s tou nadějí, že jako před lety na Moravě najdu teď i v Čechách několik věrných a dobrých čtenářů, jichž budu moci tu a tam povzbuditi, nadchnouti pro něco nebo proti něčemu.

Jako na Moravě najde se ovšem i v Čechách hojně diváků, lépe řečeno nezvaných posluchačů těchto pravidelných rozhovorů s čtenářem milým, lidí nemilých, kteří budou asi častěji bezděčně pohoršeni našimi láskami a nenávisťmi, jichž nenecháváme si diktovati ani míněním obecným, ani pravicí nebo levicí: rodí se z pohnutí naší mysli a našeho srdce, přímo a bezohledně odpovídajících na volání přírody a života. Nevadí.

Mezi těmi, skrze něž pohoršení pošlo, a kteří zasloužili si tudíž žernov osličí, byla i první štika, a ta dostala se bohudíky mezi kapry. A já, kdybych věděl o štikách, škopkem bych je nabíral a nepřetržitě, pokud by byly, vyléval do vašeho rybníka.

Je to krásný rybník, dnes mírně zčeřená hladina svítí jako slavnost, u břehů kolem věnce zeleně a samý květ, samý rudý a červenobílý květ — jedna radost. Nabereme-li však dlaní vodu: její průzračnost není bezvadná, její vůně není nejčistší. A poštěstí-li se nám pohled do hlubiny: krásní kapři, mnoho kaprů, snad až příliš mnoho tučných kaprů, ale vidíš, sotva se batolí, kalná očka, ke všemu lhostejná, zarůstají, pomyslíš si, houževnaté asi maso a zavání bahnem...

Mám někdy těžkou hlavu a takový dojem. Snad se mýlím, poněvadž mám krev štiky a horkou k tomu. Mám také štiky raději než kapry. A jako štiky mám rád i všechno mladé, co prohání život, překvapuje a nebojí se.

Nuže, mohl bych lépe počítí tuto novou řadu fejetonů

— jež mi nikdy neznamenalý zákoutí, kde se čtenář novin lacino baví, nýbrž spíše místo, kde mluví se volněji než jinde, kde pod čarou smí se říci to, co nad čarou nebylo by dosti oportunní —, mohl bych ji lépe počítí než nejzbožnějším přáním, abychom se konečně naučili — milovati *mladé* a nevrhati jim do cesty zbytečných klacků?

Řekněme, že člověk počíná jasně pozorovati život kolem sebe teprve od osmnácti let, je mi čtyřicet a tři, tedy dvacet pět let čili po čtvrt století pozoruji náš život, však víte, jako člověk nejzúčastněnější, a po celé to čtvrtstoletí pozoruji neztenčenu ustavičnou naši chybu: nelásku k mladému. Ve vědě, v umění, v literatuře, v úřadech, v dílnách i v politice jest mladé stále *protivným vetřelcem*, mladé, to jest nové a jaré, přicházející vystřídat nemohoucnost marasmu, nudu a prázdnotu navyklých způsobů citění, myšlení a práce, neřest mechanického opakování.

Ale nikoli jen tam, kde mladé nutně a po právu snaží se dosíci zisků a pozic na útraty starého: člověk by už pochopil sebeobranu těch, kteří ztrácejí, — skutečným zlem zdá se nechuť neodůvodněná sobectvím, odpor nepochopitelný prostými smysly, nevraživost téměř pudová, nepřátelský cit, jenž nemá jasných a uchopitelných důvodů a bije, jako když pes štěká na neznámé nebezpečí.

Tak mi nejčastěji připadá pokřik neinformovaného a informovati se nedávajícího obecnstva: jako by mělo strach, jako by se o něco bálo. Toť možné. Bojí se o své názory jako o domácí dobře vyšlapané trepky, o svou víru v to neb ono jako o zděděný, pohodlný, uklidňující nábytek, o své pohodlí, byť to bylo jen pohodlí, kterým je nám určitá známá věc na obvyklém místě.

Toť však není myslím dostatečný důvod k tomu, aby trochu zbytečného strachu o nejlacinější věc na světě zdvihl se povyk a lomoz s intrikami, s výhrůžnými a anonymními dopisy, s jedovatými články bývalých revolucionářů, z nichž přes noc stalo se konzervativní obecnstvo, lomoz a bojovná výprava, nikoli křížáckých rytířů sice, ale aspoň jakýchsi svíčkových bab. Tím způsobí se jen právě hřmotu nejvíce, pak hodně zbytečných nepříjemností oběma stra-

nám, zadržuje se a zastavuje násilně přirozený postup, natropí se mnoho škody jako všude, kde se potlačuje život, — ale v podstatě nezadrží a nezastaví se nic, bohudíky!

Od té doby, kdy i v českých zemích prožíváme intenzívně moderní vývoj západní kultury a civilizace ve všech odvětvích myšlení i práce, mohlo naše obecnstvo věru již zvyknouti tomu faktu, že život nestojí, že věda, umění, literatura, city, myšlenky, řemesla ustavičně plynou a postupují, že se rodí nové věci, poněvadž staré hynou a mrtvé musí zůstat mrtvým, aby živé mohlo žít. Bohužel ani lidé inteligentní nemohou často pochopiti tuto samozřejmost. Nemohou, a ještě častěji nechtějí.

Posvátnými slovy z nejrůznějších katechismů šermuje se vám před očima, opovázíte-li se zastávat se nové myšlenky nebo považujete-li jen za svou samozřejmou povinnost objektivně ji oceniti. Jste podezříváni, vysmíváni, bití. Poznávám to — pokolikáté od let devadesátých? — opět jednou na vlastní kůži, pokud běží o nové umění, ale vidím to i jinde a vidím toho tolik, že je mi často velmi nevolno v českém vzduchu.

Jakými vznešenými frázemi například bojuje se z jisté strany proti socialismu, když se natlachají celé velkožurnálové sloupce o poměru inteligence k němu. A socialism není přece novota včerejší! Ale to právě charakterizuje nezdravou konzervativnost českého průměru, který se domnívá přitom, že je demokratický a pokrokový, a diví se, že nemáme valné důvěry k takovému demokratismu a nemíníme mu svěriti osud a výchovu českého lidu.

Místo inteligence je prý nad svářícími se třídami. To zní tak krásně, ale není to proto fráze méně prázdná. Místo inteligence je tam, kde jsou myšlenky a srdce inteligence, místo inteligence je a bylo odjakživa buď vpravo, nebo vlevo, a nikoli uprostřed. Uprostřed je psí ohon.

Třídní boj není třídní nenávist. Třídní boj je nutný důsledek srážky dvou sociálních a hospodářských principů, a inteligence není k tomu, aby nad tímto bojem stála se založenými rukama, aby ho prodlužovala chlácholením, otravovala akademickými radami, nýbrž aby vedla, tříbila,

vychovávala a posilovala tu stranu, k níž ji přivedlo její srdce (bylo-li to skutečně srdce). Státi nad něčím mohou místodržitelští úředníci a císařští radové...

Ale zašel jsem trochu dále, než bylo dnes mým úmyslem. A místa je málo. Konečně, psáti fejeton, to znamená pro mne skoro vždy bojovati. A bojoval jsem vždy za mladé. Napsal jsem tedy jen první kapitolu, učinil první výpad. Další budou doufejme následovati.

Jako mladík také jsem to pěstoval. Vedle špatných divadelních představení pořádala v jistou dobu Moderní revue také recitační večery o něco lepší. Byly to pokusy pro nevelký celkem kruh literárních interesentů, byly to pokusy primitivní, ale z entuziasmu vzešlé, jejichž mnohá nemotornost a naprostá neřemeslnost byly jejich půvabem. Tu jsem také recitoval, upřímně, ale špatně; někoho jsem dojímal, mnohého jsem nudil. Sám jsem však při recitaci jiných dělal již tehda to, co i dnes, jak jsem pozoroval, činí muži, kteří se nemusí nuditi z povinnosti: svou cigaretu kouřil jsem v koridoru se zvláštní chutí.

Od té doby Praha velmi se změnila, z mnohé literární nebo umělecké chvíle, cele zaujaté láskou k věci, stala se toliko příležitost k společenské zábavě, třeba jen promenádě nebo k společenské slavnosti, třeba jen pouhé zevní parádě. A mně zatím zlhostejnělo úplně všechno recitování a pódiové předčítání, ba prostředník mezi mnou a tištěným slovem je mi docela nesympatický. Tedy i tu jako v tak mnohém Praha a já jsme voda a oheň.

Z hlediska ohně posuzuji tuto nejnovější společenskou vodu. Vytéká neunavně z několika pramenů a křížem krážem zavodňuje celé město, a mok je vlažný: v létě neosvěží, v zimě nezahřeje, na lačný žaludek je nebezpečný. Nehasím rád, co mne nepálí, a tato věc je tak velice pouze-vlažná, že věru vůbec nikoho nepopálí. Ale současně věc sebelhostejnější, sebenevinnější, rozmnoží-li se přes míru, stává se aspoň obecně obtížnou, ne-li nebezpečnou.

Bojím se například, že se teď vyskytne mnoho lidí, kteří si koupí někde mimochodem za korunu sklenku této vody a už si pomyslí, že byli ve styku s uměním, že snad dokonce učinili zadost nějaké domnělé své povinnosti k němu. Bojím se, že se vyskytnou i jiní, kteří naučí se mluvit o básnících, aniž jich četli, že známosti z recitačních večerů úplně jim postačí k společenským hovorům o literatuře,

hlavně dnes, kdy knihy jsou drahé. Bojím se... nikoli, to je špatné slovo, nebojím se, poněvadž je mi dosti lhostejno, co činí publikum, které není a nebude moje, — myslím si pouze, že dlouhý husí pochod nectností našeho publika, jehož omezenost je stále ještě velmi povážlivá někdy, bude rozhojněn opět o několik nechutných parvenuovských vlastnůstek.

Skutečně bolí, až fyzicky bolí mne však něco jiného: z recitačních večerů stal se pomalu pravidelný společenský zjev, jehož příčiny jsou v křiklavém nepoměru s některými důsledky, jež bych úhrnem nazvati mohl triumfujícím cizopasnictvím.

Když jsem přijel do Prahy, udál se přibližně asi tento rozhovor:

„X...ová chce recitovati tvé básně na samostatném večeru.“

„To jest její věc.“

„Jak to?“

„Je to její řemeslo.“

„Ale učiní ti reklamu.“

„Dnes mně, zítra druhému, pozítří třetímu: to jest v podstatě jejího řemesla; recituje-li, musí činiti ‚reklamu‘ živému nebo mrtvému. Ostatně, od které doby je slušno, a nikoli nesmyslné, aby básníci vyhledávali jinou reklamu vedle té, kterou sami si činí svou živou působností? Mimoto nepředpokládám, že v praxi každá recitace je nutně reklamou.“

„Chce, abys jí dal některé pokyny.“

„Nezajímám-li se však vůbec o celou věc..., ať se obrátí na mého nakladatele, ten snad se bude zajímati.“

A po čase:

„X...ová je uražena, vyhnula se mi dnes. Hněvá se, že jsi se nedal představití onehda v Obecním domě.“

Ovšem, tyto recitující dámy jsou v nynější době tak rozmazleny, že mohou považovati za urážku, jde-li spisovatel mimo ně svou cestou. Ale předně: nejsem společenská loutka; ani pražské flámy, ani bilovské lesy, ani albánské skály mě k tomu nevychovávaly. Chce-li mi někdo něco,

zde jsem, tudy jdu: bez cavyků a hodněkrátce, snad se pak dohodneme. Ale býti vláčen k obřadnému představení jako v zubech přenášené kotě, nikoli; to snad lahodí mladému arivistovi nebo starému histriónu, ale naprosto nesluší demokratickému básníku. A podruhé: jakými osobnostmi jsou tito recitující obého pohlaví, především tyto pódiové dámy, aby řádný spisovatel měl jim býti představován?

Řekl jsem: jsou rozmazlovány. A to hrozí státi se obecnou obtíží, to jest nebezpečné, proto píši tyto řádky.

Naši zženštilí, ješitní, žárliví poetové zasypávají představitelky tohoto cizopasného pauměníčka tolika důkazy vděčné přízně od dedikovaných knížek až po velké podobizny s autografem, svými poklonami, sotva z vlaku vylezou, a řemeslo samo má zájem publika, shánějícího kdejaké rozptýlení, a zlaté dno a staví obecného jinak lidského tvora náhle v přepych umělecky vyčalounovaného života. Jeho jméno stává se stálým zjevem na nárožích a v novinách, a konečně dostaví se i to nejlichotivější pro člověka pódiového: utvoří se tábory ctitelů a s nimi přicházejí všechny ty známé momenty příjemně vzrušující: kritiky, které tě do nebes vychvalují, a kritiky, které tě haní z konkurenčních důvodů, zájem žurnalistiky a nakonec, jednou, snad i apoteóza: kočár, z něhož koně byli vypraženi, aby se nadšení mladíci mohli do něho zapřahnout... Ký div, že hlava se trochu zatočí, a opět jeden domnělý Někdo dívá se spatra na lidské hemžení a nejspíše i na ty — básníky, jež možno tak lacino okouzlit.

Kdesi ve svých Šlépějích předpokládá Jakub Deml, ironicky ovšem, že vůdčí čeští básníci jistě dostávají od nakladatelů zdarma knihy. Otokar Březina například zcela jistě. Patrně i Antonín Sova a Viktor Dyk. To je dobrá ironie, uvážíme-li, že se může u nás státi toto: kritik i vydavatel revue, která přes dvacet let soustavně a důkladně (nepravím ovšem neomylně) soudí soudobou literaturu, musí urgovati redakční výtisk nové závažné knihy. Není samozřejmé — jak se domníval autor —, že výtisk ten, výtisky takové odešlou se ihned a bez říkání; zato patrně samozřejmější jest, že X...ová nebo Y...ová, recitátorka,

zahrnována jest ze strany pp. nakladatelů všelikou literaturou. Člověk by řekl, žije cizopasně na literatuře, může si tedy aspoň knihy zaplatiti, někteří nakladatelé soudí však jinak, patrně dle přísloví: vrána k vráně sedá. Mají sympatie k tomu, kdo se má dobře na účet básníků.

To je divadlo pro bohy. A kdyby básníci nebyli ješitní a tak snadno zaslepitelní trochou lustrového světla a diškantového heroinství ze sálů naplněných posluchačkami, tvářili by se asi tuze kysele, jako vždy — odstrčení a ošizení. Ale čeští básníci z této „veliké“ doby ničím necítí se tak obšťastnění a uspokojení, jako kruhem svých skutečných nebo domnělých ctitelek a jejich křepčením kolem své osoby. I patrně tehda, když toto křepčení docela prozaicky vynáší...

Mohl bych pochopiti radostně smysl jen jednoho recitování: v nějakém napjatém a slavném okamžiku vystoupí ohnivý jinoch nad zástup a sonorními trocheji básníkovými dá pravý výraz myšlence, která právě zachvívá srdcem davu.

Mimochodem však řečeno: i jemu bylo by míti k tomu především aspoň — hlas.

Demokratické umění jest především opravdové umění, to jest umění, které nevzniká pouze z touhy po úspěchu nebo z potřeby vydělávati, nýbrž má hlubší kořeny v lidské povaze umělcově, rodí se z vnitřní nutnosti, z lásky a s láskou a dobře jest děláno.

Demokratické umění jest potřebná věc. Toliko nedemokratický člověk, povaha chlubná a honosivá, napodobující ustavičně někoho, kým není, obklopuje se věcmi nepotřebnými, luxem v pravém a ohyzdném smyslu slova, věcmi, od nichž ničeho nežádá, jichž k ničemu neužívá a jež mají pouze, stojíce na určitém místě, svědčiti o blahobytu a vybraných způsobech.

Demokratický člověk však netrpí u sebe věcí nepotřebných, například obrazů, knih, soch nebo dekorativních výrobků, k nimž nemá hlubšího vztahu, kterých neužívá; a jest velmi přirozeno, že vztah člověkům k určité věci je tím hlubší, čím tato věc jest lepší, hodnotnější a může mu více poskytnouti, že tedy, třebaže si toho neuvědomuje člověk každý a stále, jest věc tím potřebnější, čím je kvalitativně lepší, čím lépe je udělána a pronikavěji cítěna.

Demokratické umění je všechno opravdové, jest i upřímné a sebevědomé umění. Nechce nic předstírat, nechce klamati a podváděti, nechce se líbiti, nepodplácí nikoho, nelichotí nikomu. Nemá tedy nic společného ani s holedbavým a vyšperkovaným uměním pro měšťácké salóny, ani s uměním, jež bývá často nazýváno tendenčním, poněvadž lechtá nechuti a záliby davu. Demokratické umění neužívá nikdy pozlátka: jeho opak poznáme naopak nejdříve dle toho, jak skvělý je pro oko, samá barva, lesk, obratnost. Demokratické umění není nikdy virtuózní, umění vůbec končí tam, kde počíná virtuozita. Umění je láskyplná a pozorná práce, kdežto virtuozita jsou kejkle, jež chtějí toliko oslniti, aniž myslící mozek a tlukoucí srdce jsou při tom; umění je zanícené tvárné úsilí, virtuozita je mechanická, technická hra.

Také však umění není demokratickým proto, že svoje motivy vybírá z lidu, že líčí bídu a život dělníků, že se rozhorluje na boháče a zobrazuje revoluci: záleží především na tom, *jak* to činí, hlavně je-li jeho zájem o lid upřímný a jeho práce poctivá.

Budeme mítí vždy ten pocit, že umělcovo mínění nebo cítění je tím poctivější, čím jeho dílo je lépe uděláno. A současně cítíme, že veškero veršování o ubohých proletářích, veškery romány z dělnického a sociálního života, veškery malby a kresby naplněné pracujícími a trpícími vyděděním jsou marná věc bez potřeby a bez trvání, jsou-li špatné, ať již proto, že jejich původce vůbec nic nedovede, nebo proto, že chce lacino vydělávati a těžiti z ješitnosti davu, tak jako jiní těží z ješitnosti měšťáka.

Jednali bychom proti demokratickému umění, jednajíce proti umění vůbec a dávajíce zbraň do ruky estétům a aristokratům, kdybychom příliš blahovolně zacházeli s tendenčním pauměním, s tímto druhem prostituce, nemožným jako každá prodejnost.

Umění naopak, aby bylo demokratické, není nevyhnutelně připoutáno k motivům z lidu ani vůbec k motivům sociálním: nic takto zevního nevyznačuje ho, nýbrž demokratickým stává se umění svým prostým, občanským poměrem k věcem a k životu a svou ochotou spíše milovati než povyšovati se.

Demokratické umění je umění prostých vztahů, prostých myšlenek a prostých citů. Říká nejraději A nebo B a nikterak se nenamáhá vyjadřovati se pythicky a krasořečnický. Intelektuální hříčky, citové přejemnělosti a perverze, honba na odstíny a odstínečky, touha po odlišnosti a honosivé vybranosti, záliba ve velekněžských pózách, to jsou negativní ctnosti umění aristokratického a estétského, proti němuž stavíme dnes umění demokratické, občanské, civilní.

Demokratické umění je také svobodné umění. Samo si dává zákony podle talentu a schopností tvárných. Není to tedy umění zbytečně svobodomyslné nebo nenáboženské a naopak. Není to ani umění nutně nesamotářské. Vždyť ani člověk celou svou povahou demokratický nemusí mi-

lovati hluk a zástupy. Ale již ta okolnost, že se vyskytla potřeba reakce na včerejší způsoby estétské a na skvělost a virtuozy dnešních miláčků obecnstva a že tato reakce neváhala sama označiti se za proud demokratický — ovšem v krásném waltwhitmanovském smyslu slova —, svědčí o tom, že umění pocituje potřeby sblížit se opět v nějakém ušlechtilém smyslu se zástupy.

Cesta jest ovšem prozatím daleká. Davy jsou, pokud běží o umění, hluboce a obecně zkaženy a otráveny kýčem a ne-svědomitou kritikou a více než kdy jindy chtěly by míti z umění nikoli příjemného a povzbuzujícího společníka cestou skrze život, nýbrž služku, kuchařku, kojnou, dívku pro všecko; buržoazie, stejně zkažená kýčem, podporuje toliko salónní marku a prázdnou virtuozy. Umění samo pak, to dnešní skutečně opravdové a dobré, ač touží po styku s lidem a nechce býti aristokratické, není vždy tak snadno pochopitelné a milovatelné, poněvadž ztrativši dávno již souvislost s lidem vyvíjí se v odborné samotě.

Tak vidíme tento směšný a groteskní zjev: Demokratická a socialistická kritika rozhořčením a posměchem stíhá umění, které přímo a programově směřuje proti nectnostem umění rádoby nebo skutečně aristokratického, umění ryze měšťáckého, a vcelku klaní se stejně jako buržoazie oblíbené virtuozy, za níž zeje prázdnota, která odporuje demokratické opravdovosti a měla by býti snesitelná skutečně jen zbohatlíku.

Kdyby tedy tyto poměry, pro opravdové umění demokratické zcela nepříznivé, měly se převrátiti toliko úsilím těch několika lidí správně dnes informovaných, dlouhá by to byla cesta — ale zbývá naděje, že všechny ty dnešní převraty, jednak již dnes pomalu se odehrávající, především v lidské mysli, jednak nezbytně i pro hmotné formy dozrávající, nezůstanou bez vlivu na umění samo vůbec a na jeho poměr k lidu zvláště, a po válce bohdá, až všechny dnešní předsudky a nemístné požadavky opět se otupí, nastanou snad poměry přímo podporující vznik umění, které nebude demokratické toliko svou touhou, svou vnitřní povahou, svou opozicí proti pozlátku, nýbrž i svou zevní silnou pozicí v demokratickém národě.

Rodiče dětem a děti rodičům, muž ženě a žena muži, přítel příteli, člověk sám sobě měl by na osudu vymodlití a člověk člověku vůbec přáti ze všech laskavých darů života nejprve ten nejľaskavější a nejpodstatnější, dvojité dar klidu a úsměvu. „Klid a úsměv“, to by měl býti náš vezdejší vzájemný pozdrav. Veškeren jas darů zdánlivě skvělejších bledne před touto prostinkou dvojicí, veškera hořkost životních bolestí a nezdarů sládne v jejích dlaních.

Klid jako čisté, uspořádané obydlí, jež se nerozletí radostí z úspěchu ani nezhroutí hořem z nezdaru, úsměv, jenž ví, že věčná není ani radost, ani bolest, a proto v radosti je skeptický trochu a v bolesti zevnějším znamením důvěry vytrvalého, — jak marnými a hořkými jsou *bez nich* sláva, kořist, zisk, úspěch, žena, jak samozřejmými jsou *s nimi* křivda, ztráta, nemoc, nezdar, veškera bolest, veškera hořkost, veškero utrpení a neštěstí!

Klid a úsměv! Kolikráte toužil jsem po nich — marně! Kolikráte byly již se mnou po dlouhé dny, plynoucí po řece času jako malé čluny s bílými plachtami, ale uletěly jako poplašené hrdličky, zhroutily se jako palác z karet, když jsem jich nejvíce potřeboval, když měly dokázati, čím jsou člověku, jsouce trvalé.

Patřím k lidem, jimž klid a úsměv je kýženým cílem vnitřního růstu a zrání. Všeho dovolují důkladně okusiti, jen hlavu ztráceti zakazují.

Jednoho dne máš radost ze zdaru, veselostí celý se rozezpíváš, rozhoříš, již již máš chuť uletěti ze skutečnosti, ale jaká slast, slast jasné převahy života nad osudem, můžeš-li si v té chvíli říci: pozor! okoušej svou radost polehoučku jako dobré víno, aby nic ti z ní neuniklo, aby ti nejdéle trvala, neboť zítra, zítra možná vlna, která tě vynesla, strhne tě opět dolů, a místo zdaru spatříš cizí lhostejnost a vlastní nechut.

Anebo jiného dne zdá se ti, že všichni ti podávají toliko

jed a sám že všude naléváš si jen hořký rmut. Nesnesitelnými zdají se ti lidé a věci nejbližší, pálí tě všechny vztahy a smlouvy. Chtěl bys, aby rychle a naráz raději vše se zřítilo a ty mohl zcela ochuzen uniknouti v samotu. Říkáš si: už nikdy se nepokochám důvěrou v člověka, už nikdy se nezasměji smíchem uspokojeného. Ale jaká slast, slast jasné převahy života nad osudem, když tu náhle z hloubi nitra ozve se pokojný hlas: Bolest jest jako žhavé železo, musíš ji stále držeti ve výhni a popoháněti ji v žár — jinak hasne a chladne. Jakmile vyneseš ji na bílý den, bude po bolu a pesimismu, jež existují jen, aby radost lépe chutnala. Spíše na písku než na bolesti něco postavíš. A hlavně počkej s úsudkem, až se vyspíš.

Nejsou jistě ideálem misky mentální a citové rovnováhy, které se nikdy nerozhoupají, — leč aby včas v rovnováze se zastavily opět, o to se jedná. Zastavily a zatřpytily úsměvem nad překonaným nebezpečím z překotné naděje nebo z překotného zoufalství.

Není to ovšem tak snadné, a vzácní jsou lidé, kteří jsou klidasy, nikoli poněvadž mají studenou krev, nýbrž protože mají vřelou moudrost. Dobrá vůle a „osvícený duch“ mnoho nepomohou. Ono se řekne: duch! Podle profesorů idealismu je to vznešená, svéprávná veličina, z které pochází všechno dobré a která má za účel potírati hmotu, z níž pochází všechno zlé. Mně však, promiňte, jaksi neimponuje dosti vznešenost „ducha“, který, jak to denně pozorujeme na sobě i na bližních, je úplně odvislý na chronických žaludečních katarrech, na srdečních nervózách, na neurasteniích a jiných přechetných rozmarech a rozmarečcích hmoty a který bez ní projevuje se bohužel jen spiritistům. Pročež nevěře v tento dualismus, opět tak módní dnes, nemluvím rád o duchu a o duši, nýbrž z opatrnosti jen o mysli, o srdci, o nervech a podobných věcech a funkcích, jež se musí navzájem udržovati v kázni a v hygienickém pořádku, mají-li to, hlavně v dnešních velmi zlých časech, někam přivést.

Ideálem — aspoň mým — jest tedy: klid a úsměv, a rozumnou cestou k němu hygiena liberální a laskavá. Dojítí

dáno jest asi nemnohým, pokud veškeren život náš nebude postaven na jiný základ, nedostane jiného rázu: všichni volky nebo nevolky, vědomě nebo bezděčně podléháme systému života, jehož smyslem jest imperialism, prostěji řečeno: *nenasytnost*.

Člověk imperialistický — nemožno říci občan, poněvadž půdou občana je svoboda, kdežto půdou tohoto člověka je otroctví, i když je „pánem“ —, člověk nenasytný a hltavý, jenž nemá nikdy dost, nezná ovšem klidu, sladkého stavu rovnováhy, a z úsměvu zná jen chlípný lesk, jenž se mu objevuje v obličejí, když ruka pevně zachytila kořist.

Pravého klidu a úsměvu bude schopen důsledněji teprve člověk z periody vítězného socialismu a důsledné demokracie, člověk, jenž nebude své štěstí hledati mimo sebe, nýbrž v sobě, svou radost nikoli v hromadění na úkor jiných, nýbrž v důkladném a láskyplném využití všeho, co mu patří.

Soudobý mezinárodní zápas odehrává se patrně na rozhraní končící periody imperialistické (z hlediska mravního nutno říci: bídne končící) a počínající periody socialistické, o čemž ovšem rozhodují spíše myšlenky, jež jsou na pocho-
du, než diplomatické fráze z té neb oné skupiny válečících. Hlavní krize, která činila téměř nemocnými všechny dobré syny země, vědoucí, že jde o svět na staletí, přešla, a jest jen jedna dobrá rada, jedno evangelium: klid a úsměv!

To platí pro jednotlivce jako pro národy spíše čekající než rozhodující. Učme tomu sebe i své druhy! Učme tomu národ! Klidu a úsměvu! Národní hygieně tedy především. To znamená: pryč hlavně s nervózou a pryč s přílišným politizováním! S klidem a úsměvem — nezapomínajíce ovšem stavěti hlídky všude a včas — mohli bychom snad obecněji a se silnějším zájmem opět chápati se také úkolů a prací netoliko politických, úkolů a prací netoliko z politického hlediska. Není nutno snad, aby pokrok politický dál se mnohde na útraty nejzávažnějších oborů jiných.

Umění plyne, zvlněno stálým vzestupem a sestupem, stálou změnou, stálým vystřídáváním, stálým obrozováním se. Nebylo by ho již, kdyby se neměnilo. Stálá možnost proměny jest zárukou jeho věčného božského trvání. Možno toho velice mnoho nabásniti o jeho podstatě, krásnými metaforami opsati jeho vývoj, ale možno říci také zcela prostě: tvárný objev je posunuje vpřed, tvárná kvalita jest jeho věčné jádro.

Tvárné úsilí je podstatou umění. Myšlenky a city, které v uměleckém díle jsou přirozeně tím organičtěji slity s jeho tvarem, čím dílo jest umělecky opravdovější, mají druhotný význam, jsou v něm podřízeny — podřízeny stejným tvárným zásadám jako vše ostatní. Lidstvo má asi pevný a poměrně neveliký počet základních myšlenek a citů: novotou jest vždy jen tvárný odstín, tvárná obměna jejich.

Tvárný objev pro nové umění poimpresionistické učinil Cézanne. Jsou známy hlavní stanice jeho vývoje od tohoto poledníku: expresionism, obecně, ale nikoli nadlouho přijatý, francouzský kubism, vlašský futurism, Němci, kteří zůstávají *fratzenhaft*. Dalšího, jistě také válkou podlomeného vývoje ve světě nám prozatím odňatém neznáme, zato však můžeme klidně ukázati na *české* pokračování, na jména bez ismu, na čtyři odmítané, jejichž umění má po dlouhé době opět skutečné tvárné kvality, informovanou a neshodující vůli a v němž nalézáme zase trochu dobrodružství odvahy uprostřed veškeré té dnešní všude se roztažující oficiální líbivosti a virtuozity, protežované v dojemné shodě všemi starousedlými formami.

Jsou to *Josef Čapek*, *Vlastislav Hofman*, *Václav Špála*, *Jan Zrzavý*. Prozatím čtyři jména, poněvadž chci vyzdvihnouti jen pevné již tvárné hodnoty z proudu, který před válkou počal tak pěkně v prvních číslech Uměleckého měsíčníku, ale brzy se rozběhl z osobních důvodů, aby nám — pokud jde o čisté malířství — zanechal vedle těchto čtyř jen trochu

věrných panošských služeb Picassovi, dnes asi svorně zrazenému, a pak už jen nerozhodnost a slabošské kolísání, ale tito čtyři kvantitativně i kvalitativně stačí dokonale, abychom mohli mluvit o nové české moderně, která za války a v ústraní uzrála, oprošťovala se, prohlubovala a dnes by věru chtěla a měla pohybovat se v plném světle a na bílém dni konati své poslání.

O jejich tvárných principech, dnes již ve všech případech osobitě odstíněných a po několikaletém vývoji dosti složitých, nemožno pojednat v tomto článku, který má jiný účel. Jen na jednu stránku povahy nového umění rád bych tu znovu upozornil. Vynikalo nemálo jako reakce na aristokratické, honosné a vyběračné pudy úpadkových a estétských forem umění předchozího, zdůrazňuje prostotu a lásku k všednímu, dává přednost neobratnosti před virtuozitou, drsnosti před líbivostí, přírodě před estétskou kulturou, technickému světu před uměleckým průmyslem, davu před salónem. V tom jest jeho civilism, jeho občanský ráz, který nové malíře sbližuje často s uměním divošským a lidovým, s produkty anonymních naivních talentů, ale činí je často ohlednými k výsledkům kultury výlučně estétské.

Na druhé straně jsou noví malíři především malíři, a problémem čistě malířským jest jim i ilustrace. Z hlediska knižní grafiky jsou jejich snahy opakem směru uměleckořemeslného, který dnes převládá v krásné české knize.

Směr uměleckořemeslný, který se u nás šťastně ustálil za vlivu expresionismu a snah mírně „kubizujících“, představován byl donedávna jmény Jaroslava Bendy, V. H. Brunnera a Františka Kysely, nehledíme-li k výjimečným pokusům různých malířů a k diletantům, kteří jsou sympatičtí hlavně pp. velkonakladatelům, dnes však spočívá téměř úplně na přetížených bedrech Brunnerových, jehož šťastná vynalézavost jest nejméně vtíravá a vkus nejbezpečnější. To je ovšem zjev nezdravý, vývoj tohoto směru jest téměř zaražen, patrně i vinou války, ač zbývá vykonati ještě velice mnoho, povážíme-li, jaký jarmareční vkus (šířený hlavně závodem Vilímkovým) roztahuje se dosud i v knihkupeckých výkladech reprezentačních.

Je přirozeno, že od nové moderny čistě malířské nekyne mu podpora přímá, nicméně pro krásnou českou knihu může znamenati nové hnutí přece jen vítané osvěžení.

Není dosud mnoho případů, kdy noví malíři zúčastnili se při knize. Nejvýznamnější náběh učinil architekt Vlastislav Hofman ilustracemi k *Zářivým hlubinám* bratří Čapků. Tato kniha chtěla býti asi po této stránce i trochu propagační. Vyzdvihla proti knize uměleckořemeslně upravené opět knihu malířsky ilustrovanou, a právem, pokud ovšem běží nikoli o vytlačení oné, nýbrž o nové vzkříšení této. Nemožno býti fanatikem jednoho nebo druhého směru, známe-li výsledky obou v předchozích dobách, pokud měly šťastnou ruku. Oba jsou úplně oprávněny a plodny, oba mají krásnou tradici.

Bylo zcela v pořádku, že moderní směr uměleckořemeslný vystoupil příkře proti ilustrované knize, když její ohavná dekadence nedovedla vynést na povrch ničeho jiného než produkty Viktora Olivy a Věnceslava Černého. Ale nepodařilo se mu vyhubiti toto bejlí, jímž dík hlavně firmě jednou již jmenované hanobí se dále rozšířená literatura nikoli jen pokoutní, která — řekněme například spisy Zolovy — zasluhovala by více ohledů, a nepodařilo se mu z toho důvodu, že knihu špatně ilustrovanou nahražoval knihou neilustrovanou, že ignoroval druh záliby a poptávky, jímž nutno vyjítí vstříc.

Pokus o knihu ilustrovanou učinil v té době Adolf Kašpar, a jeho činnost znamenala jistý pokrok. Jen však pokud šlo všeobecně o kvalitu ilustrací; kdo se zajímá o tvárný vývoj moderního umění, nenalézá tu ničeho pozoruhodného, a mnohost činí jej nakonec zcela chladným k tomuto kreslířství.

V *Zářivých hlubinách* nepřesvědčuje nás vše. Vedle těchto autotypií stýská se přirozeně po provedení litografickém, draze ovšem dosažitelném. Najdeme tu také pouhé viněty, které připomínají poněkud dobu, kdy se kniha secesně „vyzdobovala“, a které pro svůj sklon k dekorativnímu stojí za čistými ilustracemi, skutečnými ilustracemi, jež jsou velmi dobré.

Svůj znamenitý ilustrační talent dokazuje pan Hofman také albem *Dostojevskij*, a nepochybuji, že i ostatní umělci ze čtyř jmenovaných dovedli by správně řešiti ilustrovanou knihu, kdyby nestavěly se jim do cesty obtíže technické a finanční. Tíhnouť všichni k technice, která dá se dobře reprodukovati a rozmnožovati jen litografií nebo reprodukčním dřevorytem, jež moderní doba sice odmítla i z důvodů estetických, ale po němž se nám teď náhle stýská, probíráme-li se náhodou starými časopisy, v jejichž dřevorytových obrázcích je často tolik výraznosti, a srovnáváme-li tyto výsledky s produkty zinkografickými. Ale litografie a složitý dřevoryt — jež ostatně zvítězily již v drahých bibliofilských tiscích francouzských — jsou právě drahé způsoby rozmnožování ilustrace, kdežto způsoby levné ukládají kreslířům veliká tvárná omezení, jsou hrubé, jde-li se o jemnosti, jsou nehezské, jde-li se o krásnou knihu.

Tak je nutno spokojiti se pro časopis asketickým lino-leem, pro knihu pak v nejlepším případě nějakou litografovanou nebo rytou přílohou a k jakémusi kompromisu bude možno dojíti jen tehda, sáhne-li cestou k ilustrované knize ten neb onen malíř k pérokresbě a nabude-li s ní takových zkušeností, aby ji, pokud jde o reprodukci, dovedl přizpůsobiti nevalným možnostem zinkografie.

Není tedy ani dnes ještě velké naděje, že by se zrodila nová, krásná kniha ilustrovaná v přesném slova smyslu; i nová moderna může nám v dnešních poměrech dodati jen věci v jistém smyslu stále polovičaté, ledaže by se našel nějaký český Pelletan, který by dovedl pomocí zbohatlíků stvořiti díla — ovšem těžce dostupná, a tudíž nemnoho měnící na celkovém stavu.

Jen tedy v mezích, jež jsem se pokusil zde naznačiti, možno očekávati osvěžení české krásné knihy novou modernou. Po technické stránce bude to asi litografie, která v přílohách nabude vrchu nad leptem, jenž se stal líbivou doménou povrchních virtuosů. Pokud jde o stránku typografickou, zůstává směr uměleckořemeslný novým malířstvím celkem nedotčen. Vlivem vlašského futurismu, jenž byl mistrem demokratické propagandy a reklamy, milují se

sice tu a tam jistá uvolnění a prostředky drastické, které jsou asi na místě při tisících lidových, ale pro knihu nedosáhnou významu, poněvadž zde je přirozeně hlavní zásadou klid a nevtravost. Moderní uměleckořemeslný směr neučinil nic jiného, než že obnovil ztracený smysl pro rovnováhu typografických složek knihy. V mezích této rovnováhy je dovoleno celkem vše, bez ní i ta nejlepší sazba se zvrhne. V mezích této rovnováhy může i nová moderna malířská najíti svůj odstín, to nebude ničemu na škodu a potěší to jen každého nezaujatého milovníka krásné knihy.

Není vadou národa, má-li mnoho stran a četnou starnickou žurnalistiku, — ale zlo, které v tomto případě brzy obecně pociťuje, pramení z jejich úrovně a nesolidní povahy, objevuje se všude tam, kde nevěcné a nepolitické zřetele mají vrch nad zásadními, programovými, věcnými hledisky.

Jen povahám přirozeně osvíceným a hloubavým je dáno viděti každou věc, ne-li ze všech, aspoň z mnoha stran, a jen povahám na dnešní dobu příliš ryzím je dáno neodpíratí poznané pravdě ani za cenu osobního úspěchu nebo zisku. Většina ostatních dívá se jednostranně, je tak omezena, že vidí toliko jednu tvář věci, anebo tak sobecká, že nechce viděti než takový stav, který jí nejlépe vyhovuje.

Je-li tedy tolik stran a směrů, kolik možných hledisek, odpovídá to jen skutečným poměrům, jichž netřeba a neradno zastíratí, — ale nad nimi jako řídící a v soulad vše jednotící síla musí ve spořádaném národě vládnouti pevnou rukou smysl pro prospěch národní, obecný, který ustavičně určuje nejkrajnější meze úsilí stranického a zájmu sobeckého, jichž řádný syn národa překročiti nesmí.

Tento velmi prostý a přirozený požadavek zdá se býti na první pohled splněn v dnešním politickém životě našeho národa. Koncentrace stran nedosáhla sice formy, po které zpočátku toužili někteří idealisté, ale rozličná přimknutí k velkým celkům svědčí aspoň o dobré vůli. A což je nejhlavnější: národ sám, celý národ československý má jeden hlavní a velký cíl, a elementární vlna víry v konečné dosažení toho, po čem celou bytostí prahne, prochvívá veškeren jeho dnešek.

Přece však, přihlédneme-li zblízka, upomíná nás nejeden zjev na naše předválečné nedostatky, znemožňuje lehkomyslný optimism a vzbuzuje obavy, nikoli tak pro přítomnost, jako pro budoucnost.

Dokázali jsme více než dostatečně, jak se Černín mýlil,

když vyslovil mínění, jistě spíše diplomatické než upřímné, že český národ nestojí za svými radikálními vůdci. Pozorujeme-li však náš nynější život politický hodně do hloubky, pocítíme ještě něco jiného: že totiž Černín řekl o nás do jisté míry pravý opak toho, co jest skutečnost.

Z nejednoho veřejného zjevu musíme usouditi, že je to národ, vůle národa, nadšení národa, víra národa, jež nutí leckterého veřejného jednotlivce a „vůdce“ do pozice, v níž se necítí dosti doma. A cítíme, že ohyzdnost bývalého našeho politikaření není nadobro vymýcena z našeho života, nýbrž toliko odsunuta, že se krčí po různých koutech ze strachu před jednotným míněním národním, že by se ihned ukázala a rozrostla opět, kdyby tlak svorného lidu povolil.

Z tohoto stavu plyne nejprve toto poučení: Jsou to jednotlivci, lidé z kázně národní ze sobeckých důvodů se vymykající, političtí vetřelci, samozvanci, jichž národ nepotřebuje a jichž nevzpomene, kteří jsou hlavními rozsévači rozkolů a hlavní příčinou svárů, pravými zakalovači vody. A druhé poučení: Je-li národ jednotný v hlavní věci, je-li hlavně silný ve své víře a pevný na cestě za vysokým cílem, nekvete pšenka těmto sobeckým rozkolníkům.

Nicméně opatrnosti nikdy nezbyvá. Národ náš je silný dnes jednosvornou vůlí svého lidu: to však nezabavuje ho povinnosti (povinnosti k sobě samému), aby obezřetně bděl nad tím, co se děje ve stínu jeho síly, pod jeho svícem, kde světlo hrdě plápolá.

Zdá se mi, že se u nás však zapomnělo na nutnost *očisty*, na nezbytné zúčtování s těmi, kteří před válkou otravovali náš politický život a za války ukázali se podlými. Viktor Dyk volal po této očistě svým opravdovým způsobem, když se uvolnily politické poměry, myslím, že jeho volání bude nutno velmi důrazně obnoviti teď, kdy sice přitahuje opět, kdy však jistí lidé si snad myslí, že se máme už zase tak dobře, že nám neuškodí luxus nekalého politikaření.

[Asi dvanáct řádek cenzurováno]

To nejjednodušší však, co můžeme a dříve nebo později musíme učiniti pro svou politiku i pro celou svou národní osobnost, je toto: odstraniti malicherné politikaření z poc-

tivé žurnalistiky, zreformovati žurnalistiku tak, aby všechny odbory národního a lidského snažení, jimž denní listy věnují pravidelnou pozornost, zastoupeny byly v nich stejnou měrou a i zevně stejným způsobem jako politika.

Politikaření šíří hlavně denní listy převahou politických článků, polemik, lokálek a zpráv nad obsahem ostatním, horlivostí v provádění a odrážení politických výpadů často nejnicotnějších, krajně stranickým přeceňováním politických rozporů, klepařením na úkor odpůrcův a mnoha jinými, ostatně známými nectnostmi denní žurnalistiky.

Tím vzniká nervózní a kalné prostředí, velmi připravené pro intriku lidí nečestných.

Máme dosti, ba většinu žurnalistiky dosud svobodné a poměrně čisté, je však nutno, aby již na *první pohled* lišila se vážností, věcností a důstojností obsahu od novin vydávaných s nekalými záměry.

Lid ve svých nejširších vrstvách stále ještě nedovede tak čísti, aby přesně rozeznával poctivé mínění od záludné fráze, není stále ještě tak politicky vzdělán, aby se mohl správně orientovati v každém jednotlivém politickém sporu nebo přestřelce. Líbivé fráze, které často čteme od lidí sledujících osobní cíle a kompromitovaných politicky i sociálně, jsou výstražným znamením toho, že je u nás stále ještě možno počítati s lidem, jenž nerozeznává krajíce výživného chleba od planého šidítka, jenž sedá na lep.

Solidní žurnalistika měla by tedy sama pomýšleti na to, jak nejlépe omezila by politikaření a tím nejúčinněji předešla čelila novinám nesolidním. Jak nejlépe by dosáhla maxima vzdělavací, informační a organizační moci při nejmenší míře vedlejšího účinku negativního, jímž jest politické rozeštvání a zmalichernění. Nejedná se tu ovšem o to, aby někomu bylo něco špatného darováno, nýbrž spíše o to, aby nebyly z důvodů osobních a malicherně stranických prohlubovány nicotné rozpory a voda zcela jasná kalena pro rejdy pochybných charakterů.

Solidní žurnalistika sama musí se vnitřně i zevně obroditi a věnovati se našemu životu z hledisek vyšších, méně maloměstských a kulturnějších.

Myslím, že by se dalo zcela dobře uvažovati o následujících reformách denního tisku:

1. Úvodní články, které získaly si již dosti špatné pověsti a jsou často posměšně připomínány, buďtež *soustavně* dle možnosti a potřeby věnovány všem závažným událostem ze všech oborů lidského snažení, vědě, umění, literatuře, technice atd. stejně jako politice. Tyto články buďtež psány nejlepšími odborníky, kteří jsou časopisu k dispozici, ovšem způsobem obecně srozumitelným.

2. Pod čarou nechť zůstane jen to, co pod čarou bylo původně: lehký fejeton, časová satira, zábavná černá hodinka. Je to ostudný zjev, musí-li se vědecký nebo umělecký referát krčiti pod stolem, zatímco nějaké sáhodlouhé politickopolemické klábosení roztahuje se u hlavní tabule. (Dělo se to donedávna v největším pražském deníku, že učencům a spisovatelům „pro nedostatek papíru“ vyměřován byl nepřekročitelný počet řádek pod čarou, zatímco současně na hlavním místě se již potřetí nebo počtvrté široce rozumovalo ze stranických důvodů o téže, v jádru nicotné otázce.)

3. Buďtež potlačovány nicotné polemiky, malicherná politická škorpení, nebudiž tak široce hověno zálibě publika v pikantérii a v „hecu“. To znamená současně: věda, výtvarné umění a literatura buďtež stejně favorizovány jako divadlo, hudba a soudní síň.

4. Pokud jde o obory nepolitické, budiž přísně dbáno, aby stranická příslušnost politická pracovníků vědeckých, spisovatelů a umělců nebyla důvodem nepříznivých nebo naopak příliš blahovolných posudků a stanovisek k nim. To by bylo — jest bohužel velmi často — nejryzejší politikaření a věc škodlivá na všechny strany.

To jsou tedy myslím ty nejdůležitější zásady pro reformu denní hlavně žurnalistiky. Takovou reformou nic by neztratila, mnoho by sama získala a národu prospěla by nesmírně.

Politikaření bylo by tím omezeno znamenitě.

Nejvlivnějším činitelem v šíření politického života, ale současně, i pokud jde o politikaření, nejmocnějším měčem, který z každé malé jiskry dovede rozdmýchatí požár, třebaže často jen papírový, jsou noviny, hlavně ovšem žurnalistika denní. U ní musíme počítati ve snaze po ozdravení politického života našeho.

Politické schůze, přednášky, knihy, brožury a jiné prostředky politického vzdělávání a politické agitace jsou koneckonců málo pohyblivé, značně těžkopádné: denní žurnalistika je naproti tomu jedinečně účelná lehká jízda, jejíž význam v politickém boji neupadá jako význam kavalérie v moderní válce skutečné, nýbrž naopak den ze dne roste.

Velké noviny denně jsou pohotově a schopny provést nebo odraziti každý výpad, ustavičně mohou přicházeti včas s každou velkou i malou věcí, mohou úžasně rychle rozkřiknouti všechno po celém civilizovaném světě, mohou vytrvalostí dopomoci k úspěchu, haně i chvále, lži i pravdě nejméně pravděpodobné, mohou probouzeti i uspávati, jítřiti i ohlušovati davy jako nikdo jiný, a z této ve skutečnosti strašlivé moci těžší vrchovatou měrou.

Kdo má na své straně silnou žurnalistiku, má za sebou dvě třetiny cesty k úspěchu — dvě třetiny, poněvadž našťastí v důležitých momentech národního a všelidského života rozhodují ještě také jiní činitelé, jejichž moc má pravdivější a mravnější základ.

Je známo, jak mocenských schopností velké žurnalistiky dovedou využítkovati ti, kdož mohou si ji ve velkém zakupovati, nebo však tu a tam také ti, jimž lid sám dává do rukou žurnalistickou moc. Tak stává se moderní žurnalistika často nesvobodným nástrojem nekalých kast a živlů dnešní společnosti, a opovržení, jež dává najevo dnes mnohý slušný, ale nedosti rozlišující člověk, když běží o politiku vůbec, stupňuje se ještě, jde-li o noviny.

Takzvaný malý národ však, jehož silou jsou kulturní a mravní hodnoty, měl by žárlivě bdíti nad svobodou a

čistotou své žurnalistiky jako nad barometrem zdraví a čistoty své politiky.

Kdybychom, zejména v dnešní době, nespustili ze zřetele, že jistá špinavá politická dění jsou přese všechnu vnitřní nicotnost tak závažná eventuálními svými následky, nebavili bychom se po hostincích a kavárnách žurnály vzniklými z piklů hamižných jednotlivců, nýbrž rozdrtili bychom je mlčením a opovržením; nezajímali bychom se tak rozvláčně o kozelce a pikle samozvaných vůdců, jen žurnalistice děkujících za své jméno, nýbrž energicky přitiskli bychom je k zemi a přinutili umlknouti, nechtějí-li se podrobiti jednotné vůli lidu. Vždyť není, zejména dnes, tak snadno rozlišovati mezi čestným míněním odlišným a intrikami prospěchářských rozkolníků.

Ať je tomu však tak nebo onak, nepopíratelno je, že náš lid se o politikaření *příliš zajímá* dosud, a v tom je kořen zla. Kdyby mu nevěnoval pozornosti, kdyby všude, kde se s ním setká, ukázal mu ledovou lhostejnost, kdyby dovedl zakázati si ho tam, kde k tomu má moc, jako se pokouší často zakazovati směry literární, umělecké, vědecké tam, kde k tomu moci nemá, a kdyby dovedl rázně potlačiti zjevy politicky vyložené a nesporně ostudné, — tu by měl toliko politiku, politiku, nikoli politikaření bez konce, politiku čestnou a politiku jako jednu ze složek kulturního života, nepřeceňovanou na úkor složek ostatních a často podstatnějších, ale také nepodceňovanou a nepovažovanou za rejdiště nedouků a povah nekalých.

Tomu bychom měli lid svůj včas učit. A k tomu, aby byl vychováván všemi vážnými stranami, ukazujme také cesty.

I

Miloš Klicman čili předstírané znalectví diletantovo

Jako ryzí diletant charakterizoval se Miloš Klicman dostatečně sám již svými upiplanými, hračkařskými ornamentíky kvazirenesančními, jež kreslí nebo do dřeva ryje pro Knihy dobrých autorů a pro Moderní revui. Také několika nemožnými titulními listy. Toť však i celé jeho výtvarné dílo, jež dosud předložil veřejnosti a jež nyní doplňuje dílem literárním: stejně nicotnými a malichernými referáty. Je to se vším všudy věc tak nepatrná, že by jistě nikoho nenapadlo zaměstnávat se jí, kdyby nad ní nebyla rozestřela ochranná křídla Moderní revue. Úcta k časopisu, který ač v umění výtvarném bývá tak často zcela bezradný, první u nás propagoval Eduarda Muncha, úcta dosud i z jiných důvodů mnohými pocítována nutí nás však povšimnouti si aspoň jednou trochu blíže jednoho nového jeho spolupracovníka, patřícího k diletantům — nemnoha naštěstí —, jež časem se v Moderní revui objevují. Co se mlčky promíjí venkovskému týdeníčku, není radno neviděti u listu, jež počítáme stále ještě k nejvážnějším.

M. Klicman rozhovořil se (v 3. č. t. r.) „odborně“ o výstavě Tvrdošíjných. Předstírá znalectví výtkami, jež znamenitě charakterizují jeho nevědomost a zlovůli.

Reaguje nejprve na to, co jsem v úvodu k výstavnímu katalogu řekl o organickém dění u nejvýraznějších umělců výstavy a nejhlavnějších představitelů poimpresionistického umění u nás. Je to falšování smyslu mých slov stejně jako ostatních skutečností.

Cézanne snažil se — praví — po celý život propracovati se z uměleckých konvencí, kdežto naši mladí vzali prý překotně moderní konvence a posvětili je na dogma. Nehledíc k tomu, že mně nenapadlo srovnávat velikého objevitele Cézanna s kýmkoli z našich uměleckých revolucionářů, kteří jsou teprve *na cestě za svými českými objevy*, jest prostý

fakt, o němž jsem psal, tento: Označil jsem Cézanna za jedno z východisek nové malířské moderny. Cézanne ovšem propracoval se z konvencí k novému tvárnému objevu, šel nebojácně a došel jako zřídkakdo. Ale také jemu bylo *vyjítí* odněkud, od jistých konvencí, z impresionismu. Nespádl z nebe. Nuže, maje na mysli především Josefa Čapka a Václava Špálu i Vlastislava Hofmana jako nejsilnější z vystavujících, upozorňoval jsem právě, že poučení tvárnými objevy Cézannovými a Picassovými probíjí se svérázně a organicky *dále*. A zdůraznil jsem to již z toho důvodu, že před válkou vyskytli se u nás umělci jako E. Filla a V. Beneš, kteří tehdy přijali picassism jako dogma, jímž nutno fatalisticky projít. Mezi těmi, kteří proti tomuto dogmatismu ihned protestovali, byl mezi jiným J. Čapek a také já. To je tedy pravý opak toho, co nalhává lidem M. Klicman.

Stejně překrucuje smysl mého úvodu, tvrdí-li, že mluvím o vývoji umění, „jako by byl soběstačným cílem“. Běru jej toliko v ochranu před dogmatiky a notorickými odpůrci nového, přičemž ovšem nepodceňuji děl, v nichž se zápas o nové odehrává, ve prospěch těch, v nichž je všechno již zralé; za krásnou a pozoruhodnou věc mám nejen konečné výsledky, nýbrž i průbojné dění. Že jsem současně přesvědčen o absolutní hodnotě dobrého výtvarného díla, hodnotě jednou více, podruhé méně cítěné dle povahy každé doby určitého jasného chtění, — o tom mohl se M. K. dočísti v mých člancích ve Volných směrech a v Lumíru. Nečiní mně také a bezpochyby nikomu z nás pražádného potěšení fakt, že umělecké přeměny střídají se v moderní době rychleji než za starých časů — M. K. užil tu čiperně slůvka „snad“, aby na něho se nemohlo, ale na mě přece jen něco zbylo —, konstatoval jsem prostě skutečnost.

M. K. píše: „Jak lze z četných případů souditi, vymizela mnohdy překvapivě rychle škola, která hlásala ve svých počátcích nejhřmotnější tendence: vzpomeňme jen ‚secese‘, jež jako vývojová jednotka měla svou cenu, popatřme na výsledky celého tehdejšího snažení, a nevidíme díla, které bychom mohli nazvati velikým...“ To je ryzí řeč neinformovaného, který nadto volí chytrácky příklad pro laika

velmi přesvědčivě znějící, ale ovšem jinak výjimečnou povahou věci naprosto nevhodný. Secese, drahý pane, to byl jeden název pro mnoho různých věcí. Secese nebyla jednotný směr například malířský, jako jest impresionism, secese byla především bojovné heslo, veselý prapor, pod nímž šly různé obrodné snahy proti nejzlostnatějšímu akademismu v malířství a sochařství, proti eklektismu a pustému epigonství v architektuře, proti úpadkovému šlen-driánu v uměleckém řemesle. Tehda secesní byla i Moderní revue. Secesními nazývány první výstavy německého impresionismu; u nás vůbec byly impresionistické obrazy nazývány secesními. Secese nebyla tedy malířskou školou, ale pod jejím praporem vybojoval si své místo impresionism, jemuž snad ani M. K. neupřel, že zanechal veliká díla. V užším slova smyslu existovala secese jako směr v architektuře a uměleckém řemesle, a ten zanechal také svá znamenitá díla, dnes poněkud zapomenutá snad, což však nemění pranic na jejich trvalé hodnotě (na kterou bylo u nás správně upozorněno před válkou ve Stylu a ve Volných směrech); jsou to jak stavby, tak nábytek, je to například výborné sklo (Tiffany, Gallé) atd.

M. K. nejen však, jak se zdá, neví nic, on nemá ani dobré vůle a nejjednodušší loajálnosti — a to se nejen zdá, nýbrž z každého odstavce jeho referátu možno dokázati.

Opakoval jsem ve jmenovaném úvodu stručně svůj názor na umělecký vývoj, názor střízlivý a vyhýbající se estétské nabubřelosti. S úsilím lepší věci hodným snaží se M. K. vypolemizovati z něho mou nedůvěru k věci, kterou hájím. Jsou to opět samé snad a možná, samé jizlivosti — M. K. je diletant, který snižuje věci, jež jsou příliš vysoko pro něho, typ z onoho houfu našich dnešních mladých kýčářů a hračkařů, plných nenávisti ke každému, kdo něco ví, umí a o něco podstatného v umění usiluje. Jaký to rozdíl, takový dnešní mladý pán se svou zlomyslností a nevědomostí a takový starý Gamma například, který přes falešný svůj poměr k umění snaží se poctivě vyniknouti i v nejčizejší novou věc a užije vši své žurnalistické obratnosti, aby ji čtenáři vysvětlil!

„Přítomná skupina“, praví dále M. K., vznikla prý před časem přes noc, bez vnitřní nutnosti a prodělala tolik proměn, že jich nelze považovati za články téhož řetězu. To je opět jen insinuace neinformovaného člověka. „Přítomná skupina“ nemohla vzniknouti před časem přes noc, poněvadž před časem vůbec neexistovala: vznikla před výstavou ad hoc, několik odmítaných umělců různých cílů sdružilo se k společné výstavě. M. K. mířil patrně hořejším výrokem proti našemu expresionistickému umění vůbec, a tu bylo by mu předem aspoň něco věděti o zápasech, jež jednotliví umělci tohoto směru prodělávali již na Akademii, bylo by mu znáti soubor jejich uměleckého díla, jenž například, pokud jde o Josefa Čapka a několik jiných, nebyl dosud veřejnosti přístupný, a pak teprve byl by oprávněn, předpokládáme-li to, čeho u něho není, totiž dobrou vůli, mluvit o vzniku a dosavadním průběhu tohoto umění. Je nesporno, že mezi českými expresionisty a kubisty vyskytlo se několik slabších povah — kde jich není? —, které projevíly se několika nelogickými přemety, ale právě tito umělci chyběli na výstavě Tvrdošijných. Na výstavě byl však Václav Špála, jehož dílo přes dvojí tvář svou, kompoziční a konstruktivní, jest úplně jednotné a organické, na výstavě byl Jan Zrzavý, který už svým povahovým založením jest jednotnost sama, na výstavě byl Vlastislav Hofman, který hledá, ale nečiní kozelců, na výstavě byl konečně Josef Čapek, který se vyvíjí nejtypičtěji organickým způsobem, byť jen dosud jeho přátelům známým, poněvadž nemohl se ještě souborně představit veřejnosti. Upíratí dílu těchto umělců vnitřní oprávněnosti může právě jen k ničemu neoprávněný M. Klicman.

Na druhé straně nebylo ovšem M. Klicmana třeba k tomu, aby byla konstatována nadbytečně samozřejmost, nepopíraná ani mnou, ani vystavujícími, že totiž šestero vystavujících umělců svedeno bylo k společnému vystoupení zevními důvody a že to jsou umělci často různorodí, žádná úzká a dogmatická škola — což je ostatně výstavní pravidlo a spíše přednost než chyba.

Velmi mnoho hloupého bylo napsáno o jednotlivých

vystavujících umělcích; M. K. docílil však rekordu, připojiv k hlouposti ještě jizlivost. Malá antologie jeho „kritických“ výroků postačí.

O Josefu Čapkovi: „...projevuje(!) absolutní formu pomíjením všeho podstatného, všeho charakteristického hlavně v partiích obličejových (!), ponechávaje v základě celkové siluety touž (?), jak se znázorňovala již po století.“ Zde je patrně nějaká tisková chyba, ale i když pokusíme se ji odstraniti, dutost této „učenosti“ zůstane očividna. M. K. četl v některém článku z oné spousty mudrlantských zbytečností, jež se o novém umění tu a tam píší, něco o absolutní formě a užívá teď vytrženého pojmu nazdařbůh jako hesla.

Josefu Čapkovi nejde myslím o nějakou absolutní formu, nýbrž spíše o objektivní výraz, jež určitý předmět zanechává v naší vzpomínce, o jeho obraz tedy značně syntetický, všeho podřadného zbavený. Zajímá se o podstatné, a že mu toto neuniká, je jasno každému, kdo dovede viděti, a bylo uznáno většinou kritiků i nelaskavých. Překonávaje stále určitěji zbytky vlivu kubistů, jevíci se dnes už jen někdy v náznacích konstrukce, a zůstávaje stále na stejné pevné základně, maluje své obrazy jaksi po sériích, z nichž každá ukazuje nový odstín jeho tvárné metody. Dle toho byly také jeho obrazy na výstavě seřazeny. Ovšem takový laik jako M. K., zejména když má před sebou jen tyto nejnovější výsledky výtvarného úsilí Čapkova a nemůže se poučiti z celého souboru, odkud umělec vyšel a kterak došel až sem, nerozpozná jednotné báze všech těchto obrazů a je ponoukán svým povrchním nazíráním přeceňovati rozdíly mezi jednotlivými sériemi. Je to konečně pochopitelné již proto, že u nás je zvykem umělců využívat každého sebemenšího tvárného nebo jen technického objevečku do krajnosti a do omrzení, uléhati na první „vavřínek“. Tak děsí se tedy M. K. „odlišných námořníků“.

Druhá perla: „Dokud zastíral své práce temným a těžko přístupným výrazem, bylo lze o těchto obrazech bájiti nejfantastičtější dohady; tím, že zjednodušil svou techniku(!) a výraz, vidíme jedině krotkou sfingu bez jakéhokoli tajem-

ství.“ Nu, M. K. věru sám přizná se ke všemu, stačí jen trochu psychologické zkušenosti a vidíme to. Jako většina publika hledá v moderních obrazech bůhvíco a jest zklamán, když se mu v nich objasní prostá věc. Je zajímavé, že právě u Josefa Čapka viděl kdysi temný a těžko přístupný výraz. Kdy a kde bohužel nepraví, ale věřme mu, že něco málo skutečně viděl. Znáám téměř celé rozsáhlé dílo Čapkovo od jeho počátků: počítali jsme je vždy k nejsrozumitelnějším mezi moderním malováním, jen tu a tam některý detail konstrukce býval nám na první pohled nedosti jasný. M. Klicmanovi jevílo se temným, to je věc M. Klicmana. Zato veřejnější věcí jest již, je-li M. K. ke své bezedné nevědomosti ještě hrubě podezíravý, insinuuje-li umělci po léta tiše a poctivě v ústraní téměř pracujícím, že zastírá pravý stav, že podvádí. Toho Josef Čapek věru nepotřebuje, to činí lidé jako M. K., jemuž zde krok za krokem dokazují, že svým neobratně znaleckým žargonem maskuje svou nevědomost a zlou vůli. Ale jsou také ještě lidé, jichž schopnost nazíratí na obraz nekončí u obecně uznaného a stářím posvěceného: pro ty zjednodušení tvárných prostředků u Josefa Čapka znamenalo jen vývoj k zvýšené českosti jeho umění a další potvrzení toho, co dávno vědí: že J. Č. je vzácný a srdečný malíř lyrik prostých věcí, jehož velikým tajemstvím uměleckým jest hlavně křehká něha, kterou dovede nadati některé své postavy a předměty.

O Vlastislavu Hofmanovi: „V. H. jde sice do detailů, ale v opak vyjadřuje se zkreslením zorného úhlu.“ K této perle učenosti, stylu a češtiny netřeba komentáře. Na účet Hofmanův pokračuje referát stejně nemotorně a slohem venkovského ochotníka. Hofmanovy některé krajiny „se jeví skutečně seriózními“, z Hofmanových řezb mnohé „působí úplně sympaticky“. Ale nicméně, běda, jsou jen napodobením středověkých a epinalských obrázků? Tento směšný kritický objev Klicmanův, jehož málo slovy a bez ilustračních dokladů nemožno bohužel vyvrátiti, jest opět čistě klicmanovský, to jest nedoukův. Připustíme-li, že měl vůbec nějakou přesnější představu, když to psal, byl asi k tomuto přirovnání sveden technicky drsným charakterem

některých Hofmanových linoleí a dvěma třemi jejich tituly, onou povrchní podobností, která se někdy vyskytuje u věcí podstatou zcela různých, podobností, kterou na výstavě samé byla by nutně setřela linolea sousední (například Mandlové oči) a různé Hofmanovy kresby, kdyby dovedl viděti.

Že u Jana Zrzavého nenašel M. K. to nejdůležitější, jeho veliké umění malířské, překvapující na některých detailech svou zanícenou jemností, není ovšem div. Nejsem, upřímně řečeno, zvláštním ctitelem symbolismu J. Zrzavého s jeho sklony mystickými a poněkud perverzními, který jen lehce souvisí s novou malířskou modernou, ale nedovedu nikomu upříti, což jeho jest, jeho očividných hodnot, toho, co vidím. M. K. neviděl u Zrzavého než obludnost některých jeho obrazů a vzdychá přitom v ironickém žargonu usedlého profesora kreslení po „pojmu krásy, který často za dob ‚přežilých‘ epoch naivně jsme spojovali se slovem umění“. Chce tu, jakož i na jiných místech referátu, vsugerovati čtenáři mínění, že tito umělci šmahem odsuzují minulost, oni, kteří naopak ustavičně ukazují ve své literatuře na spřízněné směry vzdálené i nejvzdálenější. Přitom jest jen to zajímavé, že se o J. Zrzavém takto píše právě v Moderní revui, která propagovala a hájila nejednoho symbolistu a nejednu „obludnost“ (ovšem cizí) ve svých nejlepších bojových letech, v jejichž rámec Jan Zrzavý výborně by se hodil.

Mohl bych pokračovati. M. Klicmana znepokojují například i moderní linoleové řezby, z jichž materiálu — ovšem nikoli vždy a obecně vhodného — podařilo se již některým z těchto umělců vylouditi zcela nové a výrazné efekty. Jsou prý důkazem chvatu a nedostatku vytrvalosti, jaké vyžaduje například dřevo — dřevo, dobří lidé, s nímž se piplá s hračkářsky bibliofilskou malicherností M. K. a jež z jeho rukou vychází zase jen jako dřevo, pořezané sice, ale neschopné množiti živou linii a živou plochu, živý obraz. M. K. může býti ujištěn, že nikdo nepospíchá. Jaký chvat? Spravedlnost chodí vždy trochu pozdě a o úspěch u publika jistě těmto umělcům neběží: vědí, že tu bylo by

jim nastoupiti cestu zcela jinou, cestu, která je dnes u nás tak hojně zalidněna zástupem salónních virtuosů a kýčářů, diletantů zařízených pro bibliofilii a velkovýrobců líbivé grafiky. A že jsou vytrvalí, dokazuje jejich mnoholetá již tvrdošíjnost silných uměleckých povah, které se nedají zmásti povykem nepřízně a protiuměleckými požadavky bídné doby. M. K., sám hračkář, hledá jen kongeniální vytrvalost manuální.

Mohl bych pokračovati, ke charakteristice výtvarného referenta Moderní revue je toho však již dosti. Co Klicmanova věta, to důkaz nevědomosti nebo zlovolnosti titěrného člověka, jeho nemotorného žargonu rádobyznaleckého.

II

O kritických extempore a kritických klukovinkách

1

Jako nebozez zavadlým dřevem musí se moderní umění stále znovu těžce provrtávat tlustou a hnusnou vrstvou hlouposti a zlovolnosti, než dostane se k těm, kteří nakonec mohou je uznati, chápati a zamilovati si. Objeví-li se u nás směr, který znamená skutečně něco, to jest více než módu pro hysterické ženské a salónní estéty, nastane vždy týž ruch a ze všech možných i nemožných koutů sbíhá se pestrá společnost, a to nejen známá individua, která zesměšňují vše, co přesahuje úroveň flekovského denního hosta, a nejen staří rváči, kteří se domnívají, bezpochyby dnes již právem, že by ztratili vůbec každý smysl literární existence, kdyby nepotírali vše, co nevyjde z kruhu jejich ctitelů nebo s čím nemohou se spřáhnouti, — nejen staří známí, ale i steré ad hoc se objevující figurky nejružnějšího povolání a nejpestřejší provenience: jedny vyskočí ze svých odborných škatulek a věžiček, jako když knoflík stiskneš u známé hračky, jiné, sebranka polonezletilých kandidátů kýčářské existence nebo přechočných domestiků literár-

ního a uměleckého panstva, přibíhají s opičími gesty, a cíl všech jest jeden: aby před novým uměním udělal každý z nich svou hromádku.

Žijeme v době vlastenecké horlivosti. Zde čeká kus nejvlastenečtější práce na obratného člověka s dobrým žaludkem: soustavně chytati tyto chlapy a chlapce (pokud připleťte se sem některé femininum, prosí se jen o tichou soustrast: jde o kategorii svedených žen) a chopiti je v týlu pevně za kůži a porejdiť každou hromádku vlastním nosem původcovým, jako se to dělá u nečistých psíků a koček.

Zdá se, že nejnovější specialitou této nenové fronty proti modernímu umění chtějí se státi diplomovaní zástupci české vědy. Doktorát jak známo nechrání ani před hloupostí, ani před mizerností. A tak jako vidíme různé akademicky ohodnotněné pány s podezřelou náhlostí tlačiti se do popředí v nových politických útvarech, aby z toho, co rozdává a hlavně počne snad rozdávati lid, urvali také něco pro sebe, vyskytují se na druhé straně doktoři a profesori sice skromnější, ale natolik aspoň sobečtí, že hledí využití dnešní doby, jako stvořené pro všechny odrůdy vlastenecké demagogie, k tomu, aby ulevili dlouho potlačovanému vzteku a nenávisti k modernímu umění nebo rozhojnili o svou trošku počet dnešních, nově okřídlených národních i všelidských frází a mravních naučení.

Typicky a jakoby za ně za všechny promluvil v prvním čísle žurnalistické neřesti, jež se jmenuje Česká s... — nikoli, mám ještě tolik studu, že v této souvislosti nemohu vysloviti drahého slova —, v článku *Odstraňte nestvůry dr. Vratislav Kučera*, majstr vodolečby. Je to důstojný projev na důstojném místě: charakter listu splývá s charakterem projevu v jedinečně i u nás krásný celek.

Nic pisatel nepřeje si menšího, než aby sochařská díla (poněvadž nejvíce jsou vystavena veřejné pozornosti), která dle jeho mínění pachtí se za nečeskou zvyklostí (jako Šturovy skupiny na Hlávkově mostě nebo Bílkův pomník Třebízského na Vyšehradě atd.), byla dobrovolně vyplněna, odstraněna. Pisatel tuší sice, že by bylo chytřejší od něho, kdyby se do umění nepletl, nicméně ihned vzápětí domnívá

se, že je oprávněn shledávati cosi, nikoli na svých pacientech snad, nýbrž na — uměleckých dílech. Umělci musí se prý vyjadřovati tak, *jak normální lidé vyjadřují své myšlenky*. Podškrtávám toto umělecké krédo: pisatel jistě netuší, jakou hloupost řekl, jak obrátil hlavou dolů sám základ všeho uměleckého tvoření. Pročež byla zbytečna a marna různá seriózní odmítnutí, jichž se mu dostalo z nejrůznějších stran; ale na drzost opravdu neobyčejnou, na nestoudnou odvahu, s kterou se tu žádá ničení uměleckých děl, jež patří k tomu významnějšímu a nejčastějšímu, co nám dalo moderní české sochařství, byla by vhodna a poněkud rovnocenná jen jedna odpověď: pádná řeznická pravice. Tento zběsilý doktor není v jádru nic jiného než fanatik pravověrnosti, vlastenecký Koniáš 20. století.

Nicméně — slovo, které vyrazil, má v jiném směru smysl. Odrážejíc se od kamene čistých uměleckých děl, padá zpět v onen podezřelý kout české domácnosti, z něhož dr. Kučera promluvil. Zde skutečně dlužno hledati nečeské nestvůry, jež bude nutno jednou odstraniti. A to jest jedna z našich nadějí, osvěžujících mysl ztýranou bídou doby, že přijde den, kdy toto heslo Odstraňte nestvůry! zazní, nikoli již v temném koutě, nýbrž v jasných třídách pod vysokými kandelábry z úst tisíců.

2

V předešlé kapitole posvětil jsem si na charakter obrazoboreckého projevu *lékařova*, a v článku o antisemitismu a umění bylo v tomto listě současně odmítnuto kritické extempore *filosofovo*. Kapitolu o přílišné horlivosti některých *filologů* ponechávám si na později, kdy jistě naskytne se i příležitost klepnouti nejednoho *teologa* přes všetečné prsty, dostatečně ostatně známé a už jen ve vzduchu tápající nad blížícím se úplným krachem svého ideálu. Chybí tedy ještě hlavně *doctor juris*; tu však jednak jest obecně známo, že lidé promovaní na právnické fakultě pletou se do všeho velice rádi, jednak také máme ve svých análech již jeden

případ, muže dnes velmi populárního, který, jak už jsme v Červnu hned na počátku upozornili, vyslovil naději, že za válečného našeho „obrození“ vymizejí z našeho umění také různé ismy (snad proto, aby nepodlamovaly nohou nejčestějšímu slohu — baroku!).

Ve skutečnosti, kdyby někdo potřeboval hromadné kampaně proti modernímu umění, ba proti umění vůbec (chtěje tak mravně zachrániti kýče, jimiž různí doktoři a profesori dosud „vyzdobují“ své čekárny a salóny), dosáhl by jistě hojné účasti ze řad člověka promovaného bez rozdílu fakulty.

Běží-li ovšem o pouhá extempore, stačí přirozeně oceniti je toliko v určitých křiklavých případech; na druhé straně nutno však soustavně a včas zabraňovati, aby odborníci z jiných disciplín, více nebo méně dobří či špatní, nedomýšleli se, že mohou pronášeti autoritativní úsudky také o umění, o něž v nejlepším případě snad tu a tam zavadili zcela teoreticky při svých studiích. Pokud jde o umění, platí stejná zajisté zásada, kterou hlásají tak rádi všude, běží-li o jejich vědu: Ševče, drž se kopyta!

A nyní několik slov o klukovinkách.

Upozornil jsem již při M. Klicmanovi na ten trapný zjev, že je to právě jistý druh takzvaných „mladých“, jenž bez nejmenší známky dobré vůle, kterou u „starých“ přece tu a tam jsme zjistili, a přímo nevraživě vrhá se na nové umění. Příklad zloby téměř zběsilé — která vzbudila ošklibost i v kruzích jinak s námi nesouhlasících — uložil do Socialistických listů (č. 12) *J. Jareš*.

Jeho systémem je podezřívání a jeho pravý důvod jest ukryt, nepřímou obsažen v královském gestu závěrečné věty: „Reklama Tvrdošíjných se nám nelíbí.“

Jareš patří totiž ke skupince usídlené tuším v Umělecké besedě, která před časem pokusila se, nikoli ovšem bez reklamy (velmi vlastenecké), vysvoboditi princeznu „národního umění“ ze spárů draka mezinárodních snah tím, že zneužívala jména Alšova a Mánesova, neodůvodněné ochoty Bílkovy a založila umělecký list Mýtus a dílo. Podnik skončil brzy a neslavně, odhaliv vnitřní nemohouc-

nost svých původců a nadbytečnost hesla, nezůstaviv po sobě zhora nic, nevzbudiv ani pozornosti. Jareš sám také nedokázal dosud svého talentu ani tím, co již uveřejnil, ani tím, co tu a tam chtěl by uveřejnit a co mu nemohou přijmouti ani lidé, kteří by mu snad jako drakobijci rádi pomohli.

Je nasnadě, že toto zklamání vyvolalo hořkost, která se teď mstí a závidí opravdovým novým snahám uměleckým i trochu toho povrchního hluku, jež způsobila bezděčně výstava Tvrdošíjných, — neboť o nějakém širším porozumění nedá se posud mluvit. Vlastní zvláštní reklamy výstava neměla a nemá jí bohužel naše umělecké hnutí vůbec; bylo-li napsáno na místech příznivých několik sympatických článků, byly to vesměs upřímné projevy jednotlivců, kteří vykonali tu prostě milou povinnost — nic více.

Tím ovšem nechci říci, že bychom považovali za nutné omlouvati nějakou reklamu, kdyby jí tu bylo. Naopak. Kdyby nebylo války a tísně z ní plynoucí, sáhli bychom ochotně ke všem prostředkům dovolené reklamy statečně a vesele — třeba futuristicky, pane Jareši, — jako lidé cele zaujatí pro svou dobrou věc a jako lidé své doby. A pak by nám bylo navýsost lhostejno, líbí-li se naše reklama čili nic anebo je-li snad nepohodlna některému zneuznanému géniovi.

Nemíním se zabývati vážně hromádkou hrubostí, jež Jareš snesl do svého referátu. Jsou to sama tvrzení bez důkazů, typický příklad prázdného kritického bombastu, jeden z mnoha smutných dokladů, jak dnes „pokračujeme“ v kultuře. Před lety byl by se styděl poslední provinciální referent podepsati takovou věc.

Jedna ukázka stačí:

„V. Hofman je umělec zdravých přirozených instinktů, pudů výtvarných, o čemž nás přesvědčil dříve už architektonickým detailem Žižkova pomníku a ještě víc mohylou Riegrovou pro Kozákov. Tam podal klíč k své osobnosti — vysvětlení charakterového kazu jejího. Jest to slabost ovládnutí zvůle; čehosi nízkého, provokativního, jakési neuvědomělé či vědomé radosti ze zla, z hrubosti, triviálnosti.

Jsou to činy inspirované hrubou ctižádostí — a nikoli láskou a obdivem. Subjektivism ulamující nejlepší květy citové tvorby a lepící na jich místa papírové praporečky, provokace.“

Jediným vysvětlením takovýchto produktů křečovitě stylizace a zahaleného smyslu může býti toliko osobní nevraživost, zloba člověka štvaného vlastní nemohoucností.

K závěrku praví ještě Jareš o Tvrdošíjných:

„Jako celek v českém snažení uměleckém reprezentují Město, město, jež nivelizuje, mrzačí (Špála je dokladem), internacionalizuje, utápí pudry v šedých formulích „vědy“, schématech knižního myšlení, senzací a kavárenských tlachů.“

To je rámus, jímž se mohl Jareš zavděčiti dnešnímu českému publiku, kdyby budil vůbec nějakou pozornost. Líbivý závěrečný efekt, jenž vyhlíží, jako by v něm bylo zrnko pravdy.

Město! Patřím k těm, kteří nebudou podezříváni ze slepé lásky k Městu aniž ze záliby v kavárenských tlaších. Zakusil jsem Město, znám zejména svou Prahu. Ale ve vážných otázkách nedávám přednost citu před rozumem a nejsem z těch, které utloukají myšlenky působením na cit. Cit stůž na svém místě proti citu, myšlenka proti myšlence.

V oblasti umění problém Města a Venkova je prostou otázkou výměny krve a omlazení nervů jak u jednotlivce, tak u celku. Umělec i umění, nemají-li ustrnouti, usnouti na získaných vavřínech anebo chorobně „zduchovněti“, potřebují časem koupele v nějaké barbarské lázni a silného průvanu svěžích vzduchových proudů. Žalář a zavřená okna jim nesvědčí, a žalářem může jim býti trvalé zajetí v městě jako na venkově.

Ale existují-li nepopiratelné špatné vlivy Města, víme, že současně zůstává Město stálým zdrojem „světla“, že bez Města není dnes myslitelná silná umělecká kultura.

Ano, Město nivelizuje — ale Jarešovi samému bylo ne přímo doznati, že Tvrdošíjní jsou individuality, z nichž každá jest jiná; ano, Město mrzačí, ale dokladem není Špála, který zůstal zdravým a mužným venkovánem přesto, že se tvárně a zcela správně přičlenil, nikoli k nějakému

městskému směrečku (jejž možno spíše najít v Umělecké besedě), nýbrž k světovému hnutí, jehož umělec neignoruje nikdy beztrestně. Ano, Město internacionalizuje — ale ve špatném smyslu slova toliko tam, kde se slepě poslouchají eklektičtí akademikové, kteří zabíjí všechny ony vlastnosti, pro něž umělci stávají se časem národními, kdežto naši Tvrdošíjní uhájili si svou osobnost a pronikají statečně k svéráznosti, jejíž českost bude jednou náležitě oceněna. Ano, Město utápí pudy v knižním myšlení — ale výtvarné pudy Tvrdošíjných, aspoň u Čapka, Hofmana, Špály a Zrzavého, jsou tak silné, že se utopiti nedají.

A vedle Města nivelizujícího, Města intrik, zloby (jejímž typem jest Jareš) a tlachů, stojí pevně Město světla, vedle našeho malého velké, Paříž, věčný zdroj umělecké poctivosti, krásy a myšlenky, a v těchto Městech stávají se ze slepých talentů vědomí mistři a občané, umělci osvícení, v těchto Městech rodí se moderní krása, západní krása, jednotná, a přece všude jiná, internacionalism svatý, který nezhyne, ani kdyby Válka trvala ještě dvacet let, internacionalism, který musí zvítěziti nad zběsilostí hrabivého nacionalismu a k němuž se známe i dnes hrdě a hlasitě proti všem vlastenčicím (a kupčicím) hanobitelům kultury. A v těchto Městech vedle tlachů žijí také debaty, vedle mudrování také myšlenky, vedle libůstek také city, vedle frází také činy...

Takové město, lépe řečeno tuto světlou polovinu Města milujeme, v ní jsme pevně zakořeněni a ona, jen ona nakonec rozhodne, co jsme dovedli a co nikoli.

S Jareši a podobnou „mládeží“ nutno však se včas obírat jen proto, že u nás časem z největších nicek udělá přes noc Město intrik činitele, traviče studní, jakých je u nás stále nadbytek. Jen proto, což budiž i mou odpovědí všem těm, kteří mně vytýkali, že se příliš široce zaměstnávám lidmi, kteří za to nestojí. U nás se mládež podceňuje jaksi ze starého zvyku, dobrá i špatná; a tak na jedné straně poctivý umělec dosáhne patřičné pozornosti až ve stáří, a na druhé straně zůstává i mladý plevel nepovšimnut tak dlouho, až se stane nebezpečným.

Jest u nás málo lidí, s nimiž je možný dobrý boj. I ten nutno však stále poodkládati, nemůžeš se k němu takřka prodrati, poněvadž sotva něco začneš, co přesahuje úroveň obecných frází a ustálených koníčků, již se slétá ze všech stran hejno jepic s komáří krvežíznivostí, ta petite canaille literární a výtvarnická: abys odháněl hmyz, než se dostaneš k hovoru s člověkem. A pak jsi rád, že konečně máš před sebou člověka skutečně slušného, nepředpojatého a poctivého, nesmírně dnes vzácného u nás, a místo boje máš chuť raději klobouček smeknouti a pokloniti se.

To je náš případ s Gammou. Vyrostl ve starém realismu; přísném k sobě i k jiným, považuje umění za služku života v moralistním smyslu slova, hledá u něho v první řadě vědomé zušlechťovací tendence.

Zde stojíme proti němu zásadně a rozhodně. Umění slouží životu tím, že bere svět do rukou jako surovinu a stále znova jej přetváří, nikoli však ve svět hezčí, vznešenější, mravnější — to dělá kýč —, nýbrž aby dosáhlo nového pohledu na věci, nové nějaké pravdivosti, o kterou obohatí náš život, plníc tak nejvyšší svůj úkol. Jako teorie i výběr motivů a všechny ostatní záliby umělcovy mají sloužiti toliko k usnadnění tvárné proměny: trvalou, věčnou hodnotou v umění je pouze citová náplň tvaru. Splnění tvárného principu jest jádrem umění a životem tohoto jádra jest cit — nikoli ovšem sentimentalita —, jež umělec do tvarů vložil. Bez nich dílo nejhezčí, nejvznešenější nebo nejmravnější, i dílo nejvirtuóznější zůstává plevou, kterou odvane nejbližší změna větru.

Tu vynořuje se ovšem stará otázka: Má-li umělecké dílo tyto podstatné vlastnosti tvárné a citové, bez nichž není umění uměním, nýbrž hříčkou a kýčem, jest eventuelní jeho vnější tendenční zahrocenost další jeho zásluhou nebo jen zbytečnou přítěží?

Nejen proti Gammovi, nejen proti všelikým apoštolům

umění náboženského, moralistního a protimoralistního, eto-estétského, svérázového, koturnového atd., i proti svému vlastnímu mládí odpovídám: Je to přítěž.

Je to potřeba lidí, kteří nedovedou dosud dorozuměti se s uměním přímo, kteří nevycitují nic anebo málo z hodnot uložených v liniích, v barvách, ve tvarech a potřebují ustavičně nějakého vysvětlení po lopatě. Čím častěji však odpadá pro nás potřeba takového vysvětlujícího prostředníka, čím zřetelněji mluví k nám tvárné a citové kvality uměleckého díla, tím neliběji snášíme ho mezi sebou a uměleckým dílem. Připomíná nám nakonec tlachavého cicerona.

Gammovi nestačí, že Čapkovi žebráci a chudé ženy vyrvány jsou poctivým tvárným úsilím z chaosu skutečnosti jako nové pravdy, podané s diskrétní něhou umělcova citu pro věci všední a prosté; Gamma rád by ještě věděl, je-li za těmito obrazy člověk, který sociálně protestuje, a byl by blažen, kdyby v některém takovém obrázku odkryl vědomý hrot proti sociální nespravedlnosti. A podobně nestačí Gammovi, že Švabinského portréty jsou dle jeho mínění dobré, nýbrž potřebuje ještě fikce, že Švabinský vybíral si pro své portrétování zámyslně ušlechtilé muže, aby propagoval v národě ušlechtilost.

Do obrazů, které mu pro to neb ono imponují, dovede si Gamma ostatně s úctyhodnou vynalézavostí vložit to, co si v nich přeje mít. Klame sebe i své publikum. Kdyby však měl více soudnosti, dospěl by dnes sice k výsledkům méně utěšeným, zato však cennějším pro vývoj našeho umění.

Nutno ovšem uznati, že Gamma vycítil již, že v malířství, které je mu nejbližší u nás, není všechno v pořádku a že našel několik ostrých slov povšechně odsuzujících prázdnou virtuóznost a vypočítanou líbivost. Ale není mu dosud jasný, jak se zdá, dosah jeho vlastních slov.

Můžeme mu však na malém, ale typickém příklade ukázati, kam jsme dospěli. Nechť si vezme proslulé u nás Mánesovo Červené paraplíčko, na němž již tolik nesamostatných lidí se zhlídlo. Je to idylický obrázek beze vší tendence, ale plný tepla a lásky, a právem ceněný. Také Švabinskému učaroval. Sestavíme snadno řadu jeho obrazů

a grafik, pro něž dílko Mánesovo bylo jakýmsi východiskem. A tak dospějeme až k oněm čistě ateliérovým kompozicím, kde slunečník, nahá zadnice, obilí, divan a podobné nesourodé věci dávají společně pitvorný celek honosivé technické obratnosti, za kterou zeje však nesmírná prázdnota. Snad si Gamma i sem, jako do všeho, co považuje za malířství nesporně dobré, dovede vložiti myšlenky a city, které mají tuto holou virtuozitu prohloubiti. Ale věřím, že má přesto tolik schopností viděti, že pozná hrozivou propast mezi dílkem Mánesovým a zakončením řady u Švabinského, zhlédne-li je aspoň v mysli vedle sebe, a uvědomí si ostře rozdíl mezi dobrým malováním a bezuzdnou virtuozitou, mezi teplem a zimou, mezi citem a dovedností. Snad pochopí pak i lépe, proč nové umění staví rádo proti tolika skvělým předmětům věci prosté a proti neméně skvělé obratnosti technické výraznost až primitivní.

Ve svém obsáhlém referátu o výstavě Tvrdošíjných (v České stráži č. 6—8) projevuje Gamma tolik poctivého úsilí vpraviti se do nového světa malířského, že by bylo nespravedlivě nekonstatovati toho, zvláště když průměr referátů jiných byl odborně i mravně tak nízký.¹ Největší nesnáze působí mu domnělý Špálův „důsledný a neodchýlný kubism“, ač *poměrně* správně definuje základní princip tohoto malování.

Je něco dojemného v jeho výkladu o pravém odstupu k těmto obrazům, při němž by byly „aspoň zčásti“ správně viděny. Úplně viděti je nemůže. Proč? Poněvadž chce viděti spíše zobrazovaný předmět, lépe řečeno předmět, jenž jako motiv v hudbě je tu toliko podkladem hry barev a linií, než obraz, tj. hru samu, malířské dílo. Tato hra, žádná hříčka, velmi vážná, byť nikoli právě krutá, jest u Špály pravidelně velmi prostá, srdečná, venkovsky čirá a zdravá; k jejímu pochopení nepotřebujeme ničeho jiného než věděti, co to jest dobrý obraz.

Gamma rád by měl od nás prosté a jasné vysvětlení;

¹ Miloš Klicman falšuje a podezírá po svém způsobu statečně dále (Moderní revue, č. 6): vážím prý si a uznávám Gammu, poněvadž pěl dithyramby o díle Jana Zrzavého! A podobně.

stěžuje si i na mne, že jsem tak „hubeně maloučko“ pověděl ve svých referátech o těchto obrazech. Měl jsem bohužel téměř na řádku vyměřené místo, ale i kdyby toho nebylo bývalo: dokud se hledá v malířském díle především příroda a pak teprve obraz, anebo obraz vůbec nikoli, dokud nevychází všechno usuzování od ryze malířských kvalit díla, jest všechno „vysvětlování“ marno.

Na výstavě měl Špála například obraz *Tři pradleny*. S krajní barevnou hospodárností byly tu vzduch, tři těla a půda, vzájemně se rytmicky prostupující, rozloženy v jednoduché barevné plošky, jež držely se pohromadě se skvělou organičností a vyplňovaly bez mezer prostor vymezený rámem tak, že celek dával krásný a silný obraz. Proč na takovém obraze všechno sedí na svém místě, proč obraz není rozbit, proč hlavně vychází z celku tajemné fluidum, jež působí nám estetické uspokojení atd., — tyto věci mnohá slova mohou spíše zahaliti než objasniti, tyto věci odjakživa bylo nutno především vycítiti.

Není to paradox, řekneme-li, že vzdělaný odborník, především ovšem dobrý malíř, pozná, je-li obraz dobrý čili nic, i tehda, když neví, co představuje. Jsou jistě například nejradikálněji kubistické obrazy Picassovy, kde ani informovaný odborník nemůže kontrolovati všechny podrobnosti rozkladu a skladu, ale i když nesouhlasí s principem, pozná přece na první pohled, že běží o poctivé malířské dílo.

Řekl-li minule Josef Čapek v tomto listě o sobě: „rozbívám a znovu vážu obrazový prostor proto, abych docílil nové plastičnosti a názornosti věcí, ...nad optickým přenosem chci míti ještě něco podstatnějšího“, — vyjádřil tím stručně a jasně základní princip nového malířství, nového umění vůbec, a všechna další slova nemohou pověděti o nic více. Oblíbené dnes u nás — a před námi ovšem v Německu — učenosti a tlachy na účet nového umění nejsou k ničemu, zakalují toliko velmi prosté věci.²

² O tom, kterak umění přišlo ke svým dnešním principům, vypravuje v tomto listě jasně a dobře Václav Nebeský.

Že to „podstatnější“, tu novou pravdivost, jak bych já řekl, již odhaluje nové umění na věcech, možno vůbec jen vycítiti, je přirozeno. Slovy nedá se vysvětliti citová vlastnost obrazu, zejména když nezvyklé oko zaráží se před neobvyklým složením obrazového prostoru. Každé nové umění vyžaduje, abychom se znova učili hleděti, a teprve když vidíme opět, může cit mluvit k citu.

Zdá se, že Gamma nezná důkladněji Špálova díla, totiž toho, jež předcházelo obrazy vystavené Tvrdošíjnými. Nepovažoval by ho za zarytého „kubistu“ a vycítil by snad syrovou živelnost jeho umění. S teoriemi Špála jen koketuje; zkouší všelicos s jakousi naivní zvědavostí, nemůže se rozhodnouti, ale citově zůstává stále stejný. Nutno viděti za jeho časové libůstky, jako byla například „geometrie“ v některých vystavených obrazech, jinak velmi rozkošných a nasycených přímo dechem sezóny, kterou chtěly vyjádřiti.

Také bystrým postřehem však překvapí někdy Gamma. Jenže si s ním neví rady, není dostatečně informován. Postihl správně zdánlivou chudobu vědomě asketického umění nového proti skvělosti hýřících impresionistů, ale neví zdá se, že tato chudoba je dobrovolná, že je to zdravá a úmyslná reakce na přemíru nádhery, a svádí to na schematizující intelekt, na vymudrované teorie. Zapomíná, že nejhýřivější impresionism děkuje za svou oslnivost velmi učeným teoriím o barvách, a měl by se zahhloubati trochu do různých zápisků, deníků, dopisů, zbylých po starých i novějších mistrech, aby přestal zbytečně podceňovati intelekt a teorie. Shůry bývá dáno umělci mnoho, ale v apatyce musí také kupovati. A vedle zbytečného mudrování existují teorie zcela nezbytné a vedle intelektů, které jen boří, také intelekty, bez nichž by pudy bez kázně se rozptylovaly. Umění je také odborná věc, nikoli pouze „boží milost“.

Nejcharakterističtější pro Gammu jest, s jakou chutí zabývá se symbolikou Jana Zrzavého, ač nedovede svým čtenářům pranic říci o tom, že Zrzavý umí také malovat. Byl bych rád slyšel od Gammy poukaz na tu neb onu partii

na těchto obrazech, například na pravou stranu pozadí portrétu pí D. nebo na jeden z nahých růžových prsů na jiném obraze, jež jsou malovány s takovou vroucnou dovedností; tím by Gamma posloužil svému publiku myslím víc než výkladem symbolů, které jsou slabou stránkou tohoto malířství.

Na jiném místě tohoto listu použiji příště výstavy Jana Zrzavého (v Topičově salóň), abych se znovu vypořádal s tímto výtvarným zjevem, který, jak je mi čím dále tím jasnější, souvisí s novým dnešním uměním jen svou „tvrdostí“. Pročež mohu již ukončiti svůj hovor s Gammou.

Gamma je kritik nejlepší vůle a zcela poctivý. V našich poměrech nutno to konstatovati jako raritu. Chybí mu jen větší zkušenost a v cestě mu stojí předsudek, který hledá všude v umění „duši“ a zušlechťovací poslání.

Pomalů, ale jistě, na pohled stydlavě, ve skutečnosti s vypočítavostí zcela nestoudnou instalují se u nás poznovu vnitřní politické poměry velmi nelibě zavánějící. To znamená: Jednotlivci, často nejen politicky, nýbrž i sociálně již svrchovaně kompromitovaní, pomocí svého tisku jednak z vlastních prostředků vydávaného, jednak lidem jim svěřeného, snaží se ze zjištěných důvodů vydupati politický směr proti vlastnímu národu a proti jeho jednotné vůli, a jiní jednotlivci, ba snad i celé strany mlčky jim to trpí ze stejných důvodů. Politikaři se a kramaří. Dosud nikoli tak hlučně jako před válkou, ale stejně nebezpečně, ne-li nebezpečněji.

Před válkou byla omluvou a výmluvou obecná bezradnost, snad i domnělý nedostatek jasného a pevného cíle. Dnes máme obé: radu i cíl, a poctivá česká politika, liberální i socialistická, jest jednosměrná; ostatní vše je brak, veteš nebo podvod. Dnes není omluvy a výmluva neplatí. Žijeme oheň, v němž zlato trvá, ale padělek se prozrazuje.

Řeklo se zcela správně: Padáme nebo k pravému životu stoupáme se svým cílem, se svou svornou vůlí. To bylo zase jednou v našich dějinách slovo důstojné národa s ušlechtilou minulostí. A je stále ještě dosti vůle, aby slovo učiněno bylo tělem. Kdyby v tomto bylo i mnoho heroismu a mnoho idealismu, bylo by to zdravé národu, který nechce pouze živořiti z cizí milosti. Ve skutečnosti je v tom však přinejmenším stejně chladné logiky a chladného počtu — nejen oheň nadšených, nýbrž i rozvaha trpělivých. A den ze dne dosvědčuje a potvrzuje: je to jediná možná naše politika.

Kdo neobstál na tomto prubířském kameni, ten nesmí státi v čele žádné čestné skupině naší národní společnosti. Aspoň to musíme chtít po české politice. A to také bylo uznáno na počátku našeho nynějšího probuzení. Nutnost očisty zdála se bezesporu.

Teď jsme však potichu, nenápadně zabočili do starých kolejí, politikaříme zase vesele, po očistě ani památky, slovo zdá se bylo ze sněhu raženo a na jarním slunci roztálo.

Či myslili to s ním doopravdy toliko básníci?

V nedávných, celkem nadbytečných polemikách o poměru inteligence k socialismu bylo opakováno ze strany liberální velmi staré tvrzení, že totiž nemáme prý dosud velkokapitalistů, a že tedy soustavný odpor socialistů proti kapitalismu čili třídní boj dělníků a pracovníků jest vlastně jaksi zbytečný a bezpředmětný.

To je tvrzení nadmíru groteskní jako ostatně tak mnohá věc, kterou s největší vážností přednášejí oficiální národohospodáři a jiní obhájci soudobého pořádku.

I kdybychom připustili očividnou nepravdu, že nemáme velikých kapitalistů, jichž pouhá existence jest již bezprávním, anebo že všichni naši velicí boháči, statkáři, továrníci, obchodníci atd. z nejryzejšího vlastenectví a z nejryzejší lidskosti dělí se o své zisky se svým personálem, trval by přece systém kapitalistický, jenž ustavičně a ve všech podrobnostech denního života dělí lidi na pány a otroky a jest do nejmenších detailů železnou organizací vykořisťování.

A kdybychom i byli nakloněni uvěřiti všem kolovrátkovým frázím o účelnosti a kráse kapitalistického hospodaření, vyvedlo by nás pouhé zběžné nahlédnutí do hospodářských poměrů za války z našeho bludu: to, co se dnes děje, je strašlivou obžalobou kapitalistického pořádku, vidíme systém v pravé jeho podobě, obnažený, pozlátka zbavený, systém, jehož představitelem je dnes pan Keřas, z bláta se vyšinuvsí, systém konečně, jenž trvá a zuří a ničí vše, co nemůže nebo nedovede smířiti se se zákonem Lichvy.

Nejistota námezdní existence vůbec byla válkou jasně dokázána ve velkém. Jestliže jistá část dělnictva, využívajíc válečných konjunktur, dosáhla jakéhosi „blahobytu“, poněkud aspoň přiměřeného obecné drahotě, svrženi byli naopak mnozí a mnozí pracovníci z takzvané inteligence, pokládání před válkou za „pány“, dolů ze své zdánlivě pevné existence na stupeň bídy s nouzí.

Nutno doznati, že při tomto válečném „přeskupování“ dostali mnozí za vyučenou poněkud dle zásluhy: nejedna nadutost byla zkrocena, nejedna domněnka o vlastní nezbytnosti rozprášena a nahražena trpkým pocitem vlastní zbytečnosti.

Ziskem je rostoucí sociální uvědomění a pochopení pro to, že dělníci mají se všemi ostatními pracovníky jednu velikou věc společnou, jeden cíl, jehož dá se dosíci toliko důkladnou reorganizací společnosti.

Vidíme také, že naše duchovní hodnoty potřebují nezbytně pod sebou pevné půdy skutečného pořádku v hodnotách materiálních. Vidíme, že nejen mravnost, spravedlnost a svoboda, nýbrž i věda, umění a literatura jsou ustavičně ohrožovány a porušovány tam, kde základem života hospodářského je bezohledné vykořisťování.

Láska k bližnímu, úcta k práci, smysl pro spravedlnost, vlasteneckou povinnost a pro národní prospěch jsou velmi krásné, ale i velmi vzácné vlastnosti — nechť svítí svým čistým leskem tu a tam v našem životě denním jako řídké elektrické měsíce ve velkoměstském bludišti ulic: o vzájemných vztazích občanů pod nimi rozhodují mnohem více *přesné smlouvy*, vyplněné suchými paragrafy a ciframi.

K tomuto stanovisku přicházejí konečně i spisovatelé ve svém poměru k nakladatelům. Sobecká doba, která mnoho inteligence odstrčila stranou, poněvadž její činnost zdála se jí zbytečnou nebo vedlejší, ušetřila poněkud spisovatele. Jsou čtení, ba čte se až horečně, zdají se užiteční a počítá se s nimi.

Je nesporno, že tento rozšířený a zvýšený zájem o knihu, jakož i dosti intenzivní činnost spisovatelů mimo vlastní obor literárního umění přispěly k posílení pozice spisovatelovy v našem životě: Zdá se, že konečně stal se z něho i v obecném mínění Někdo, jenž zasluhuje trochu respektu a existenční jistoty.

Zdá se však také, že se nicméně našli lidé, kteří tento fakt nemají chuti přijmouti k vědomí. Páni nakladatelé stavějí se slepými a hluchými; důsledky z nové situace, především jich se dotýkající, bude asi nutno vštípati jim prostředky méně zdvořilými.

Dnes, kdy veřejnost poznává aféru Unie a jejího zřizence Fr. S. Procházky s antologiemi Česká lyra a Česká epika, při nichž nakladatelství (jedno z nejkýčařtějších) shráblo statisíkový zisk na úkor českých básníků, aniž jim dalo krejcaru honoráře, domnívající se patrně, že jest pro ně zvláštní ctí, jsou-li zastoupeni v těchto nechutně slátaných zvěřincích, — dnes, kdy veřejnost počíná se bouřiti aférou B. Kočího, — o níž však dostáváme zprávy, že byla nesprávně veřejnosti reprodukována, — a kterou proto budeme snad moci vyškrtnouti z rámce výstražných zjevů, které nás důrazně upozorňují svým zápachem, abychom procitli již ze svého vlasteneckého opojení k střízlivějšímu dennímu životu, v němž skutek a práce platí víc než přísaha a fráze, — dnes stává se poměr českého nakladatele k českému spisovateli *národním skandálem*.

Tak to dále nepůjde. Páni nakladatelé musí býti makavě poučeni, že v literatuře představují posledního činitele, ve skutečnosti cizopasníka z dopuštění kapitalistického pořádku, že jsou de facto živel rušivý a překážející, že z pozice pánů a zaměstnavatelů musí býti vývojem k socialismu odstraněni a jejich význam zredukován na úlohu zřízců. Aby vznikla kniha, je třeba práce spisovatelovy, redaktorovy, sazečovy, tiskařovy a případně kreslířovy i knihařovy — ti všichni dostávají za svou práci mzdu, spisovatel normálně ovšem tu nejmenší poměrně. Nakladatel dává do toho pouze peníze a knihu rozešle — za to má nikoli mzdu, nýbrž zisk, zisk čistě kapitalistickovykořisťovatelský, zisk ukrutně nepoměrný k riziku, k vynaložené energii, k placeným mzdám.

Namítne se: Nakladatel má býti obchodní talent, jehož hmotný zájem kryje se s ideálními zájmy literárními a kulturními. *Má* býti, ale u nás není, odpovídám. Až na docela nepatrný počet důležitých podniků, jež uskutečnil tu a tam jednotlivec nakladatel s vynaložením značné energie organizační a obchodní, mrhají naši nakladatelé prací a reklamou, pokud vůbec činí něčeho mimořádného, toliko na věci pochybné hodnoty, kdežto průměrná i nadprůměrná literatura domácí u nich pouze vychází a rozesílá se, svou vlastní silou vydobývající si trochu té půdy.

A mluví-li se o riziku: vážnější riziko, eventuálně vážnější škodu má nakladatel vždy jen vlastní vinou, zpravidla tehdy, když pro věc odvážnější neučiní tolik, mnoho-li se patřilo, když se zastaví na polovině cesty.

Největší zločiny na literatuře pášou nakladatelé: nejen proto, že jsou živel nejkonzervativnější a nejkýčařtější, že zásadně hoví vkusu nejnižšímu a přímo dusí vývoj literárního umění, nýbrž i proto, že často zabíjejí dobré knihy a publikace tím, že je vydají, aniž něčeho učiní pro jejich rozšíření.

Tato věc, častější než se zdá, měla by přijíti na přetřes spisovatelstva stejně jako otázka honoráře a jiné věci.

Byli bychom brzy hotovi s výčtem oněch nakladatelů, již v moderní české literatuře hráli úlohu důstojnou a skutečně významnou. Většina, zejména všichni dnešní známí dryáčníci se svými jarmarečními výklady, jest pro vývoj naší literatury zbytečna, poškozují ji soustavně a v obecenstvu udržuje nízký vkus. To jsou také nakladatelé, kteří nejhůře jednali vždy s českým spisovatelem, kteří tyli doslova z potu těch, jež odbývali almužnou, shlížejíce na ně spatra jako na skutečné žebráky.

Proti těm nutno se pozdvihnouti. Je třeba vynutiti si zrušení všech smluv z dob zotročilosti českého spisovatele, postavití poměr jeho k nakladateli na zcela novou bázi, aby nestejně úlohy pána a zřízence se přinejmenším vyrovnaly, a organizovati nad nakladateli soustavný dozor i pokud jde o jejich činnost vydavatelskou: rušiti jim nekalé řemeslo všude, kde jsou k tomu podstatné důvody.

Když člověk uvykne čistému horskému vzduchu, může se mu přihoditi toto: Po tři roky byl smýkán světem, často kámen dostával místo chleba, bez milosti vydáván byl na-
pospas slunečním žárům a lijákům, větrům i mrazům, k smrti uštván prchal v dešti kulek nebo žil ve špinavých
děrách jako sysel bez zásob, bledna touhou po tom, co má
na světě nejraději, — ale když konečně po sterých dnech
nejistot a útrap ocitne se ve vytouženém míru a pokoji
doma, přijde náhle den, kdy vzduch kolem zazdá se mu
nedýchateľným téměř a srdce sevře mu stesk po nějakém
vzdáleném zákoutí ciziny, kde nebylo snad chleba a příte-
lem byly jen tvrdé skály, ale kde dýchal se ustavičně ten
čistý horský vzduch, čistý vzduch...

Ano, takový stesk jal mne teď jednoho dne z tohoto
června, kdy mi přišel na mysl červen loňský a já počal vzpo-
mínati na krátké letní měsíce strávené v malé horské dě-
dině, která se jmenuje Bragožda a leží nedaleko Pogradce,
malounko na jihovýchod od Ochridského jezera. Teď jsou
tam Francouzi, ale loni žila tam hrstka českých lidí malou
idylu u fronty.

Loni sedával jsem ve volné chvíli pod starým, košatým
ořechem a pozoroval jsem pokojně malý svět naší úžlabiny.
Co jsem viděl, byla stáda koz, ovcí a malých kravek
a býčků, pasoucí se po vrších přede mnou i za mnou,
albánští pasáckové volali na sebe z vrchu na vrch nebo
pískali na primitivní roh — byli snědí, krásní horalé s pla-
chými ženami, upracovaní moslimové z tvrdé země — byla
příroda bujná a nezkažená, vroucí, na březích kamenitého
potoka číhali zelení skokani na hmyz, na kamenech vyhří-
valy se ještěrky, na hlavičkách bodláků — jako v čítance —
pásli se stehlíci v celých rodinách a nad kopcem vysoko
kroužil dravec.

Letos sedím však ve svém pokojíku a oknem hledím do
předměstské ulice, v níž dusí se několik zaprášených stromů.

Co vidím, jsou lidé, kteří nemohou potěšiti, nemohou uchlácholiti. S jedněmi chodí starost a nepokoj, po malých soustech shánějí bídne živobyť. Z druhých sálá ziskuchtivost, chamtivost, neřest. Přes noc zbohatlí a vyzývavě ošacení lidé vykračují si mezi těmi, kteří konají horečně drobné, ale těžké a trpké práce, jichž nikdy nedělali. Přepudrované a růžové maso vystavující ženy kolébají se vedle blednoucích a vysílených nevolnic nouze. A jiní jdou, usmolená, otrhaná téměř individua, ale v rukou a v kapsách mají svazky bankovek nejpodivnějšími šmejdý vyzískaných, jdou a dělí se o zisk.

Loni naslouchal jsem ptačím popěvkům a zvoncům stád a řeči horalů. Časem vzdálené dunění děl z makedonské fronty činilo tyto zvuky jen tím líbeznějšími a dražšími. Anebo jsem naslouchal drsným slovům vojáků, slovům, která říkala pravdu, a jiným, měkčím, která toužila po domově, po rodině, po užitečné práci, a ještě jiným, nehledanému textu k hudbě našich českých srdcí, zpívajících o své lásce k domovině, o nadějích, den ze dne rostoucích, a o pevné víře ve vítězství věci spravedlivé.

Dnes, jak rád bych si často zacpal uši, abych neslyšel! Tam venku, znovu nalézaje zázračné poučení v prosté řeči přírody a jejích bytostí i s člověkem, domníval jsem se přenáhleně, že i doma uslyším jen řeč prostou, že vedle nezbytných, do temných koutů odstraněných odpadků národa naleznou jen české lidi v jádru stejnou jednosmyslnou řečí mluvící: Milujeme, věříme, jsme pevní a trpělivě čekáme. Našel jsem však město hatmatilky, město, kde se opět mluví složitě a dvojsmyslně, město piklů a intrik, město svatokupectví, město pošetilců, prospěchářů, pletichářů, svůdců a svedených.

Loni, často k mnoha hodinám nečinnosti odsouzen, snil jsem mnohdy, těšil se a doufal. Snil jsem o novém pořádku v naší české domácnosti, o lepším českém životě, jemuž se už začíná rozuměti u nás a který po válce vzkvete jarním způsobem, snil jsem o čistém českém vzduchu a prosté české řeči bez falše a záludnosti. Těšil jsem se na práci, na mnoho práce, kterou budu radostně konati, jak uctivě budu

prováděti své métier, třebaže nemá zlatého dna, jak vroucně se zařadím na své místo! A doufal jsem, že uvidím mizeti z našeho života všechny ty staré malichernosti, že tam u nás krotnou již hloupé ješitnosti a na uzdě jsou držány příliš drzé hrabivosti, že pro tu věc, kterou bohdá všichni chceme, dovedeme také všichni něco obětovati ze svých lidských slabostí a chtíčů.

Zatím však dnes doma jsem a pracuji, ale sny zčernaly jako rozkvetlé ovocné stromy, když přijde pozdní mrazík, je kol tak málo věcí, jimiž se člověk může těšiti, a to jen, je-li velice skromný, a doufám-li ještě, je to jen z povahy mé, která do poslední chvíle trvá na svém optimismu, ale nikoli proto, že bych viděl u nás zdravou úrodu, slibující silnou žeň.

Potkávám opět staré známé.

Jsou to spisovatelé, kteří ani dnes nedovedli zapomenouti na nicotnou při svou a musí si navzájem periodicky vynadat sprostě, aby se jim ulevilo. Jiní, kteří s řemeslnou obratností metají ješitné kozelce pro zábavychtivé publikum smutné doby. Jiní, z kterých se přes noc stali velicí národovci: s ústy plnými vlasti a národa vyrábějí frivolní literaturu pro náladu vteřiny a napadají vše, co nevyje s vlky. Jsou to kritikové svárliví a zlí, notoričtí pozěři a staří i nejmladší záškodníci.

Jsou to výtvarníci, kteří závidí druhému reprodukci obrazu nebo jeho vystavení, kteří vládnu ze svých společků (spolků v krásném smyslu dnes nemáme) nad veřejným výtvarnickým životem jako pašové. Jsou to umělci, kteří v době domnělého znovuzrození demokracie malují a dělají ceny pro bařtipány a zbohatlíky, samé prima zboží salónní.

Jsou to diplomovaní i nediplomovaní inteligenti, kteří nového ruchu politického a sociálního používají za záminku pro svůj arivism, jsou všude s krásnými a morálními frázemi, ale s nejsobečtějšími úmysly.

Jsou to politikové sladké řeči, ale hanebných skutků, staří i mladí hříšníci, poslanci, kteří nikdy nepůjdou a nebudou mysliti s lidem a pro lid, nýbrž vždy pro sebe, lidé

tu korumpovaní skrz naskrz, tu malicherní, žárliví, ješitní jako staré kokety...

Mohl bych pokračovati. Mohl bych citáty dokazovati donekonečna, kterak jistá mládež jde za jistými otci, a leda-cos jiného. Deník dal by se dobře vyplniti antologií z české žurnalistiky a jiné literatury, antologií, při níž by se vlasy ježily hrůzou a ošklivostí, bázní, do jakýchž to poměrů chceme zavést svou samostatnost...

Nemyslím, že jsem škarohlíd. Říkají mi optimista. Ale začíná mi býti opět jako ptáku z hvozdů v kleci, jako rybě, která se má učití běhat na suchu. Mám již opět pocit, že jsem buď sám blázen a lump, anebo že jsou blázny a lotry mnozí a mnozí, do nichž člověk bezděčně vráží, jda svou cestou. Počínám se dusiti ve vzduchu, který páchne způsobem, jehož nesnáším. A tak se mi stýská, nevýslovně stýská po horském, čistém vzduchu Bragoždy, tam dole, v ztraceném koutku Albánie.

Český antisemitism byl odjakživa povrchní a často jen hrubý. Ale poměr židovstva k arijským národům, mezi nimiž žije — a nám jest ve skutečnosti mluvit o poměru jednotlivých vrstev, ba dokonce někdy jednotlivců židovských k těmto národům —, jest náramně složitá věc. Toliko bez vášně a se smyslem pro všelidské hodnoty a hlavně poučení osobními poznatky ze životní praxe dopracujeme se tu pomalu klidného rozhledu a nevášnivých myšlenek, jež nám dovolují ceniti každého spoluobčana dle toho, jakým jest člověkem a co dovede.

Nemůže býti sporu o tom, že také český národ, každý z nás, českých arijců, má svaté právo na jisté protižidovské city, ale máme-li tu a tam také svatou povinnost dáti je najevo, máme, kvůli své tradici již, i povinnost další: býti spravedlivými.

Jako novinka objevil se u nás po premiéře Přemyslovců Otokara Fischera antisemitism, připomínající teorie, vášnivosti a reakční choutky francouzského nacionalismu. A jest nadmíru podivno, že se vyskytl především v listech socialistických. To svědčí o veliké nevyjasněnosti v našem politickém životě, o nesprávném složení našich nynějších stranických útvarů. Socialista nemůže býti antisemitou, byť i nebyl filosemitou.

Lomoz zahájil nepodepsaný bohužel referent — prý prof. dr. František Krejčí — tendenčně rozvláchnou kritikou v Českém socialistovi a v Socialistických listech rozšířil jej paušálním útokem jakýsi mladý muž, autor špatných válečných veršičků a podobné literatury, která má naneštěstí domovské právo v naší socialistické žurnalistice, jež ráda dává lidu nikoli z nejlepšího, nýbrž ze stranického.

V zásadě šlo by tu o věc jistě hodnou slušné diskuse, o problém, jež by však měla řešiti toliko mysl jemná a nezaujatá, problém příliš složitý, než abychom jej mohli vyřídit několika demagogickými frázemi. Jádrem otázky jest

v tom, může-li se Žid tak dokonale asimilovati v arijském národě, aby mohl tak čistě národně cítiti jako příslušník tohoto národa rodem i rasou. Tu jistě seriózní odpověď teoretická jest velmi obtížná, poněvadž musí uvážiti nesmírnou různost individuí a velikou pestrost dnešních poměrů rasových. Z prosté zkušenosti osobní bude pak přirozeně zníti jednou kladně, podruhé záporně, někdy snad i nerozhodně. Odpověď antisemitů jest ovšem stejně dogmatická jako odpověď sionistů, kteří pro sebe mají konečně pravdu.

Pisatel těchto řádků zodpověděl si otázku kladně. Seznal dosti semitských Čechů, jichž české citění bylo bezesporné a hluboké. Jejich češtví bylo ve dvou třech případech i určitou kvalitou jejich literárního díla. Nejsa také ideologem a fanatikem rasové čistoty — dnes téměř ojedinělé —, jest i přesvědčen, že jistá křížení nejsou nikterak na škodu.

Případ Otokara Fischera přišel vhod povrchním antisemitům, ve skutečnosti však nebyl pravou příležitostí k řešení nadhozeného problému.

Otokar Fischer jest jistě básník velkého talentu, velké erudice i píle. Ale liší se něčím od většiny svých literárních souvěrců, jichž poměr k umění bývá pravidelně velmi vášnivý: jest naopak básník ryze intelektuální, který vzděláním a vůlí jest nucen nahrazovati dostatečnou vřelost povahy. Nevrhá se vášnivě v básnické dobrodružství, jako to činí většina básníků židovského původu, počítá spíše, kalkuluje a pilně pracuje. Jeho Přemyslovci jsou dílo vkusné a obratné; jednalo-li se mu však o české národní drama, znamenají omyl. Jenže takového omylu dopouštějí se často i naši básníci, umělci, spisovatelé arijsťtí v různých oborech uměleckých; také jim chybívá vřelý poměr k látce, snaží se vyhověti vkusu a požadavkům doby, ale nejde jim to od srdce. Silné kladné hodnoty Přemyslovců zdůrazňují význam jejich hodnoty negativní pro všechny české umělce a napomínají je, aby nevolili si ze zřetelů mimouměleckých látek, k nimž nemají hlubokého poměru, aby za všech okolností zůstávali svými a hrdě a pevně vzdorovali požadavkům kteréhokoli davu. Nestanou se ani národnějšími, ani

demokratičtějšími, když si dají cokoliv davem vnutiti: národním stává se umělec tehda, když jsa silen a svůj, vnutí nakonec svůj způsob myšlení, citění a nazírání národu.

Jak jsme již podotkli, použil v Socialistických listech mladý veršotepec příležitosti poskytnuté ukvapeným horlením referenta Českého socialisty k útoku paušálnímu na všechny mladé literáty naše původu židovského: ruší prý českou tradici nečeským novotařením. To je ve skutečnosti jen jeden z mnoha závistných projevů z určitého tábora „mladých“, na nichž i s touto velmi starou písničkou o nečeskosti nové moderny jest všechno nejen velmi staré, ale i v každém směru nicotné.

Zcela povrchní a v jádru mechanický názor na uměleckou a literární tradici, u nás forsírovaný hlavně líbivými esejistickými pracemi Arne Nováka, germanisty den ze dne horlivějšího ve vlastenčení, je dnes oblíbeným kolovrátkovým kouskem všech prázdných hlav. Pomine opět jako všechny časové písničky.

Kvas, ruch a průvan, jež vznětliví a pohybliví umělci a spisovatelé židovského původu přinášejí do uměleckého života nejen u nás, je zdravá a plodná věc. Jsou platnými štikami v kapřích rybnících, zabraňují často konzervativním sklonům k pohodlnosti a stagnaci, ruší hodnoty, z nichž stávají se nebezpečná dogmata. Otvírají okna v domácnostech, kde si počínají lidé libovati v neprovětrané atmosféře. Silným individualitám domácím nemohou ublížiti, poučí je naopak a povzbudí; svedou-li však slabochy k pochybným pokusům, je konečně cennějším a zajímavějším, když tu a tam zahyne někdo při experimentu, než živoří-li bídne v epigonské prostřednosti. Je známo například, mnoho-li dobře prokázali židovští umělci a spisovatelé modernímu umění výtvarnému v Německu. A je rovněž známo, jak zajímavé a plodné umělecké individuality vynořily se z různého rasového křížení na příklad ve Francii.

V kultu rasové čistoty a národní tradice je tolik pověry, že moderní člověk — zejména socialistický — měl by se k němu blížiti velmi opatrně a problémů zde se vyskytu-

jících dotýkati se jen jemnou pinzetou, nikoli hrubými kleštěmi demagogického kováře.

Pokud víme, pojednala *odborná* naše kritika o dramatu Fischerově klidně a věcně — proti tónu amatérů a diletantů musíme se však důrazně ohraditi. Umění nesmí se státi tím, čím bývá bohužel tak často politika: předmětem, jehož kdekdo dovoluje si zneužívat.

Do letošní Štencovy ročenky na konci článku o leptech V. Silovského napsal Gamma několik silných a celkem spravedlivých slov také na adresu našich výtvarníků. Třebaže vychází z předpokladů poněkud moralistických, závěr jeho temperamentního útoku je zcela správný.

Zní to jako krásné a vážné memento, píše-li: „Sype se umělecký list za listem, obraz za obrazem, příliš mnohé, kvapné, prázdňě lesklé, nenutné vlastního umělcovu nitru k sebeosvobození, šálící jen skvělou technikou, slnící oči poloslepců, hlupákův a — bohatých loupežníků. Rychle! Vykořistit konjunktury!... Pak přijde Nemesis. Ne vnější, ale vnitřní: za několik let bude z té skvělé technické slávy chamraď a prázdňá makulatura, a umělec bude stát opět sám...“

Četl jsem tato slova s jistou rozkoší, s uspokojením člověka, který tohle tvrdí již dávno veřejně i soukromě a dostává tu malé zadostiučinění právě ze strany, jež jest v blízkém poměru k těm dnešním výtvarnickým virtuosům našim, pracujícím pro zbohatlý dav.

Jest opravdu svrchovaný čas, aby se strhalo skvělé pozlátko z prázdňé hry, kterou provozují dnes naši uznání výtvarníci, zejména grafikové. Abychom našim umělcům řekli slovíčko o umělecké poctivosti a demokratickém duchu. Abychom je upozornili, že se zúčastňují nečistého tance nad sopkou a nejsou nic pro domácí kulturu. Ale také abychom přemýšleli o některých cestách vedoucích z tohoto rozmařilého kultu techniky k ozdravení našeho umění.

Gamma jest ovšem rozený kazatel a moralista. Rozhorluje se příliš — nepříjemným ovšem — pomyšlením, že taková čistá věc, jakou má býti a v pravé podobě své také jest umělecké dílo, dostává se dnes hlavně v majetek nečistých moderních loupežníků.

Zapomíná přitom snad poněkud, že jsme všichni více

nebo méně, tak nebo onak loutkami železného hospodářského systému, jehož spárům neunikne ani nejlepší idealista, chce-li býti živ.

Od té doby, co světem vládne šlechta s krví zlatou, kapitalistická buržoazie, od té doby, co také umělci nuceni jsou prodávati tomu, kdo může kupovati, dělo se, soustavně se dělo, že nejedno umělecké dílo i z největších vznikalo nejednou jen proto, že se našli boháči — všelijací boháči —, kteří je dovedli zaplatiti. Dnešní umělec jako kterýkoli dnešní pracovník a dělník smí prostě jen velmi zřídka zkoumati čistotu ruky, která ho platí.

Ostatně umělecké dílo přežívá pravidelně prvního svého vlastníka, často mnoho vlastníků, chodívá z ruky do ruky, byla-li první špinavá, je druhá možná čistá a naopak. Prakticky nedala by se dnes provésti zásada, že čistá věc patří do čisté ruky, aby její tvůrce nebyl ponížen.

Hlavní věc, o kterou jde, jest jiná, a Gamma konečně správně ji rozpoznal.

Naši umělci, nechať již prodávají komukoli, nesmějí aspoň předem kalkulovati se vkusem kupujícího, než sednou k práci, nesmějí využívat konjunktury špinavým způsobem, nesmějí sestupovati k úrovni zbohatlého davu, chtějí-li, aby se na ně hledělo jako na umělce, a nikoli jako na dvorní dodavatele kýčů a virtuózních bublin pro pana Bařtipána.

Zůstaňme při grafice.

Honosná, kejklířská virtuozita a bravura technická, která dnes nadutě panuje v české umělecké grafice, která téměř docela zmocňuje se i Švabinského a kterou Šimon zásobuje svět líbivými barevnými leptíky a která, jak se zdá, je nejvyšším cílem nových příchozích, Alexe, Silovského, Viky, není pranic imponujícího, je klamivou náhražkou umění, je činností hříšně nedemokratickou v nejryzejším smyslu slova a je směrem hluboce znemravňujícím a zkázonosným, poněvadž svou vnějšností a líbivostí láká kdektěho špatného řemeslníka a diletanta, všechny ty Röhlingy, Rytíře, Koblihy k nápodobování a k velkovýrobě, k zasypávání publika bezcenným brakem.

Nikoli, kde je toliko technika, kde není tvárného zápasu a tvárné poctivosti, kde není citu ani myšlenky, kde předměty řadí se k sobě toliko pro oslňující efekt, tam není také umění.

Tak jsme si jistě nepředstavovali vývoj české grafiky, když jsme ji počali propagovati a když jsme v ní viděli pěšinku k čisté a čestné demokratizaci umění! Ani pokud běží o hospodaření s grafickými listy uměleckými, o obchod s nimi.

A zde jsme u druhé hlavní věci v otázce účelnosti dnešní české grafiky.

Osvojili jsme si tu systém, který znamená, že česká grafika vychází toliko pro boháče, chce býti výhradně privilejí privilegovaných, systém, který však nemá pro sebe jediného vážného důvodu a opírá se toliko o amatérskou malichernost nebo nakladatelskou ziskuchtivost i pohodlnost. A výmluvu má jen jednu: že to jinde není lepší.

Gamma rozesnil se kdesi o tom, jak některé grafické listy české jsou povolány, aby se rozletěly po českých domácnostech, ale zapomněl — jak správně mu bylo jinde již vytknuto —, že vysoká cena a svévolně nepatrný počet výtisků činí z jeho přání *ironii*.

Jest ovšem pravda, že původní grafická deska, ať již běží o kovorytinu nebo lept, o dřevoryt, litografii nebo jen linoleum, může vydati toliko omezený počet výtisků, tu menší, tu větší, dle techniky, kterou je zpracována, a dle materiálu, s jakým se pracuje. Ale počet ten jde pravidelně do několika set, jež možno s dobrým svědomím předložit veřejnosti. (Vždyť máme zkušenosti, že grafik lepí i svůj podpis i svou značku na velmi značná početně vydání, jde-li o dobrý obchod.) Při zajištěném odbytu utváří se tu pak cena jistě na dosah každého, kdo má aspoň tolik, že si může zdobiti po chuti příbytek nebo zakládati užitečnou sbírku.

Vidíme však, jak se pyšně hlásá do amatérského světa, že bylo tištěno jen dvacet nebo padesát otisků a deska pak zničena. Co to jest jiného než naprosté opovržení každým velkým uměleckým a kulturním posláním tohoto umění,

než jasné doznání, že se tu ani u umělce, ani u nakladatele nepočítá s lidmi po umění toužícími, nýbrž jen s malichernými bohatými sběrateli a amatéry.

A tento mrav stává se u nás obecným, poněvadž právě vyrůstají zbohatlíci, ale současně v době, která se zaklíná svým demokratismem a vlastenectvím. Gamma napsal ostatně své rozhořčené řádky na nejvhodnější místo.

U Štence vyšel například Švabinského velký portrét Mánesův, do dřeva rytý. Je to jeden z mála grafických listů z uznaného ateliéru skutečně cenných, práce nejen technicky, ale i tvárně a citově zajímavá a milá. Nic pozlátkového, nýbrž vážná monumentální ozdoba občanského příbytku.

Nuže, tohoto listu vyšlo padesát exemplářů, které se prodávají po sto korunách. Chlubně poznamenává katalog: *jen* padesát výtisků! Pokud jsem však byl informován, prodán byl dosud směšně nepatrný počet výtisků, ač list vyšel tuším před rokem asi. To je příkladný důsledek obchodního systému, který zde zcela logicky selhal.

Znám mnoho upřímných přátel umění a grafiky a horlivých inteligentních sběratelů, kteří právě tento portrét rádi by si opatřili, ale sto korun jest pro ně mnoho. Ti *nemohou* si jej koupiti. Kdežto naši bohatci a zbohatlíci jsou zvyklí jinému zboží, lesklejšímu, pestřejšímu, parádnějšímu, než jest „pouhý“ černý dřevoryt. Ti *nechtějí* si jej koupiti. A tak umělecký list, který by v nejedné domácnosti a v nejedné mapě sběratelově mohl vydávati svědectví o dobrém vkusu vlastníkově a o naší kultuře umělecké, zůstává ležeti u nakladatele.

A to jen proto, že předsudky a pověry v jádru nejen nedemokratické, ale i hluboce *nevlastenecké* staví umělce i obchodníka v poměr přímo nepřátelský k těm, kteří umění upřímně milují, ale jsou chudí, vedle válečných loupežníků, čili k většině českých lidí, kteří s uměním vroucněji žijí.

Dostí prozatím. Náprava byla by snadna při dobré vůli inteligentních činitelů. O tom však příště.

Sama povaha umělecké grafiky jest od počátku a v jádru uměleckopropagační, demokratická. Umělecká grafika vznikala, když se pociťovala potřeba rozmnožovati a rozšiřovati uměleckou kresbu jako knižní ilustraci nebo jako leták anebo rozmnožovati a rozšiřovati obraz v jeho grafické reprodukci. O tom nás poučují její dějiny, a na tomto místě netřeba u věci prodlévati.

Stačí malá nomenklatura jmen a odvětví obecně známých, aby rázem vynikla nám nejenom skvělá a poženaná rozmanitost uměleckografických projevů v uplynulých pěti staletích, nýbrž i ohromný kulturní význam umělecké propagandy, kterou tyto projevy tu vědomě, tam bezděčně konaly.

Staré dřevoryty biblí a letáků, monogramisté, Dürer, Cranach, mědirytci vlašští a holandsští, Rembrandt, francouzští mědirytci, zejména 18. století, Callot, Fragonard, Hollar, Hogarth, ilustrátoři skvostných malých almanachů německých a francouzských, Chodowiecki, Meil, ilustrátoři románů Dickensových, anglické ocelorytiny, Daumier, Gavarni, Goya, Rowlandson, Doré, Menzel, japonský dřevoryt a ilustrátoři moderní jako Beardsley, afišisté, karikaturisté a kreslíři pařížští, Chéret, Steinlen, Toulouse-Lautrec — to jest letmý jen a neorganický výčet, ale jaká úžasná rozmanitost talentův a snah, jaká populární jména v něm a mnoho-li mezi tím ušlechtilé práce pro lid!

Možno snad říci, že od vynalezení knihtisku až po časy nejnovější našla si každá umělecká doba uměleckografický obor, jehož prostřednictvím snažila se vejíti ve styk s lidem v širším nebo užším smyslu slova, mluvit k jeho srdci a k jeho mysli, sloužiti v jeho světě svým ideálům uměleckým i lidským.

Ovšem mluvíme-li o lidu v této souvislosti, musíme míti stále na mysli, oč se opravdu jedná.

Lid nejsou jen dělníci nebo jen lidé neučení a nevzdě-

laní. Lid jsme ve skutečnosti my všichni, my, kteří pracujeme, myslíme, budujeme život národní a pospolitý, my všichni, kteří vyrábíme a vzděláváme půdu, kteří spojujeme člověka s člověkem prostřednictvím obchodu, dopravy, literatury, umění. Lid, nemylme se, to jsou profesori, doktoři, úředníci, umělci, žurnalisté, živnostníci, obchodníci, dělníci, mistři i tovaryši, představení i podřízení, to jest právě tak universitní profesor dr. X jako porodní babička Y...ová, to jest právě tak Max Švabinský jako malíř pokojů Houžvička, to jsem já, to je Arnošt Procházka, právě tak jako Hašler nebo Ferenc Futurista, právě tak jako zámečnický mistr od Ringhofferu nebo sladovnický pomocník od Primasů.

Lid jsme my všichni, kteří pracujeme. Ti ostatní, ti, kteří nejsou lid, ti, kteří nepracují nebo aspoň užitečně nepracují, to jsou naši páni anebo ti, kteří se po nich opičí, kteří zřekli se práce a lidu. Pohlížejí na nás spatra, poněvadž pracujeme; největší myslitel, odborník, umělec musí se státi předem opicí, aby byl u nich hoffähig.

Mezi těmito vyskytne se tu a tam amatér, sběratel, mecenáš umění, pravý jako vzácná výjimka. Ti však, kdož umění dělají, s uměním cítí a žijou, umění drží svým opravdovým zájmem, propagandou, existencí svou, ti jsou lid, ti jsou v lidu, roztroušeni ve všech jeho vrstvách a třídách: ztrácejí se v něm, známi často toliko výpravnám jistých časopisů a nakladatelů, vynořují se z něho jindy jako nová ingenia nebo noví milovníci. Milovníci věrní a poctiví.

Jen proto a tímto směrem má smysl demokratizace umění. Umělecká propaganda nemůže a nemá získávati pro umění každého mimojdoucího, jemuž chybí pro ně všecko: mine bez úspěchu stejně dělníka, zaměstnaného a uspokojeného cele vzděláním a politickými schůzemi, jako profesora, dokonce šťastného mezi svými přístroji nebo preparáty. Ale aby těm, kdož umění přinášejí schopnost nervů, lásku a oddanost, usnadněn byl styk s uměním, ať jsou kýmkoli a stojí kdekoli na hloupém dnešním sociálním a hospodářském žebříku, o to běží.

Umělecká grafika, dosáhnuvši ve všech směrech samo-

statnosti a svézákonnosti kteréhokoliv jiného uměleckého odvětví, neztratila a nevzdala se svého demokratického jádra a dosud často přiskočí na pomoc, jedná-li se o kus dobré umělecké propagandy. Zdá se dokonce, jako by vyhledávala stále nový způsob styku s lidem, stále novou cestu, když jedna zarostla nebo byla zatarasena, či jako by lid sám, ustavičně a bezděčně rozpomínaje se na dobrodiní umění, odkrýval pro sebe stále zvláštní prameny radosti z umění, stále nové a čerstvé namísto vysychajících a zkalených.

Ovšem, a zejména v moderní době, vyskytne se i tu mnoho křivého, falešného, povrchního a nepoctivého. Vynoří se špatný vkus, jemuž nečelí řádná umělecká organizace. Objeví se ziskuchtivost, která vycítí příležitost k vykořistění záliby. Jako všude v našem kapitalistickém světě hraje tu svou úlohu náhoda, hospodářství popoháněné myšlenkou na zisk, nikoli regulované vyšší představou, kulturním ideálem.

Takovým demokratickým hnutím uměleckografickým byl v moderní době například rozkvět uměleckého plakátu, jednoho z nejširších z nejsvobodnějších druhů umělecké propagandy. Máť plakát jen jednu rozhodnou povinnost: upozorniti na sebe, a v důsledcích toho jsou mu k volné dispozici právě prostředky nejméně užívané, překvapující tedy z uměleckého hlediska, i výbojné snahy mladých, jež tu zůstávají účelné i tehda, když narazí na odpor.

Méně šťastným a titěrnějším příkladem jest moderní rozkvět knihové značky — *ex libris* —: zde řadí dnes obecně neukázněná mánie sběratelská a pochybný vkus nevedených laiků.

Že však i umělecká grafika zcela neúžitková, „čistá“, grafický umělecký list jako svéúčelný předmět, může v nejširším rozsahu vyplniti své demokratické poslání, to dokazuje japonský dřevoryt 18. století.

Vzniknuv zásadně, vědomě a výslovně pro lid, jako umění lidové, na rozdíl od drahocenných kakemon a zástěn, jež v chrámech a palácích boháčů oslňovaly hedvábním, zlatem a krásnými barvami, vytrval v této své jediné

a zvolené úloze, a prodělav do všech podrobností úděl věcí lidských, své dějiny od primitivních pokusů skrze skvělý rozkvět až k smutnému úpadku řvavých anilínových tisků, zůstal až do konce věren svému demokratickému poslání.

Ovšem, přesto, že tyto staré japonské tisky byly hned zpočátku svými mistry výslovně věnovány lidu, že dostávaly se do oběhu jako „obrázky pro lid“, dlužno hleděti na celý tento umělecký zjev, dnes uzavřený, jako na něco elementárního, přirozeně vzniklého z přirozeně příznivých podmínek a okolností. Taková umění vznikají spontánně z potřeby náhle se vyskytnuvší, odpovídají bezpochyby, jak jsem již podotkl, latentním sympatiím umění k lidu a lidu k umění.

Určitou potřebu takovou těžko předvídati a nelze ji bezpochyby také uměle vyvolati. To však neznamená, že máme lhostejně a se založenými rukama přihlížeti k nesprávnému hospodaření s trvalým národním statkem, s tím, co máme v tomto oboru, se soudobou českou grafikou uměleckou. Je toliko otázkou dobré vůle našich umělců grafiků a jejich nakladatelů, má-li se česká umělecká grafika odvrátiti od křivých cest, po nichž dnes žene se za pochybnou ctí a neslušným výdělkem, od lesklého bahna, jež jsem vylíčil v předešlé stati a jež právem pobuřuje poctivé lidi.

Jest uměleckou, národní, demokratickou povinností českých grafiků, aby se zřekli prázdné virtuozity, dodávané na trh jen pro moderní loupežníky, aby se vrátili k umělecké poctivosti a opravdovosti a aby své práce učinili přístupnými a milými lidu, to jest všem těm, jimž umění jest skutečnou potřebou a láskou.

Nepochybuji, že takových lidí máme tolik, aby česká umělecká grafika mohla růsti a kvést.

Výsledek soutěže o literární ceny z věnování manželů Daubkových překvapil laiky i odborníky aspoň v jednom případě, a sice v tom, že literární cenu dostal tentokrát také výtvarník — architekt Vlastislav Hofman.

Vlastislav Hofman není ovšem úplným literárním nováčkem, odborné články píše již několik let a čtenáři Kmene znají jej také jako esejistu.

Mám ve zvyku, pokud jde o otázky veřejné a odborné, psát a mluvit bez vedlejších úmyslů a bez politiky i o svých přátelích a nejbližšíchruzích jen to, co si skutečně myslím: přiznám se tedy hned, že literatury páně Hofmanovy nechutnám ani po stránce slovesné, ani — mnohdy — po stránce ideové a že mi představuje jakýsi druh módního, čirě impresionistického mudrování.

Dostalo-li se však panu Hofmanovi jako literátu udělením ceny uznání z jedné strany, možno říci, že druhá strana, k níž patřím i já, nebyla tím nijak zvláště pohoršena: bylo tímto způsobem po našem názoru aspoň upozorněno na výborného výtvarníka z oné řady nových sil, jež za svou poctivou práci, neskonale závažnější všeho, co se u nás normálně produkuje pro radost zdětinštělých estétů nebo pro tobolku zbohatlíků, sklízely dosud jen posměch a nevraživost.

Vlastislav Hofman (nesmíme ho zaměňovati za Wlastimila Hofmana, Poláka tuším, nebo za jiné Hofmany!) jest největší talent mezi soudobými českými architekty a vedle toho výborný kreslíř a grafik. Jeho umělecké vlastnosti jsou však tak vynikající, že mnoho vody asi ještě uplyne, než se bude moci přiměřeným způsobem aspoň v mezích ubohých našich uměleckých poměrů uplatnit jako architekt. Uvážíme-li, že obecná česká povaha jest ve svém poměru k umění nejlépe charakterizována známým případem, kdy vynikající český muž svěřil stavbu svého občanského paláce raději povrchnímu německému archi-

tektu, aby mu nebylo přijíti do praktického styku s modernou českou, jsme právem naplněni hlubokou skepsí, pokud jde o naděje opravdových našich umělců.

Vedle toho také doba válečná není a poválečná, která snad jednou nadejde ještě, dlouho nebude přízniva projektům architektů umělců — Vlastislav Hofman bude asi dlouho nucen rozměňovati veliký talent svůj v drobné mince. To však nemůže nám vaditi, abychom na něho a umělce jemu podobné neupozorňovali s láskou a ochotou a s trochou naděje, že tímto způsobem připravíme aspoň částečně půdu pro český umělecký život v oné době, kdy bude náš národ konečně snad přece jednou opravdu vážně pomýšleti na to, jak by se nejlépe po svém zařídil ve svém. —

Zůstane trvalou a velikou zásluhou bojovného hnutí takzvané secese, dnes neinformovanými lidmi snadno a rychle podceňované, že zdvihla energický odboj proti akademickému eklekticismu architektury 19. století, jež byla studeným nápodobováním přešlých stylů bez původnosti individuální i národní. Základními principy celého hnutí v architektuře i v uměleckém řemesle, moderní vilovou architekturu anglickou v to počítajíc, byly individualism a nahá účelnost.

Bylo to nesmírné ulehčení. Odpor až na žaludek sáhající, který dodnes pociťujeme před všemi těmi „moderními“ imitacemi renesančními, barokními, gotickými, ať už byly projektovány akademickými řemeslníky nebo lhostejnými stavitelskými mistry, jejichž účelnost byla často nejen pochybna, nýbrž přímo zardousena pod parádou vnitřně dutou, byl pojednou vyvážen radostí ze staveb provanutých myšlenkou a kouzlem umělecké svobody, vzduchem a světlem rozumných názorů hygienických, atmosférou skutečného pohodlí, snahou po prosté a čisté účelnosti.

Z hlediska uměleckého měly však principy secese význam téměř jen negativní, osvobozovaly pouze a hlavní otázku, vytvoření nového, moderního stylu, nechávaly nevyřízenou. Mluvílo se sice velice mnoho o novém stylu,

ale starý význam slova, znamenající dobovou syntézu, rozdroben byl v individuálních podnicích. Dnes je nám všem jasno, že z pouhého individualismu a z pouhé účelnosti nemožno vytvořiti Stylu, hromadného zjevu, vycházejícího ze všech zdrojů doby jako řeka středem země plynoucí a z pramenů všech stran napájená.

Tento základní nedostatek byl a jest různě nahražován. Tak v Anglii, například u velmi vynikajícího Baillie Scotta, jistou poetickou náladou, u vídeňských secesionistů názvuky barokními, biedermeierovskými, japonskými; konce pak byly mnohde neslavné: původní protestantsky holé plochy počaly se plniti naturalistickými ornamenty v míře stejně nevkusné, jako to činí eklektikové s ornamenty starých stylů.

Vídeňská koketnost a protestantská nahost anglická, to byly jediné bezděčné známky hromadnějšího rázu v moderní architektuře. Vedle nich snad už jen v Německu vznikalo cosi jako náběh ke stylu: pruská monumentální strohost Behrensových paláců a továrních budov.

Teprve a jedině v Čechách učiněny byly první vědomé pokusy o závazný styl velké linie. A mezi architekty, kteří se toho odvážili, patří první místo Vlastislavu Hofmanovi.

Náleží mu zásluha, že nejzásadněji přičlenil architekturu k novému uměleckému hnutí, jež zasáhlo naše malířství stejně jako naše básnictví a vydalo již rázovitě české plody. Toto hnutí — nejstručněji a nejpovšechněji řečeno — zdůrazňuje prostor a souvislost všech věcí, odstraňuje dekorativní a estétské příkrasy a zjednodušuje naturalistické formy tak, aby se dosáhlo jich objektivního obrazu a nejvyšší výraznosti. Nové umění je nekoketní a hranaté, monumentální a demokratické.

Když Vlastislav Hofman vystavil první u nás ukázky v Artělu, nazvána byla tato architektura stereometrickou, krystalickou, a později, když se u nás rozšířila známost o novém umění francouzském, kubistickou. To jsou však ismy — jinak obyčejně nutné —, které nicméně mnoho nepovídají.

Umění Vlastislava Hofmana vyrůstá z jeho nejvlastnější povahy.

Tento hranáč ve všem všudy, na němž se velmi snadno pořežeš, miluje gotiku a husitské kostelíky, lidový nábytek a hranaté staroslovanské bůžky, jednoduchosti empiru a rozsochatosti primitivního umění, tvary kosoúhlé, linie a plochy šikmé, věci robustní a těžkopádné, tvary na sebe se kupící. Prudkou plastikou své architektury, rozmnoženou o šikmý pohled, chce docílit osvobození tvaru, „odhmotnění“, jak se dnes rádo a celkem špatně říká, oživení jeho v prostoru. Chtěl by, aby každá jeho architektura činila dojem kamenného, ale živého živočicha, vždy jiného dle smyslu a účelu svého.

Vlastislav Hofman mnoho mudruje o těchto věcech, a tato mudrování jsou to, za něž dostal literární cenu. Nesmíme se však domnívati následkem toho, že jeho umění jest kdekoli vymudrováno. Intelekt Vlastislava Hofmana není rozhodně v přímém poměru k množství papíru, jež popíše. Silné jest u něho ingenium výtvarné, výtvarné, nikoli literární, nadání a výtvarný cit, tedy to, čeho architekt a malíř nejvíce potřebuje.

Vlastislav Hofman tvoří s úžasnou lehkostí, z prudkého vnitřního zdroje, a jsem přesvědčen, že by nás všechny překvapil velikolepě rozmáchlým svým tvůrčím gestem, kdyby mu naše doba poskytla k tomu příležitost. Nikdo není u nás více povolán k tomu, aby stavěl paláce pro lidové slavnosti a chrámy práce.

Dovolává-li se však své záliby pro staroslovanské bůžky, je to totéž, jako když jiní vidí mnoho poučného na soškách černošských, — Hofman dává snad téže věci jen časovější a oportunnější nátěr. A vypravuje-li nám páté přes deváté roztodivné věci, o kosmu nebo o iluzionismu, je to jeho koníček, nad nějž však vysoko ční jeho mužné a živelné umění.

Žalostná převaha fráze a nevkusů nad myšlením a uměním počíná býti v této době války a vlastenčení tak obecná, že člověk myslící a cítící dosud předválečně, to jest s uměním, jež se nedělá pro zbohatlíky, a s myšlením, jež se neleká vlasteneckého teroru, připadá si někdy, ne-li jako zaostalý podle diagnózy F. V. Krejčího, jež válka obrala ještě o trochu soudnosti, tedy aspoň jako podivín, snad blázen, snad fanatik, hlavně však velmi sám, sám, s několika druhy a často i bez nich dočista sám...

Čte-li deníky, týdeníky, revue, zatíná pěst anebo propukává v zuřivý smích, odplivuje si nebo ušklebuje se soucitně — jen svit souhlasu zaleskne se mu v obličeji tak zřídka, že se ani nepamatuje již, kdy se to stalo naposled. Říká si někdy, že buď v Čechách den ze dne více hloupne i ta poslední hrstka dobrých lidí a ti poslední stateční že se stávají zbabělými před žurnalistickým revolvérem Petra nebo před politickou hubou tisíckrát kompromitovaného Pavla — anebo že kdesi v dáli utvořil si falešně ideální obraz vlasti z roku 1914—1918 a docela zapomněl, jak ve skutečnosti vyhlíží ten starý známý bod, na nějž v dáli upíral zrak nejen bez bolesti, nýbrž s největšími nadějemi, bod, který Čechy znamená, a ten ještě menší, který se jmenuje Praha.

To si říká denně, po týdny a měsíce, nervy mu to rve hůře než oslavná báseň či oslavný fejton Růženy Schwarzové a dlouho, velmi dlouho čeká, než jednoho jasného dne může konečně souhlasiti, on, který se narodil, aby souhlasil, a může dokonce i citovati s radostí a zadostiučiněním.

Řekneš čtenáři: Ale to je podivný úvod k referátu o české grafice! Pravdu máš, nicméně jeho podivnost zmenší se snad poněkud, upozorním-li tě, že běží nikoli o úvod k referátu, nýbrž o úvod k citátům.

Z celé raison d'être tohoto časopisu vyplývá přirozeně

jeho krajně odmítavé stanovisko k prázdné virtuozitě a libivosti soudobé uznané české grafiky umělecké, jež tak povážlivě šilhá po tobolkách válečných zbohatlíků a moderních loupežníků, a pisatel těchto nezdvořile kritických sloupců v Červnu měl již jinde příležitost připojit se k projevům odporu, ba rozhořčení nad neuměleckými, nedemokratickými, nevlasteneckými (v pravém, předválečném smyslu slova — neboť i slova a právě slova nadmíru jsou potravinou, která se falšuje a dnes dostává se také téměř už jen v náhražkách —) spády našich uznaných grafiků a ovšem i jiných umělců a kýčářů.

Pročež můžeme si jednou dovoliti takto radostné citáty místo vlastního referátu.

První jsou z referátu o pražské výstavě Hollara v 18. čísle *Kmene*, jež napsal *Kamil Novotný*. Věcně a zdvořile říká hodně pravdy na všechny téměř strany; mohli bychom jej citovati celý. Spokojme se však tím, co ukazuje k celkové situaci.

O mladých, jako jsou Alex a Silovský, praví: „...obratně ovládli techniku, osvojili si cizí výrazové prostředky, a toť vše, toť ono málo, s kterým tak jistě a sebevědomě vystupují. Téměř byste ani nevěřili, že máte před sebou mládí. A přece je to mládí, ne ovšem bolestného probíjení ani problémů, nýbrž ono, které jde — lépe řečeno stojí — jistě, které ani nezápasí s ukládanými si úlohami rázu čistě technického, neboť dík své poslušné účelivosti jeho odpověď jest bravurně pohotova.“

A na účet Hollara: „Výstava není úplná, leccos v ní marně hledáte vinou nadměrného akcentu na technickou její úroveň, která jest bezesporná. Jest si jen přát, aby další činnost nového spolku postavena na širší základnu a aby bez mentorování práci nejmladší grafiky, které jest na této expozici velmi málo, se nevyhýbala, ba naopak ji podporovala. Neboť v ní jest ne-li záruka, tedy aspoň naděje na odstranění již dnes citelného nebezpečí stagnace.“ (Tomuto přání ovšem, pokud známe poměry, nebude vyhověno!)

Ještě hlouběji vidí a ostřeji vyslovil se tentokráte však

Gamma v letošní Štencově Ročence¹: „Jsou dnes chvíle velkých rozpaků, velkých svodů pro všechny umělce, které jim do cesty nastrkuje tato kromobyčejná doba... Vyrůstá všude kol nás... nečistých plenitelů života, kteří bohatnou z cizího neštěstí, bídy a slabosti a pokládají za povinnost svého chlubného luxu i za chytrou dobrou hospodářskou investici kupovat díla umělecká... Mladí umělci (a staří nikoli? pozn. red.), kteří dnes zejména v grafice ovládají napodiv techniku svého umění, jsou vydáni v těchto dobách dvojímu nebezpečí, jako by nebylo dost už jednoho. První je ve virtuóznosti ruky, která končí v pouhé akrobatice výtvarnické, v holé, prázdné, blyskotné rutině, v honbě za oslnivými efekty, v pustém výtvarnickém blufu. Druhé, řinoucí se z této ohavné doby, je horší: všude úkladně nadbíhající svod k výdělkářství. Bluf nalézá nejsem snadněji své kupce, a nalézá je obzvláště dnes mezi zbohatlou akulturní chátrou, která, neumějíc rozeznat obsažné, pravé, dobré a krásné dílo umělecké od jalového braku, pudem své vlastní prázdnoty spíše koupí věc prázdnou než obsažnou... Umělec dobře cítí tento tah větru z dobového mecenášství, a sláb proti pokušení zvětšeného zisku, omamován vůní mnoha peněz, byť sebenečistších, pospíchá, aby nepropásl drahocenné příležitosti... Syje se umělecký list za listem, obraz za obrazem, příliš mnohé, kvapné, prázdně lesklé, nenutné vlastnímu umělcovu nitru k sebeosvobození, šálící jen skvělou technikou, slnící oči poloslepčů, hlupákův a — bohatých loupežníkův... Pak

¹ Tato ročenka je milý, vkusný a obratný podnik Štencova grafického kabinetu, ale mohla by se stát mnohem vážnějším a cennějším kulturním činitelem u nás, kdyby její nakladatel vzal si k srdci článek Gammův a dle něho zařídil se trochu ve své činnosti nakladatelské, obchodní a propagační. Doporučujeme mu proto: 1. Aby podporoval méně své staré druhy z Mánesa a jejich mladé epigony s jejich technickým kejklířstvím a měl na zřeteli více potřeby uměleckého vývoje české grafiky. 2. Aby aspoň při listech skutečně dobrých a obecně významných upustil od malicherných zvyklostí amatérských nebo aspoň nehovl takto jim a učinil cenné listy cenou i pomocí přiměřené reklamy přístupnými všem poctivým milovníkům dobré grafiky, z nichž většina je chudá (srovnáme-li ji s válečnými zbohatlíky).

přijde Nemesis. Ne vnější, ale vnitřní: za několik let bude z té skvělé technické slávy chamrad a prázdná makulatura, a umělec bude stát opět sám....“

To stačí.

Na výstavě Hollara mohl míti člověk upřímný zájem a skutečnou radost jen nad knižními grafiky našimi, nad karikaturami Kratochvílovými, z leptařů nad Konůpkem, stále poctivě hledajícím, z dřevorytců nad Bílkem, stále stejně vroucně pracujícím s nejjednoduššími prostředky.

Končíme první půlročník Června. Listujeme v těchto vyšlých sešitech a říkáme si: Načali jsme dobré dílo.

Především srovnáváme Červen s příbuznými časopisy cizími. Leží tu před námi tři německé, jeden polský a jeden maďarský. Bez holedbání a bez domýšlivosti můžeme říci, že Červen má z nich nejvyšší úroveň jak literární, tak výtvarnickou.

Se stejnou oprávněností můžeme také poukázat na platné místo Června mezi časopisy českými. Je snad nejmenší z revuálních listů našich, ale nejčastěji je citován v kladném smyslu ze stran nejrozumnějších.

To jest důsledek některých zásad našeho nenapsaného programu, na něž můžeme nyní dodatečně upozorniti, zásad u nás dnes zcela neobvyklých.

Tedy předně: Červen, chtěje v první řadě sloužiti určitému hnutí uměleckému, chce současně zůstat redakčním dílem jednoho člověka, na *všechny* strany volného a svobodně vystupujícího i pro svoje názory a snahy mimoumělecké. Získáváje takto jednotný ráz, zachovává si také možnost svobodného výběru, pokud běží o spolupracovníky i o jejich jednotlivé příspěvky. To je po našem soudu zdravá a účelná jeho jednostrannost. Červen liší se tím výhodně téměř ode všech podobných časopisů našich, jež od jisté doby jednak vidí v tom svou zásluhu, když v nechutném pêle-mêle mísí černé s bílým, plusquamperfektem s prezentem, senilnost s mládím, tuctové zboží s individualitami, jednak z redakční závislosti nebo z nedostatku materiálu propůjčují se za tribunu i nemilým příchozím.

Podruhé: Červen zachovává si i úplnou volnost ve věcech redakční techniky. Nepovažuje za nutno vyplňovati obvyklým způsobem jakési obvyklé rubriky a tak zatěžovati nevelký svůj rozsah bezvýznamným materiálem, všude stejným balastem. Snaží se, pokud toho dovolují dnešní

poměry, věnovati se toliko podstatnému a detailně jen tomu, oč mu hlavně běží. Ztrácí tím na zevnější pestrosti a líbivosti, získává na účelnosti a skutečné svěžesti.

A potřetí: Při své programově chtěné jednostrannosti zůstává Červen časopisem nestranným, to jest charakterním. Této sebechvály smíme se dopustiti právem a hrdě v době všelikých ohledů a kompromisů, vědouce, že za to platíme nedostavující se popularitou. Červen je řízen osobním svědomím, majícím své lidské nedostatky, ale cele zaujatým ideálními pohnutkami čistě věcnými.

V zájmu věci, které Červen slouží, považujeme za nutné dnes, na počátku druhého jeho půlletí, apelovati na kruh našich přátel, dosti již široký, aby se pokusil agitovati poněkud pro Červen a přispěti tak k zajištění jeho budoucnosti. Ale jsme přesvědčeni, že by toho nebylo bývalo třeba, kdybychom například byli se omezili na pouhou příznivou kritiku nového umění a nevěnovali se přímo jeho propagandě. Toho nám nemůže odpustiti dnešní vlastenečící kýčářství a povrchnost inteligentního davu, který se spokojí frázemi à la „já nemám pro to orgánů (?)“, kdežto nemá buď vůbec smyslu pro umění (nýbrž jen pro hezké obrázky pěkných syžetů), anebo je leniv studovati trochu věc novou. Kdežto v Německu ovládlo nové umění pod jménem expresionismu již veškeren živý zájem, literaturu i trh, ač jest nejen slabší, neukázněnější, nýbrž i napohled drsnější nového umění českého, u nás považuje se stále ještě za výstřelek, jenž kompromituje člověka, který se k němu staví příznivě. Smějeme se Němcům, jak válkou zpitoměli, ale nutno říci velice hlasitě, že v Německu zůstala chrabrá menšina, která jasně vidí a jasně mluví, která bezohledně chrání své kulturní hodnoty jak proti politikům, tak proti vojáctví, kdežto u nás jdeme v kulturních věcech statečně a den ze dne nazpět a hluboko dolů pod snesitelnou úroveň.

Redakce Června nemíní však v žádném směru sledovati náš inteligentní dav do těchto končin. Ale nutno do-

znati, že pracuje se svými spolupracovníky za nepřízně anebo lhostejnosti všech činitelů ostatních.

Červen jest dnes jediný český orgán uměleckého pokroku a odboje proti estétské, etické a vlastenecké frázi; kdo tedy pociťuješ nutnost a smysl této fronty, přispěj k jejímu zajištění agitací mezi svými známými.

Moje vzpomínky na naše druhé hlavní město jsou mi zvláště milé pro svůj idylický charakter. Brno má povahu provinciálního města s velikými a oprávněnými aspiracemi — českými ovšem —, ale dlužno připomenouti, že teprve v posledním desetiletí před válkou pokoušelo se soustavněji a temperamentněji zatlačiti maloměstské své ovzduší průvanem vyšších cílů.

Moravský městský vlastenec je skromný a tichý drobný pracovník, obětavý, shovívavý, málo energický. Žije rád v míru s každým a raději ustoupí, než by něco vyřídil po zlém. Byly doby, kdy v Besedním domě seděly oheň s vodou u jednoho dlouhého stolu, a oheň nepálil a voda nechládila. Česká politika na Moravě byla proslulým vzorem umírněnosti.

Češi byli beránci a Němci z opatrnosti skrývali svou vlčí povahu.

Německá država v Brně stojí uprostřed českého jezera, mírně zčeřeného, na jehlách židovstva a renegátství. Židovstvo jako všude i zde jest jakousi štikou, dodává jejímu živoření nátěr života; renegátství je dívka pro všecko, s kterou se nikdo rád nechlubí. Spolehlivost takových opor je přirozeně dočasná. Brněnské němectví je maloměstský živel na sestupu.

Český živel, přirozeně a nezastavitelně se množící, uvědomil si před válkou docela jasně, že musí nastoupiti vzestupnou cestu vědomě a plánovitě, a že tudíž nemožno uměle udržovati nad českým životem na Moravě stálou mírnou pohodu, sám kompromis a žádný boj.

Moravský antiklerikální blok a volby v jeho znamení provedené znamenaly vyvrcholení první části omlazovacího procesu, moravskými poměry plně odůvodněné, a přinesly nejeden národní zisk kulturní, mravní a politický. Druhá část tohoto procesu, která děla se ve znamení zdravého radikalismu politického a provedla mohutnou míro-

vou kampaň v době aféry rakouského konzula v Prizrenu, byla přerušena již válkou, která — přinášejíc veliké zadosti-
učinění všem přívržencům politiky domněle katastrofální —
pokračuje ostatně sama a bezděčně v probuzení *všeho* lidu
českého.

Dlužno přiznati, že byli to pražští lidé, kteří na Moravě
rozvířili zájem o vyšší cíle a bojovná hesla, třebaže vedle
temných koutů byly na Moravě vždy i kouty neobyčejně
osvícené. Zde jsou moje vzpomínky nejzajímavější a nej-
veselejší.

Bylo to ryze idylické zaměstnání, když jsme pomalu
zkoušeli nosnost moravských čtenářů a moravského obe-
censtva. Ale nakonec, vidte, Arnošte Heinrichu, nakonec
vyšlo z toho něco zcela neidylického, krásné noviny, vyšší
typ novin, na nějž nezmohli se ani v Praze; dokázali jsme
myslím, že svěží mysl a informovaná odvaha stojí za víc
než řemeslná velkoměstská rutina.

Podle novin možno dosouditi míru cesty, která byla
uražena, míru práce, která byla vykonána — ostatně nejen
na Moravě.

Ale moji moravští přátelé přejí si, abych psal o Národ-
ním divadle v Brně. Tvářím se k tomu poněkud kysele,
neboť nejsem zvláštním ctitelem divadla a jeho věcí a ona
kapitola mých vzpomínek na Brno, která se týče jeho di-
vadla, není nejveselejší a nejpříjemnější. Budiž však, vmys-
lím se do své úlohy, jako by to byla nezbytná národní po-
vinnost, kterou konečně možno také snad vykonati — po
svém vkusu.

Kdo zná ohyzdný baráček, v němž naše Brno vězní svou
Thálii mezi dvěma Port Arthury moravských Zemských
domů, a vzpomene si *dnes* na něj, *dnes* jistě se zastydí za to,
zač před válkou snad se ještě nestyděl.

Opakuji, nejsem nadšeným ctitelem ani navštěvovatelem
divadla, poněvadž z hlediska uměleckého mám proti
němu tisíc námitek, ale hlavní smysl divadla není snad
vůbec umělecký, a já chápu aspoň tolik, že divadlo je ne-
zbytnou součástí civilizace a kultury každého národa
a každého velkého města, poněvadž odpovídá určitým po-

třebám většiny, potřebám, které jsem nakloněn dokonce schvalovati, poněvadž jistý druh kněží je odsuzuje.

Nuže, dnes, kdy všechny kocourkovské spory o české hlavní město moravské jsou předválečným dětinstvím, kdy nevíme vůbec, co by mohl znamenati nějaký separatism, kdy Brno je přirozeně a bezpečně druhým hlavním městem jedné veliké naší vlasti, našeho státu, — dnes diví se člověk opravdu a upřímně, jak je to vlastně možno, že české Brno nemá krásné a moderní budovy pro své divadlo a že český národ trpěl v Brně takovou ostudnou náhražku, takovou ohyzdnou boudu s kočovnými řediteli, kteří si dělali, co chtěli, s repertoárem, který byl pod dozorem jakési staročesko-klerikální kliky, s publikem, které — hlavně to „lepší“ — také si dělalo, co chtělo, zkrátka takovou hromádku všelikých neřestí a rozpadávajících se cihel, za kterou se dnes musí styděti každý řádný náš člověk.

Praha — přes opáčné mínění divadelních fanatiků — má divadel prozatím dost, v Praze je kult divadla přemrštěný a škodlivý — ale druhé své Národní divadlo v druhém svém hlavním městě postaviti musíme, tak jako tam dříve nebo později zbudujeme druhou českou universitu.

O takových dnešních českých samozřejmostech nemělo by se u nás již vůbec mluvit a psát: jen peníze klopiti, peníze, kterých mají lidé nazbyt, — ostatní přijde samo.

Vzpomínám vážných tváří, s jakými jsme debatovali na spikleneckých schůzkách, namířených proti staročeským fotříčkům starého Družstva, vzpomínám marných reforem, které jsme si vymýšleli, vzpomínám bouřlivé valné hromady, která se zvrhla nakonec v maloměstskou politickou frašku, vzpomínám, jak jsem jí dal najevo své opovržení idealisty tím, že jsem do vřavy zanotoval:

Pojďme dom, pojďme dom,
naši nás volají...

*

vzpomínám, vzpomínám, idyly vzpomínám, která je ta tam, neboť před námi stojí veliké samozřejmosti národa, jenž sáhá po své samostatnosti.

Morava je země zvláštních možností. V této části naší vlasti dovedou lidé ledacos, co v Praze a v Čechách se nedovede. Mají svěžejší smysly, dovedou samostatněji mysliti, jejich nazírání neběží určitými kolejem, jež v Čechách namnoze vykazuje lidem velmistr toho neb onoho řádu, dívají se na český život jaksi z určité vzdálenosti a kriticky — Morava nás možná překvapí, jako se to již několikráte stalo, až jí postavíme řádné divadlo: ukáže nám třeba, jak má české divadlo vyhlížeti. Možná...

A Morava by si zasloužila, abychom jí postavili krásné divadlo, abychom jí dali dobrý kus moderní české architektury bez pozlátka a bez fangliček, ryzí kus poctivého tvárného úsilí českého. Můžeme to učiniti tím spíše, že právě v moderní architektuře se *u nás* začalo, nikoli jako obyčejně v cizině.

Není to paradox, nýbrž očividný fakt, zřejmý každému, kdo soustavně a nezaujatě pozoruje stíny i světla našeho kulturního snažení: svěrázové heslo u nás není nic jiného než jeden článek z dlouhého řetězu, jedna ukázka z našeho ustavičného opičení se po Němcích.

Jsme stále ještě tak nakaženi německým myšlením a cítěním, že s klidnou samozřejmostí přejímáme od Němců kde který nesmysl — učeně ovšem odůvodňovaný —, kdežto na druhé straně odmítáme — opět jako Němci — s rozhořčením zdravé vlivy západní, nezbytné pro správnou orientaci naši ve věcech kulturních.

Hojnost dokladů pro toto opičení se po Němcích zná snad každý náš inteligent ze svého oboru: známe svůj blud a hřích a trváme na něm téměř vědomě ve věcech velikých i malých.

Přesto upozorním předem na tři doklady různého významu, aby vysvitla metoda, s kterou si při tom počínáme.

Pěkným dokladem byla například předválečná propaganda monistická. Z nemnoha filosofických myšlenek, jež mohou býti sympatické silné občanské mysli demokratické, jest jistě nadevše milá představa, že vesmír jest se vším všude krásná jednota a že mezi takzvanou hmotou a takzvaným duchem není nepřátelství. Nejkrásnější výraz této myšlenky nedali Němci, ale Němci zbudovali na jejím základě stejně učený jako studený systém a pak dále i jakousi církev s katechismem velmi frázovitým. A měli radost, že našli opět něco, čím budou moci dobývati světa jako německým socialismem nebo německým světovým formátem.

Nuže, krásná myšlenka se u nás neujala, tj. nenabyla české formy, ale pochybné monistické svazy vznikly u nás a německý systém ovládl téměř celou naši takzvanou volnou myšlenku. Je ovšem přirozeno, že se to stalo hlavně v kruzích předem preparovaných německým socialismem; méně přirozeno jest, že německý monismus propagovali u nás

lidé, kteří na druhé straně byli vykladači a popularizátory Bedřicha Smetany.

Podobný doklad, lépe řečeno dlouhou řadu dokladů poskytuje novější vývoj našeho malířství. Nepřekvapuje ovšem, že tu naši nejlepší vyšli z německé školy; to bylo v jejich době přirozeno a nutno. Naši horlitelé proti cizím vlivům neměli by však zapomínati, mnoho-li německého jest právě v tom, co z Mánesa a Alše stalo se u nás nejpopulárnějším a bylo adoptováno jako nejčestější. Národní tradice umělecká tvoří se prostě a později stále doplňuje ustavičným výběrem bez ohledu k původu školy nebo směru. Jak přitom jest však naše umělecké cítění poněmčeno, vysvítá nejlépe ze sympatií, které má u nás stále ještě nemalířské malířství německé se všemi jeho nectnostmi, zejména ohavná škola mnichovská, a z antipatií, s nimiž donedávna setkávalo se u nás obecně ryzí malířství francouzské. Ostatně také impresionism přijali jsme hodně poněmčený. V důsledcích toho dochází pak ovšem v detailech ke zjevům až komickým, kdy například z „modernisty“, který nejvíce křičí po národním umění, vyklube se, když ukáže své věci veřejnosti, malý — Hodler, Němec jako poleno v nejryzejší podobě.

Pro třetí doklad metody, s kterou se nejen bezděčně už, nýbrž přímo vědomě a dobrovolně poněmčujeme, sestupme až k malým podrobnostem a vezměme tu známý příklad — Zlatoroh spolku Mánes. Na přímý rozkaz redakce byla této sbírce dána forma do všech podrobností odkoukaná na německé sbírce monografií, jež sloužila za vzor. Dnes je však obecně zřejmo, co mělo býti ihned zjevno rozhodujícím činitelům: že forma této sbírky je naprosto nevhodná pro české poměry. Naší literatuře chybí dosud téměř úplně důkladné a cenné monografie literární a umělecké, a proto bylo předčasno zakládati sbírku, jejíž forma připouští v nejlepším případě jen jakési populární nebo časové výtažky. Ale opičení se po Němcích rozhodlo, a tak vidíme, že nejcennější svazek Zlatorohu — Božena Němcová — do Zlatorohu vůbec se nehodí.

Mohl bych pokračovati, ale tyto doklady z různých

stran našeho života, jež každý si může z vlastního poznání rozhojnit o další doklady, více nebo méně známé, stačí k upozornění, že to s naším posvěrázněním nepůjde tak rychle.

A nepůjde to vůbec, budeme-li svému svérázu rozumět tak jako Němci.

Německá povaha z jakéhosi vzdoru, pro nějž nemáme jistě pochopení, chce všechno dělati jinak než ostatní svět, a toto své jinak chce vůlí donedávna až psychoticky jednotnou vnutiti celému světu. To snad naše povaha a bohdá i náš ideál jsou přece jen jiné, mravnější, vyšší.

Nechceme se světu vnutiti — ono to také, jak už vidno, ani nejde —, ale chtěli bychom ze svého nejlepšího něco mu dáti. Chceme žít nejen pro sebe, nikoli pouze v sobecké a chorobné soběstačnosti, nýbrž žít v bratrském společenství se všemi národy jako jejich dlužníci i věřitelé.

K tomu je ovšem třeba, abychom měli z čeho dávat, a nejen to, nýbrž abychom také ze své tvůrčí síly dali světu ryze svá a nenahraditelná díla. Ta však nemohou se zroditi z hesla, na povel nebo z pouhé vůle. Vzniknou však nečekaná a nevolána z hromadného úsilí, jehož tradicí bude poctivá práce a jehož idealism bude povznešen nad hesla dne a nesoudného davu.

Němci nemají nouzi o různé svéráznosti. Němci jsou také houževnatí pracovníci. A ještě přitom křičí ustavičně po německém mravu a po německém umění, po samých německých věcech, možných a nemožných, a zejména v prvních letech války křičeli to všechno tak hlasitě, že jsme se od nich nakazili a křičíme také.

Čeho získali však Němci touto svou svérázností? Pravda, svět poznal německý mrav — ale vzbouřil se proti němu. Pravda, také pravý německý obraz pozná člověk na první pohled — ale jde nejrychleji mimo něj. Co řekl Němcům o tomto jejich svérázu Nietzsche a jak se vede uprostřed něho Němcům, jichž mysl a cit jsou jemněji uzpůsobeny než u většiny německého národa!

Aniž jsou schopni dáti nám německou vytrvalost a svéhlavost a tvrdost, početnou sílu a velikost oblasti, chtějí naši

svěrázníci podobnou úroveň kulturní a mravní vypěstovati u nás: obléci nás všechny do národních krojů, polepiti a pomalovati všechno národními barvami a lidovými ornamenty, nápodobovati Mánesa a Alše, ne-li dokonce Úprku, a tam, kde tohle nejde, vypočísti a vyměřiti, co jest české a co nikoli, kodifikovati přísná pravidla a *předepsati* český mrav, české umění, český život, čili zesměšniti nás a zprotiviti celému světu, zasypati a zasypané udupati všechny zdroje čisté inspirace a zdravého poučení.

Jinak jsou s tím naším svěrázem ve velikých rozpacích. Ti z nich, kteří vidí, že národní barvy, lidové kroje a ornamenty nestačí a nevydrží náporu praktického a moderního života a že také nápodobování k ničemu nevede, poněvadž nápodobení zůstane nápodobením, ať se napodobuje kdekoliv a cokoliv, marně se ohlížejí po opěrných bodech pro svou konstrukci svěráznosti.

Náš život je vcelku skutečně velmi obecně středoevropský, a jako národu, jenž teprve nedávno byl obrozen k plnějšmu životu a dosud není samostatný, vzrůstají nám jen ojediněle a vzácně díla silných individualit, z nichž tvoří se naše národní tradice. A to jsou ještě k tomu často díla dosud nepopulární nebo dokonce neuznaná.

Co činiti?

Čeho nečiniti, byla by myslím důležitější prozatím otázka, poněvadž činí se příliš hluku s hesly, jež prozatím byla přejata z povrchnosti a podporována ze ziskuchtivosti.

Doba svádí. I mnoho dobrých pracovníků snaží se na sebe upozorniti vlasteneckým horlením a svěrázovým mudrováním, poněvadž se tuší příchod poměrů, jež budou hledati a odměňovati pracovníky.

Byl by to však omyl nehorázný, kdybychom si představovali vybudování svěrázného českého rámce pro náš život tak, že svoláme architekty, malíře, sochaře, básníky, inženýry, filosofy a řemeslníky a řekneme jim: „Zde si sedněte, vypočítávejte, vyměřujte, skládejte a sestavujte český byt, český dům, české město, českou kulturu.“ Tím bychom dosáhli snad celku, ale celku cele špatného, umělého, nevy-

rostlého organicky, neobyvatelného, a proto také nečeského. Měli bychom něco, v čem by nikomu z nás nebylo volno.

Novodobé dějiny našeho národa dokazují právě tím, čeho dosud nemáme, že národ potřebuje svobody, aby se mohl plně a svérázně vyvinouti. Je to táž svoboda, které potřebuje každý jednotlivý pracovník, aby vydal ryzí dílo. Svérázná česká kultura vzroste z této svobody, z ničeho jiného.

Nikoli najednou ovšem. Nedostaneme ji přes noc jako celek, ale bylo by to něco zcela nepřirozeného, protismyslného, kdyby bujně a silně nepočala rozrůstati se v národě svobodném, když v nesvobodném bylo jí aspoň tolik, že nás učinila nezdolatelnými.

Dopřejeme-li stejné svobody, kterou požadujeme jako národ, každému pracovníku u nás, svobody, která není jen na papíře a která nezahrnuje v sobě i svobodu umřítí hladem, čistý proud života, nekalený hesly chytrých obchodníků, vynese na povrch díla čisté mysli a čistého srdce, jež dříve nebo později budou tak česká, aby je mohl milovati celý svět.

Jindřichu Vodákovi

Vracím se k „odbyté“ otázce, která po mém soudu odbyta není a nesmí býti, která toliko — a jako nejedna otázka tak často u nás — „usnula“, ukolébána úvahami příliš objektivními a spravedlivými nebo také pouze obratně uspávajícími.

Vracím se k poměru spisovatelů k nakladatelům — ale rád bych poukázal na momenty přehlížené, ba i na některé nové a časové, byť i z příčin starých vzniklé.

Pane profesore, zastal jste se nedávno nakladatelů, neužil jste přitom lží, třebaže vaše dobré pravdy nemohly ulehčiti svědomím zlé praxe, a současně v listě vám nejblížešším vyšlo dlouhé říkání o tom, že *jistá* literatura neseškává se u nás s překážkami a zlou vůlí.

Nebude však mezi námi sporu o tom, že u nás jako všude jest dvojí literatura, tak různá jako voda a oheň, literatura, která nechce nic, která má jen baviti, často nejšpatněji a zhoubně baviti, a literární umění, které chce býti především uměním a pak často také nejvyšším statkem národa a skrze národ někdy i lidstva.

Nepochybuji ani okamžik o tom, které literatuře patří vaše sympatie, vaše kritická činnost jasně dokazuje, že vám jde především o vnitřní hodnoty literatury, nad nimiž bdíte způsobem až moralistním, a že také umělecký pokrok či lépe řečeno věcná plynulost umění s jejími tvárnými, myšlenkovými, citovými proměnami má ve vás laskavého kritika, aspoň pokud toho dovolují vaše mravní názory. Vždyť musím vám býti i osobně vděčen za to, že z mých kritiků nejdůkladněji povšiml jste si tvárné stránky mé nové poezie a vyzdvihl jste i poctivost mého verše, ač naši estéti a literární politikáři jej odsoudili — bez důkazů ovšem.

Nuže, nemůže vám býti neznámo, že přízeň, s kterou se u nás u všech činitelů takzvaného úspěchu setkává literární voda, není údělem literárního ohně, že poměry platící pro literaturu štechovskou nebo dnes například neuber-

tovskou neplatí pro české literární umění. A nemůže vám býti neznámo, že od let devadesátých až do dneška, tedy po celé čtvrtstoletí, zápasí moderní literární umění naše nejen s přirozenou a pochopitelnou a někdy snad i zdravou konzervativností, nýbrž také se zarytou zlobou a nenávistí. Víte jistě, jak těžce a proti všem a pouze na svépomoc jsouc odkázáno dobývalo si toto umění téměř všechno trochy té pozornosti, které potřebuje nezbytně ke svému životu.

Mluvíme-li však o poměru spisovatelů k nakladatelům, musí nám býti směrodatná situace tvůrců právě tohoto literárního umění, a nikoli obchod s pauměním, vždy a všude kvetoucí, ustavičně příznivá konjunktura pro literární kýč a lacinou výrobu galanterního, senzačního „lidového“ literárního zboží. Tu je nezvratným faktem, že od let devadesátých oficielní čeští nakladatelé s většinou knihkupců po boku stáli proti moderní české literatuře, že pokud dovedli uplatniti nějakou obchodní obratnost, věnovali ji téměř výhradně *překládům*, a to knih často nicotných, že k vnitřnímu vývoji českého literárního umění nepřispěli zhola ničím, že ho zdržovali a blahosklonně k moderní české literatuře sáhli teprve tehdy, když už všechno bylo vybojováno.

Snad vám není však známo, kolika drobnými intrikami může a dovede toto panstvo až po nejnevzdělanějšího venkovského knihkupce umlčovati literaturu, která chce něco nového. Změnilo-li se již mnohé k lepšímu, jsme ještě stále tam, že český knihkupec domnívá se míti právo na zpátečnické působení, že dává, stejně konečně jako dosud většina českých nakladatelů, všude okázalou přednost literárnímu kýči před literárním uměním, a nejen to: jsou nejen venkovští, ale i pražští knihkupci nakladatelé, kteří vlastnímu kolegovi, to jest oficielnímu nakladateli, vrátí bez každého rozšiřovacího pokusu časopis, jehož první číslo jim bylo zasláno, poněvadž se jim zdá příliš moderním, anebo jiní nechají novou knihu ležeti „pod pultem“, aniž ji vystaví nebo v krámě někomu předloží, atd. Daly by se o tom vyprávěti věci, které znějí jako anekdoty. Snad — opakuji — není tohle obecně známo, a pak ovšem mohlo by se míti

za to, že to, co si vybojovala literatura štechovská, mohlo míti, kdyby se bylo přičinilo, i literární umění.

Tyto staré věci připomínám však jen proto, že charakterizují poměr nakladatelů a knihkupců k literatuře od té doby, kdy se seznalo, že obchod s literaturou je výnosný obchod a — nehledíme-li k několika čestnými výjimkám — zvítězila nade všemi kulturními ohledy a skrupulemi bezuzdná touha po zisku, která dnes nebo zítra může vésti tu a tam i k tomu, že se před obchodem s knihami dá přednost obchodu a spekulaci — s papírem.

V tomto směru dospěli jsme tak daleko, že nakladatelé považují literární dílo za pouhopouhé zboží, s nímž, jakmile se dostane jednou po zaplacení honoráře v jejich moc, mohou nakládati po své chuti a nechuti a výhradně jako s pouhým zbožím. A v tomto faktu ustupuje dnes otázka honorářová zcela do pozadí před ukrutnou libovůlí, které jest spisovatel úplně vydán na milost-nemilost v této době, kdy nakladatelé mají k dispozici staré nekontrolovatelné výmluvy.

Nadhazuji jen prozatím několik otázek, z nichž každá zdá se mi všestranně důležitější než otázka pětky nebo desítky, o kterou má spisovatel dostati více za arch své práce.

Pane profesore, co byste tomu řekl, kdyby vám Petr nebo Pavel vydal knihu a vy ji v týž den, kdy se dostane ke knihkupcům, spatřil, nerozřezanou a knihtiskařskou černí ještě vonící, houfně u antikvářů za sníženou cenu? Má nakladatel míti právo bez vědomí autora zašantročiti novinku antikvářům jen proto, že potřebuje rychle peníze?

Pane profesore, představte si, že jste mladý, talentovaný básník nebo povídkář, nakladatelé vydají vám druhou třetí knihu, kritika konstatuje světla a konstatuje stíny, vyzdvihne dokonce mnoho světla, ale kritika nemá příliš moci nad obecenstvem, knihy zůstanou ležeti, protože nikdo pro ně nic neučiní, protože jako špatná matka nakladatel je vrhne toliko, ale víc o ně se nestará. Je tohle v pořádku? Musí býti český nakladatel vždy jen muž —

mouchy, sežerte si mne —, a rozkolébá-li se k nějaké výrazné akci, musí to býti vždy jen senzační překlad, o nějž se trochu postará? Anebo představte si, že jste starý, uznáný básník, dnes rozprodá se vaší knihy dejme tomu 1500 exemplářů beze vší zvláštní reklamy, ale jste přesvědčen, že trocha obchodní čilosti by stačila, aby vaše knihy získaly dvojnásobného počtu odběratelů, — nemají skutečně čeští nakladatelé povinnost vynaložiti trochu obchodního úsilí na rozšíření dobré knihy, když už ji vydají? Což má tohle za ně — jak často se žádá — činiti kritika a pak přirozeně sklesnout na úroveň referátů v Národní politice?

Pane profesore, co říkáte tomu, když kniha básníka, v našich poměrech skutečně vynikajícího a již mrtvého, leží po leta vytištěna a nemůže se dostat na veřejnost, poněvadž — — chybí viněta na její desku? Smí se takto jednati s literárním dílem? Není to důvod, aby aspoň literární veřejnost se vzbouřila proti neomluvitelné libovůli?

Pane profesore, představte si také, že v dnešní době, kdy se aspoň knihy známějších spisovatelů hojně čtou a kupují, leží vám ve stolku tré čtvero knih, jistě stokrát lepších než zboží Neubertovo, Kotíkovovo a jiných nakladatelských chrličů literárních náhražek, knih, které právě při dnešní nouzi o papír spíše by se měly vydati než zbytečný nebo znemravňující brak, ale nakladatel vodí vás měsíc po měsíci za nos, hledá papír — ale papír, jeho papír a dobrý papír leží v tiskárnách, prstem se může na ně ukázat, a papír leží, protože jeho cena roste a protože je dnes výnosnější obchodovati papírem čistým než potištěným. Je tohle vlastenecká a kulturní činnost nakladatelů?

Anebo ještě tohle si, pane profesore, představte: vaše kniha není rozebrána, ale již půl roku nelze jí dostat, poněvadž nesmí se — obchod je obchod! — prodávati nevázaná, ale na vazbu chybí materiál. Ale nikdo se neptá, jak vy k tomuhle přijdete, nikdo a nic nechrání váš plod, který se proměnil ve zboží, s nímž cizí ruce mohou činiti, co chtějí. Koupily od vás vagón švestek, ty švestky jsou jejich, a není vám zhola nic po tom, když hnijí.

Mám pokračovati, pane profesore? Může nejprísnější

objektivnost říci, že nejsme cizí zvůle loutky? Neukazuje se právě teď, kdy okolnosti umožňují každou výmluvu, na jakém základě spočívá poměr mezi spisovatelem a nakladatelem, poměr, jehož nemůže napravit honorář jakkoli-
věk zvýšený? Moralisto, hic Rhodus, zde je příležitost hřímati proti nemorálnosti.

Nejsem nacionalista. Nacionalism, nacionalista, nacionalistická politika, to jsou pro mne pojmy, které v politice světové mají už svůj přesný a úzký smysl; víme například dobře, co to jest německý nacionál nebo francouzský nacionalista: víme, že povaha nacionalistické politiky jest v jádru reakční.

Takový nacionalism jest opakem socialismu.

Nacionalism jest výbojný a běží mu především o moc. Deutschland, Deutschland über alles, toť píseň nacionalistů celého světa; toliko slovo Deutschland zamění každý za jméno své vlasti. Nacionalism je zásadně kapitalistický a imperialistický. Touží po politické, o děla a bodáky opřené, a po hospodářské, všemocným kapitálem podepřené moci, aby mohl dobývati, zotročovati, vykořisťovati. Je tvrdý nakonec k vlastnímu lidu, jejž krmí, obveseluje a chrání toliko v té míře a tím způsobem, aby zůstal účelným a povolným nástrojem v rukou oné menšiny, ve které soustředila se nacionalistická moc. Vlastenecké a lidumilné fráze nacionalistických a imperialistických diplomatů mají na celém světě stejnou hodnotu: úkolem socialismu jest, aby to, co zde je neupřímnou frází, ale v srdci lidu čistým cílem, hodným každé oběti, posiloval na neodolatelného činitele.

Socialism je mírumilovný a běží o *svobodu*. Jeho prapor vlaje nade všemi [...] fetiši kapitalistického světa. Chce zavést harmonický pořádek mezi všemi činiteli lidské společnosti, a proto je proti každé moci a nenávidí každou hrůzovládu, tedy i hrůzovládu rudou. Socialism je otázkou svobody všech pracovníků, nikoli otázkou moci proletářské. Socialism může se zroditi toliko pomalým vývojem ze společnosti upřímně demokratické, nikoli předáním moci z rukou vymydlených do rukou učerněných.

Kdo říká socialism, praví: svobodný pracovník mezi pracovníky stejně svobodnými. A praví také: svobodné družstvo mezi družstvy stejně svobodnými, svobodná obec

mezi obcemi stejně svobodnými. Jakž by tedy nepravil i: svobodný národ mezi národy stejně svobodnými!

Socialism nechtěl také nic jiného, pokud hledáme jej u jeho myslitelů a čistých teoretiků, a nikoli u demagogů a politikařících vůdců dělnických. Socialism, ten, který ještě před čtvrtstoletím hořel jasným plamenem, mohl se domnívati plným právem, že osvobodí národy, když osvobodí dělníky. Stejně ruce kují okovy těmto i oněm.

Přišly však osudné německé nauky, uhasily socialistické plameny, socialism stal se předmětem parlamentárních obchodů, otázka svobody otázkou politické moci — válka, která přišla, poněvadž nepřišla revoluce, zastihla socialism zkorumpovaný a bezmocný.

Jakmile socialisté počali výti s politickými vlky, prodali postupně ideál za ideálem; myšlenka svobody všech národů prodána byla mezi prvními. Internacionála zhynula mravně onoho dne, kdy bylo jasno, že nedrží již myšlenku svobody všech národů v celé její ryzosti.

Ale socialism nemá smyslu, opustí-li svůj internacionální základ. Socialism může dosíci svých cílů jen tehdy, když nezdolná mezinárodní solidarita ustaví se v celém civilizovaném světě. Kdo říká socialism, praví nejen: volný obchod a mezinárodní smírčí soud, nýbrž také: úplné zmezinárodnění hospodářského života, k němuž ostatně lidstvo spěje přese vše mílovými kroky a jehož hlavní překážkou je kapitalistický a imperialistický nacionalism.

Nerozumím tomu, když se řekne: Napřed socialism a pak budou i národní otázky rozřešeny. Vpřed nešel ani socialism, ani otázka národů, vpřed draly se poměry, které vyvolaly válku.

Nemohu tedy předložiti si otázku: Co dříve? Socialism nebo nacionalism?, poněvadž nacionalism jako opak socialismu odmítám. Ale nemohu si také předložiti otázku: Napřed socialism nebo osvobození národů?, poněvadž na tuto otázku odpovědělo již cosi silnějšího, než jest jednotlivec: hřímá ji celý svět, veškera naše doba. I ti, v jejichž ústech je to k smíchu nebo k pláči, byli donuceni hlásati sebeurčení národů.

Řekněme si to zcela upřímně: Zatímco otázka svobody národů táhne světem jako vichor, rozpomíná se socialism teprve znova na své principy, vstává z mrtvých a hledá novou orientaci.

Za tohoto stavu věcí jest již velmi lhostejno, čemu by Petr nebo Pavel dal přednost, kdyby se dělo po jeho hlavě.

Sebeurčení národů, toť nejen heslo v ústech diplomatů, nýbrž a hlavně cíl v srdcích a myslích miliónů, toť nikoli vítězství, nýbrž porážka nacionalismu, toť úspěch plodného internacionalismu, který chce osvobození, trvalý mír a solidaritu mezi všemi národy země a ví, že jich nedosáhne, dokud jen jediný národ bude moci býti utlačován národem jiným.

Socialism byl neméně vlastní vinou jako vývojem věcí zatlačen do pozadí, a dnes bojuje se v první řadě o zásadu, kterou v době svého úpadku považoval za podřadnou. To však socialism poctivý a obrozující se může jen uvítati: vyřídit otázku svobody národů znamená odvaliti nesmírný balvan z cesty socialismu a vyraziti hlavní zbraň z ruky nacionalismu. Bude-li svoboda každého národa zaručeně nedotknutelná, co si počne nacionalism? A padnou-li jednou všechny umělé přehradky mezi národy, kde se zastaví let volné lidské myšlenky?

Socialism stane se v zítřejším světě činitelem ohromným, poněvadž z rukou organizovaného proletariátu dostane se do rukou myslícího lidstva, a získáváje rázu všelidského, přestane býti odvislým od zdaru či nezdaru nějaké maličké dělnické akce. Dnes však nezbývá mu než s jistou trpělivostí čekati na vyřízení hlavní otázky a pomalu se orientovati v tom, co bude. Bude mu asi vzdáti se stejně mnoha hesel „revolučních“ jako mnoha hesel „vědeckých“ a přeroditi se, vyrůstati přirozeně z nové situace.

Válka, ruské události a jiné věci poučily nás, že ani socialism neprorazí zdi hlavou. Ačkoli se považují dosud za socialistu radikálního, mám za to, že právě nynější doba byla by nejméně vhodná k pokusům o to. Budou se ovšem zdáti čím dále tím snadnější, mnozí z těch, kteří v pravé chvíli mlčeli a schovávali se, polezou hlučně na světlo, ale

výsledek, kdyby lid jim dopřál sluchu, může být jen jeden: nebezpečný zmatek...

Mimochodem zaslechne člověk různé poznámky. Jsou uražené ješitnosti, které strojí pikle. Jsou pokoutní lovci, kteří čekají na kalnou vodu. Ale poctiví lidé mají jediné přání, aby zůstala čistá.

Nedávno byl mi doručen tento výrok: „Kdyby měli zvítězit měšťáci, nechť zůstane všechno raději při starém.“ Učinila jej jistá dáma, ale jeho původ byl jistě z nějakého doupěte demagogie. Není však příjemno pomýšlení, že takovým způsobem vychovává se dnes lid.

Domníval jsem se až dosud, že běží o vítězství národa. Byl jsem přesvědčen s poslancem Stříbrným, že o pořádku uvnitř vítězného národa rozhodnou ti, kdož se nám vrátí z bojů, a nikoli provizorní naše konstelace stran, politiků a vůdců. Myslil jsem, že jde o národ, a ono jde zatím o nějaké měšťáky a patrně také o nějaké proletáře!

Tak se kalí voda. Nicméně druhá polovice výroku je mnohem zajímavější. Člověk se chytne za hlavu a nevěří svému sluchu: raději vše při starém! S jakými mozky počítá logika takových řečí.

Ano, mapa světa mohla by dejme tomu zůstat při starém; domnívá se však někdo, že kdyby nezvítězily zásady svobody, které si vymáhají různé změny mapy, zůstala by jediná z předválečných svobod proletářům nebo měšťákům, domnívá se někdo, že by pak mohli socialisté bez-trestně i jen pípnout? Nedovede si ten někdo opravdu představit nesmírnou povodeň reakce, která by nás zaplavila, kdyby zůstalo při starém, a která by jako vždycky postihla proletáře hůře než měšťáky? —

Ano, různé poznámky slyší člověk mimochodem. Socialistické však nejsou. Poctivý socialista je rád, že krutá doba odstraní mu bohdá z cesty velikou překážku a usnadní mu budoucí činnost pro zdravou mezinárodní solidaritu, která dává každému národu, což jeho jest.

Hluboké zklamání, jehož dožili se v Rusku a nad Ruskem naši naivní rusofilové i lidi domněle informovaní, nebylo by tak prudké a kruté, kdyby se byl u nás lépe pochopil národní román ruský a kdyby tento pravdivý, důkladný a všestranný svědek o ruském životě byl býval jako svědek více ceněn.

Typický ruský román, vyvrcholující umělecky i psychologicky v díle Dostojevského, byl k nám s podivuhodnou slepostí uváděn jako živel mravně zušlechťující. Teoretičtí fanaticové pravdymilovnosti viděli v pravdivosti ruského románu, bezohledné až necudně, rys mravní velikosti, jeden z mnoha rysů velikosti ruské. Byl to však jen rys *těžké choroby svědomí*.

Již před mnoha lety míval jsem tuhé spory se ctiteli ruského románu, když jsem tvrdil, že to není četba pro jinochy, ženy a lidi nezralé a že ani veliké umění ruských spisovatelů nestačí často zabrániti, aby četba těchto románů nebyla mi trýzní, sestupem do hlubin poblouznění, proti němuž brání se ze všech sil mé západní nervy, má západní mysl. Mladicky nadsazuje nazýval jsem již tehda Bratry Karamazovy „apoteózou hysterie“ a Rozbouřené moře „krvákem“.

Teď po letech přezkoušel jsem správnost svých dojmů při četbě románu Ivana Volného, jehož umění není jistě malé a který, brodě se krví a hrůzami, vydává strašlivé svědectví o ruském venkově. Zatím vyšlo (v Moderní revui č. 1 l. r.) několik bystrých poznámek Jiřího Karáska ze Lvovic¹ proti lidskému a mravnímu ovzduší typického ruského románu. A naši lidé rozpomínají se na ledacos — například ze studentských let na mládež stojící pod vlivem ruského románu, jak každou svou malou hanebnost omlou-

¹ Který ovšem nesoudí bystře *vždycky*, jak dokazuje jeho známý úsudek o době Husově nebo některé poznámky z referátu o básních Krupičkových.

vala žargonem ruských románových hrdinů jako bůhví-jakou mravní nutnost — a srovnávají také. Čtenáři Června mají k tomu dobrou příležitost u uveřejňovaného zde románu Philippova: jakým leskem lidského soucitu a prosté mravní vznešenosti prosyceno je ovzduší tohoto *francouzského* románu, jehož děj je tak smutný a krutý!

Zkrátka: nejspolehlivějším klíčem k ruské povaze jest ruský román a nejspolehlivějším vysvětlením tragického šerosvitu v ruských dějinách a dnešního ruského chaosu jest ruská povaha. Informace, které přinášeli a nosí jednotlivci, jsou nutně příliš kusé a tím falešné, neboť Rusko jest veliké a složité a ruský život má hlubiny, které mohli osvětliti jen jeho básníci.

Toliko špatní čtenáři ruských románů mohli očekávati od Ruska mužnou přímočarost a mravní sílu v době, která nikde nemá těchto vlastností nazbyt; nečekali-li jsme však ani my dobří čtenáři těchto hrozných zpovědí a obžalob tolik rozvratu, bylo to jen proto, že jsme si netroufali věriti v celou hloubku rozvrácenosti a zkaženosti ruské mysli. Říkali jsme si: snad zdravý pud zvítězí nad chorobou svědomí. Nicméně nutno doznati, že největším ruským překvapením byla pro nás ona krátká doba ticha před bouří, kdy se zdálo, že ruská revoluce byla provedena rychle, hladce a bez krvavých potoků.

Neznáme podrobností toho, co se děje v Rusku, tak abychom mohli správně umístiti na celkovém obraze jednotlivce a směry; všeliké ty úřední i neúřední zprávy jsou většinou jen k tomu, aby nás svedly na scestí. Kdyby se našim politickým žurnalistům a řečníkům jednalo jen o spravedlnost pro ten neb onen ruský zjev, mírnili by se asi trochu ve svých úsudcích; jejich „ruská politika“ je však především domácí českou „politikou“, a proto omývají i očerňují určité ruské lidi s takovou vehemencí a pracují s materiálem úplně nespolehlivým.

Považujeme-li však za beztaktnost a nepoctivost, využívali-li se u nás bolestných ruských zmatků napravo i nalevo jako zbraně proti domácímu politickému odpůrci, nemíníme-li se snížit k takové „politice“, nebudeme se ani

příliš soužití pátráním po tom, kdo je v Rusku vinen a kdo nevinen, pátráním, jemuž by se dnes nezbytně stavělo do cesty, byť třeba jen bezděčně, jednostranné hledisko české.

Pravým a podstatným ruským viníkem je ruská povaha, a s tou seznámil nás ruský román, a my dnes vidíme, že nás seznamoval s ní tak dobře, že jsme tomu ani věřiti nechtěli. Z ruského románu známe ruské cary (a jak dobře například z Merežkovského!) i ruské revolucionáře, známe generály, důstojníky, inteligenty, úředníky, spisovatele, dělníky, studenty, muže, prostitutky, známe perversnost ruské mysli, psychopatologický stav soudobého Ruska, prodajnost, krutost a slabost vůle, mentální i tělesný ruský mazochismus a sadismus, krvežíznivého ruského holoubka, neřest snoubící se dle pravidla s mysticismem.

V tomto smyslu můžeme populárně říci, že v Rusku jedni jsou za osmnáct a druhí za dvacet bez dvou. Jsou-li nám sociální revolucionáři sympatičtější než bolševici, nemůže býti sporu o tom, jak by si počínali, kdyby jsouce u vesla utkali se s nebezpečným odpůrcem. A byl-li někomu sympatičtější pan Miljukov než občan Lenin, snad kadětův vývoj vyvedl jej z omylu. Hrůzy Ruska caristického měly též pramen jako hrůzy Ruska bolševického, a není bez významu, že teorie „propagandy činu“ byla sice nejlépe vyslovena ve Francii, ale nejdůsledněji prováděna revolucionáři ruskými.

Ruská nemoc se provalila. Nemyslím však, že se stalo něco horšího. Nemyslím, že jsme svědky konečného pádu ruské říše a rozkladu ruské rasy. Rusko nemohlo býti ponecháno samo sobě, má-li se státi zemí, která nesmírného svého bohatství využívá k blahu svých synů. Bylo něco pravdy na názoru, že Rusko musí býti poraženo, aby se obrodilo. Teď bylo poraženo nepřítelem a zdá se, že bude ještě jednou poraženo rukama, ne-li přímo přátelskýma, tož aspoň lidštějšíma a blahodárnějšíma. Zatím se koupe v krvavé lázni, které snad také potřebovalo, neboť cesty osudu nejsou sentimentální. Jeho budoucnost není tím však zničena. Bezpochyby naopak.

Cizích rukou potřebuje Rusko, aby mu naznačily cesty

k západnímu pořádku ve věcech i myšlenkách, aby mu pomohly západními světly skutečnými zaplašiti východní mlhy. Choroba ruského svědomí je původu náboženského. Stará trojice vzájemně se jitrících činitelů, náboženství — erotika — krutost, bují tu s barbarskou východní nevázaností. Její moc musí býti zlomena, a náboženství, pokud je ho tu a tam třeba ještě, musí se státi i v Rusku služkou života, jako jest jí na Západě, a nikoli život podnoží organizované pověry.

Ex Oriente lux! Jaká ironie! Židé držíci se tohoto „světla“ rozprášeni byli do celého světa, aby v něm živořili jako nečistý hmyz. Jed tohoto „světla“ otrávil křesťanským národům nesčetné hodiny a vyvolal v nich nejodpornější zjevy jejich historie. V jiné podobě toto „světlo“ škrtilo nádherný národ Indův a zavedlo jej pod cizí panství. Ohromnou říši čínskou udržuje ve věčné letargii atd. Jen chytrí Japonci pochopili rychle své buddhistické nebezpečí a vrátili se oficielně ke svému starému šintoismu, náboženství nenáboženskému. Nuže, snad i Rusové poznají po válce osvobozující význam jasného rozumu a jasného svědomí a pod vedením a ochranou Západu překonají vše, co jest v jejich povaze Východem temných poblouznění a trýznivých perversí.

Pro nás ruské události a také trapné nesnáze, s nimiž setkaly se v Rusku naše myšlenky a ideály, když došlo k činům, byly trpkou, ale zdravou sprchou na záchvaty slavistického blouznění. Nikoli ovšem tak pro přítomnost, kdy nadšení nemůže nic pokaziti, jako spíše pro budoucnost měli bychom býti pamětlivi tohoto poučení, jakož i ostatních zkušeností s jinými Slovany. Povšimněme si při této příležitosti také toho, kterak v této válce selhaly i ideje pangermánské. Je radno, abychom brzy pochopili, že naše vztahy k ostatním Slovanům musí býti vedeny bez iluzí po reelní půdě neklamných skutečností politických, hospodářských a kulturních. Zdravý egoism národa nezná v kritické chvíli vzdáleného příbuzenství rasového; běží tedy o to, abychom na tuto okolnost byli vždy připraveni a očekávali všude raději sobce a konkurenty než bratry.

Náš idealism může býti jinak plně uspokojen úlohou nade vše krásnou, která, jak se zdá, nás čeká: Především my jsme povoláni býti ochotným prostředníkem mezi Slovany, kteří dosud nemohli setřásti všechny stopy po utisku a barbarství, a Západem, který jest věčné zřídlo světla, oním Západem, k němuž stále znova se vracíme s vděčným pohledem, když Východ nás zklamal.

Česká literatura je skrz naskrz demokratická a čeští spisovatelé jsou z povahy i z nutnosti téměř bez výjimky lidé demokratičtí, ponecháváme-li slovu jeho smysl dnes obecný. To je tak pravda, že například za ojedinělými kvaziaristokratickými libůstkami, žerty a názory cítíme u nich pravidelně pouze vzdor před nezbytností, pokus o únik z trvalého ovzduší, které tísní. Anebo tak pravda, že české pokusy o literární uchopení takzvaného velkého světa soustavně selhávají a že spisovatelé, jimž v cizině mohla narůst křídla k vysokému rozletu, zapadli po návratu opět v týž rámec malosti a všednosti včerejšího demokratického života našeho, z kterého vyšli.

Naše typické romány a povídky jsou studentské, maloměstské, úřednické, selské, dělnické. Takzvaná lidová literatura má náramný vrch nad literárním uměním, tendence lidově zušlechťovací a zábavné nad snahami čistě uměleckými. Můžeme směle říci, že vědomé i bezděčné ohledy na lid jsou *chorobou naší literatury*, poněvadž spisovatelé stojí často na téže úrovni jako lid a nemají sil ani vůle pracovati ke skutečnému povznesení lidu.

Je to velmi přirozené. Máme demokratickou literaturu, poněvadž náš život je demokratický, máme — celkem vzato — malou, všední a nudnou literaturu, poněvadž předválečný náš život demokratický byl malý a všední.

Ale pohledme na věc z jiné strany. Demokratický neznamená *nutně*, a priori, — malý a všední. Pokusil jsem se v první své stati v tomto listě vylíčiti ideál demokratického umění. A co platí pro umění vůbec, platí i pro literaturu, pro umění literární.

Také literární umění demokratické ve smyslu ryzím jest především umění opravdové, z vnitřní potřeby, a nikoli z touhy po úspěchu a zisku vznikající. Nechce klamati pozlátkem, nechce podpláceti měšťáka šperky a virtuozitou ani proletáře hartusením a sentimentálností.

Jsou tři druhy spisovatelů. Spisovatel *aristokratický* jest individualista, zná jen sebe a malý kroužek stejně smýšlejících, budují si svou věžičku ze slonové kosti, pěstují v ní vzácné orchideje a likéry, věci vybrané, jemné, křehké, snad i trochu nemocné a perverzní, anebo zakládají si církev, mistra a ctitele se ctitelkami, omamují se krásnými slovy a pojmy, mluví řečí nábožnou — jsou spokojeni mezi sebou, a svět má dosti místa i pro ně, hlavně když jsou důsledni a nevnučují se.

Spisovatel *monděnní*, světácký, je druhý typ, jehož rubem je spisovatel takzvaně lidový. To jsou kýčaři. Jeden lichotí měšťákům, druhý lidu. Popularita je pro ně vším. Jejich literární mentalita je úplně stejná, třebaže jeden pohybuje se výhradně v salónech a druhý v hospodách a na schůzích. Existují v nejrůznějších odstínech a nemají vůbec svědomí. Dělají to, co jde na odbyt. Podaří-li se spisovatelům aristokratickým často dílo umělecky cenné, ba i vynikající, když k jejich pečlivé zálibě přidruží se silný talent, jsou produkty těchto světáckých i proletářských kýčařů mimo literární umění. Tito spisovatelé jsou to, kteří udržují čtenářský dav ustavičně v jakémsi přízemí, kde se nelze volně rozhlédnouti jasným zrakem, kde se jen mžourá po věcech i myšlenkách.

Spisovatel *demokratický* však, jak ho známe a milujeme a jehož nejlepší typy představují Hugo, Zola, Whitman, Verhaeren, mluví ke každému, kdo má uši k slyšení, ale neseštopují pro úspěch nebo zisk na úroveň těch, kteří místo citů a vášní chtějí sentimentalitu a lechtání, místo myšlenek mravokárné odvary a fráze právě módní, místo zmnožení života a opojení světem lehké pobavení, místo drsných pravd příjemná lichocení. Mohou blouditi jako každý člověk, ale za všech okolností zůstávají velikými a poctivými dělníky.

Čtyři světová jména básnická, jež jsem uvedl jako příklad, zbavují mne povinnosti podrobně popisovati ideál spisovatele demokratického. Vyvolávají představu úplně jasnou.

Vraťme se tedy k nám. Máme básníka, jehož světovost

jest jen otázkou času, jehož jméno je značně populární a knihy ustavičně rozebrané. Je to básník povahy snad plaché, ale ryze demokratické, demokratické v nejkrásnějším smyslu jsou také jeho ideje: Je to Otokar Březina.

Ale něco stojí mezi ním a jeho lidem: složitost jeho básnické řeči a jejích symbolů. Nikdo nebude tvrditi, že v dohledné době může se státi nejen jméno, ale i poezie Otokara Březiny skutečně populární v širších vrstvách českých čtenářů a že sladké jádro jeho demokratické moudrosti přiblíží se tak českému lidu.

Staneme tu před otázkou, proč básnické myšlenky Březinovy, hodné toho, aby povznášely mysl zástupů ve dnech svátečních jako za starých časů řeči ohnivých kazatelů náboženských, mají formu, která svou těžkou hutností znesnadňuje, ne-li znemožňuje jim cestu k těm, kteří především měli by okráti jejich vlivem.

Uvážíme-li všechny okolnosti, shledáme asi, že forma Březinovy poezie je spíše důsledek doby a poměrů, v nichž básník vzrůstal, než absolutně nevyhnutelné roucho jeho představ.

Básník vzletu u nás téměř neznámého, básník tvárné odvahy, za kterou bylo mu snést všechna u nás stále znova známá příkoří a posmívání, smělý orel v kleci národa, jehož lid teprve se učil chápati konvenční vzlet Vrchlického, utištěný génus uprostřed lidu, jehož všechny představy rostly pod dlouhým útlakem, v samotě žil Otokar Březina a v samotě zrál jeho umění. A jako vše, co zraje v samotě, zrál a hutnělo především pro sebe a pro nějaké budoucí, lepší lidi; demokratické v jádru bralo na sebe formu aristokratickou. Malost a ubohost našich poměrů zatlačila tuto poezii světlého idealismu do mystického polostínu.

Na druhé straně, na příkladech mnohem zřetelnějších a bezpečnějších, mohli bychom dokázati, jak táž malost a ubohost českých poměrů zavinila, že rozlet nejednoho básníka záhy se přelomil a spisovatel, který nenaleznuv v době poctivého úsilí porozumění, zabočil na snadnější cestu k běžné popularitě.

Zkrátka naše malé a do prachu přitlačené poměry, kri-

tika malicherná a publikum pohodlné, nejenže nepodpo- rovaly u našich spisovatelů touhy po smělých průbojích citových, myšlenkových, uměleckých, nýbrž soustavně zakřikovaly všechny smělce, zakřikovaly, drtily posměchem a zlobou. Zakřiknutý národ jakoby z instinktu nelibě nesl, když v něm někdo náhodou chtěl k vyšší úrovni, jakoby si liboval ve svém zakřiknutí. Náš život byl trvale maloměš- tácký a náš spisovatel proto buď rozený, nebo na víru obrácený šosák, populárně řečeno.

Byli jsme národ maloměštácký, demokratický, a od tako- vé demokracie ke světové demokracii Hugů, Zolů, Whitma- nů, Verhaerenů, Březinů jest ovšem ještě velmi daleko.

Ozvaly-li se tedy nedávno hlasy, že čeští spisovatelé ne- jsou dosti demokratičtí nebo lidoví, byl to úsudek v jádru nesmyslný, a běželo-li při něm opravdu o něco více než o pouhou jízlivost, pošilhávající po galérii, jest na to jen jedna odpověď: Každý národ a lid má takové spisovatele, jaké ze sebe rodí, jaké zasluhuje.

A poněvadž také ideje a soubor idejí jest reprezentován lidmi, mají i určité ideje takové spisovatele, jaké právě zasluhují. Tedy i socialism.

Dokud byl socialism odvážným a bezprostředním hnu- tím světovým, nabitým vroucími city a silnými myšlen- kami, měl svůj plodný vliv také na umění a literaturu. Když se však zvrhl na pochybné dělnické politikaření, opustil jej „duch svatý“ na všech stranách.

Když jsme asi před patnácti lety jako vlnka světového proudu terorizovali českou literaturu anarchismem, ne- měli jsme nouzi o svěží živel literární, a podobně tomu bylo ve Francii, v Itálii, v Rusku, v Německu a jinde. Ale tristní socialism předválečný nebyl přece půdou, z níž by byli mohli růsti básníci; ten se dal odbýti epigramem.

Věřím, že po válce český národ setřese své maloměš- táctví a s ním pomalu všechny stopy dlouhé poroby a vnu- cené malosti. Přestane se báti silných myšlenek, silných citů, silného umění, utopií. Pak také jeho spisovatelé pře- stanou pomalu býti šosáky, mžourajícími otroky kanceláří a ztuchlého vzduchu.

Věřím také, že po válce obrozený socialism vyvolá veliká hnutí, nikoli již křečovitě revoluční, ale plná zdravé síly a onoho jasného demokratismu, který sálá z rapsodií nejlepších světových básníků. Tu pak osmělený a na čerstvý vzduch vyvedený český spisovatel nezůstane jistě pozadu a také česká literatura bude mít své mistry slova, kteří jsou současně civilními apoštoly silných a bratrských citů a myšlenek.

Že ovšem jako my ani oni nebudou se klaněti měšťáckým nebo dělnickým politikářům, to jest jisto.

S výsledkem své souborné výstavy v Topičově salóně může býti Jan Zrzavý velmi spokojen. Otevřela předně oči širšímu kruhu odborníků a interesentů, kteří vycítili, že od odborné pohotovosti tohoto umělce odráží se bezmocně zlomyslný vtíp, a odcházeli řkouce: Je to přece jen *malíř*. Podruhé činila dobrý dojem i na lepší obecenstvo, které má rádo syžety mytologické a legendární a snese mnohé smělé *jak*, když se může zajímati o známé *co*. Konečně získala nepřímou sympatie umělci i tím, že svou intimností ve výborné místnosti výhodně se lišila od neladného tržiště, otevřeného právě Mánesem v Obecním domě. Vedle toho vynasnažil se malíř sám, aby v několika poznámkách svého úvodu ke katalogu postavil se obecenstvu do světla nejpříznivějšího.

Měla ovšem i tato výstava chybu všech výstav podobných, v nichž obrazy, příliš nahromaděné, vzájemně se potírají nejrůznějším způsobem. Je-li však pravý umělecký požitek na takové výstavě téměř znemožněn, poskytuje se nám tu náhradou požitek odborný, odborný zisk, jehož nabýváme srovnáváním a kontrolou obrazů na obrazech. Malíř jeví se nám tu tím, kým skutečně jest, zejména když vystavuje tak upřímně jako Jan Zrzavý.

Jsou obrazy, na nichž technika, tvárný směr, cit a intelekt splývají v ryzím malířství ve zjev tak jednolitý, že analýza sebepodrobnější sotva dovede vrátiti každému z těchto čtyř činitelů to, což jeho jest. V symbolistním malířství Jana Zrzavého, pozorujeme-li je v jeho souboru, vidíme téměř opak, každá ze čtyř stránek jeho umění jest jasně zřetelna a žije do jisté míry sama pro sebe. Můžeme zcela dobře mluvit o každé zvláště, nemůžeme však několika přesnými rysy vyjádřiti umělcův profil, tak jako nemůžeme ukázati na určitý jeho obraz jako na „celého Zrzavého“.

Technika Jana Zrzavého je ze všech čtyř činitelů jeho umění nejzřetelnější a nejkonstantnější. Je to pravidelně

technika poctivá až k úzkostlivosti, podrobná až k vypiplanosti, pobožná až fanaticky, v jádru tedy nemoderní, poněvadž moderní malířství právem znalo se od počátku jak v kresbě, tak v malbě k technice volnější, smělejší a širší. Je to však pevný základ a patrná nutnost malířovy povahy a současně přirozené vysvětlení, proč Jan Zrzavý nemohl trvale zakotviti ani v impresionismu, ani v radikálním, náznakovém kubismu a proč vůbec je mu hodně cizí moderní malířský svět.

Ve své tvárné snaze Jan Zrzavý zato nemálo kolísal. Impresionism, Lionardo, symbolism kreslířský i barevný, literární a dekorativní, kubism zjednodušující i složitě rozkládající, snahy o empirickou jednoduchost i „mechanické“ pojetí, akademism neakademicky bizarních syžetů — to jsou přibližně hlavní etapy malířova bloudění, končícího prozatím v obrazech, které tvárně jsou málo zajímavé a svým křečovitým symbolismem často odpuzují. Pravím bloudění, poněvadž nejedná se tu o přímočarý a logický vývoj ryzího tvárného úsilí, nýbrž o jistou bezradnost umělce, opírajícího se toliko o techniku a podivínství svých citů a představ, nikoliv však o to, co jest pro malíře nejdůležitější, o *čistý malířský názor*.

Chybí-li Janu Zrzavému, abych tak řekl, malířské přesvědčení, nechybí mu cit. Maluje a kreslí pravidelně s citem až nábožným, a v tomto smyslu mohli bychom mu přiznati, když mu o to běží, že jest malířem náboženským. Vroucnost až fanatická vede často jeho ruku, a tato „zbožnost“ bývá zhusta skutečné plus jeho obrazů. Rozumí se, že brzy objevíme u nejednoho obrazu její erotický a smyslný základ dle starého pravidla a nebudeme moci zavřítí oči před tím faktem, že smyslnost mnoha těchto obrazů je očividně perverzní. Jejich soubor však přesvědčuje nás, že citový život umělcův jest sice neukázněný, ale neobyčejně bohatý a složitý.

Naproti tomu intelekt umělcův, ustavičně zasahující do jeho práce, je primitivní, podivínský a dětinský současně, je vlastní jeho a nešťastnou tvrdošíjností. Jan Zrzavý mudruje bez kázně a metody všude, kde jest ponechán

sám sobě a nemůže se opřít o přejatou promyšlenost. Setká se vždy se zdarem, když svou technikou vyjadřuje a svým citem naplňuje formy přejaté a myšlenky jinde hotové anebo když pracuje přímo dle přírody, ale zabloudí vždy, když si samostatně *vymýšlí* tvary, barvy, symboly. To není hana však jeho umělecké povahy, to je toliko důkaz, že Jan Zrzavý potřebuje páteře malířského přesvědčení. Jest jisto, že dnes je tak daleko, že dovede všemu dáti něco ze svého bohatého nitra, nemůže-li tedy přikloniti se k některému základnímu směru moderního malířství, bylo by načase, aby zanechav naivního mudrování předstoupil *bezprostředně* před přírodu a pokusil se najíti svou cestu tím, že se počne poctivě nejprve s přírodou vyrovnávati. Všecko, co jest cenné na něm, a všecko, co jest mu říci světu, může býti tímto způsobem nejryzeji vysloveno. Ostatní jest jen přítěž.

S názory jeho předmluvy ke katalogu, naivní poněkud, nebudu polemizovati; potvrdil ostatně moje mínění, že jeho umění nesouvisí valně s novým uměním moderním.

V Červnu tiskneme toliko básně a prózy *tvárně* nové, výbojně, poučné a zajímavé — původní i přeložené —, rovněž výtvarné práce tohoto druhu, domácí i cizí. Divadla, drobné kritiky a kroniky nepřestujeme. K pozoruhodným zjevům zaujímáme stanovisko zvláštními články, věcnými a odbornými. Kratší úvahy sociální a články politické přijímáme dle potřeby. Chystáme stále hojná čísla zvláštní. — Přijetí nevyžádaných rukopisů k otištění sdělujeme s pp. autory písemně do týdne, jinak kratší rukopisy ihned odkládáme a nevracíme; delší deponujeme pro autora v nakladatelství Fr. Borového v ulici Štěpánské. Redakční návštěvy se nepřijímají. Veškeré zásilky pro redakci adresovány buďtež *jen*: Redakce Června v nakladatelství Fr. Borového, Praha 2, Štěpánská ulice 37. — Do bibliografie knih a publikací redakci zaslaných zařazujeme toliko pečlivě díla hodná doporučení; literaturu běžnou a průměrnou s díky odmítáme a nezaznamenáváme. — Za část inzertní na konci čísla redakce neodpovídá.